

Asylmottakets Vakuum

En institusjonell etnografisk studie av to statlige ordinære asylmottak

Martin Wishman

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for Sosiologi og samfunnsgeografi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Juli 2012

© Martin Wishman

2012

Asylmottakets Vakuum

Martin Wishman

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Allkopi Parkveien, Oslo

Sammendrag

I 1988 ble det første asylmottaket etablert i Norge. I møte med en stadig økende tilstrømming av flyktninger til Norge, så staten det nødvendig å etablere ett system for å håndtere alle de nyankomne menneskene. Mottaksordningen ble svaret på problemet. Noen år senere, i 1996, så styringsdokumentene dagens lys. Dette var den spede begynnelsen på innkvarteringstilbudet ved de statlige mottakene, slik det praktiseres i dag.

Asylsøkernes tilstedeværende i Norge har vært gjenstand for politisk debatt gjentatte ganger – Hvor mange kan vi ta inn? Hvordan går det med asylsøkerne når de er her? Skal de ut igjen? Asylsøkerne er således blitt en del av den større «innvandringsdebatten» i Norge.

Mens debatten raser om hvordan Norge skal møte tilstrømmingen av asylsøkere, sitter mange mennesker på asylmottakene rundt om i landet og venter på å få fremtiden sin avklart av UDI (Utlendingsdirektoratet) eller UNE (Utlendingsnemnda). Tidligere forskning har uten unntak konkludert med at oppholdet på asylmottakene oppleves som en påkjenning av de som bor der (Wanberg & Berge 1992) (Lauritzen & Berg 1999) (Brekke 2005) (Bergeutvalget 2011). Den økonomiske stønaden de mottar er svært begrenset, de bor trangt og ofte i slitne boliger.

Men hvordan oppleves det å jobbe med mennesker i en slik situasjon? Og hvordan er det å jobbe under forholdene på asylmottakene? I denne studien er det i hovedsak deres historier som skal fortelles.

Jeg har tilnærmet meg mottakene gjennom det teoretiske og metodiske rammeverket til Dorothy E. Smith slik det legges frem i «Institutional Ethnography. A Sociology for People (2005)». To, svært forskjellige, ordinære asylmottak har vært grunnlag for denne studien.

I oppgaven går jeg først gjennom hva jeg anser som viktige elementer ved asylordningen. Dens historie er relativt kort. Men med sin følsomhet ovenfor svingninger ved tilstrømmingen av flyktninger, og sin rolle politisk brannfakkell, har innkvarteringstilbudet – samt asylsøkerstatusen – vært gjenstand for et mangfold av endringer. Ulike mottakstyper har vært prøvd, for så å bli erstattet av andre igjen.

Deretter presenterer jeg hvordan mottaket skal tilnærmes i denne oppgaven. Yngvar Løchens «Ideal og realiteter i et psykiatrisk sykehjem (1956)» har vært sentral i så måte. Jeg følger opp med å presentere, og gjennomgå, institusjonell etnografi slik jeg forstår tilnærmingen. Dette blir rammeverket for oppgavens metodiske tilnærming til mottakene, så vel som oppgavens teoretiske linse

Erfaringene asylsøkerne gjør seg under asylprosessen kan spille en rolle for hvordan de opplever mottaket, og derav hvordan de innvirker på de ansattes daglige arbeid. Jeg har derfor tatt for meg asylprosessen. Fra eget virke som verge for enslige mindreårige asylsøkere, henter jeg erfaringer fra den første delen av asylsøkernes møte med Norge.

UDIs retningslinjer for mottaksarbeid kommer i form av styringsdokumenter. I analysen følger jeg et knippe sentrale retningslinjer for arbeid og standard på asylmottakene. Jeg søker etter hvordan de ansatte omgjør retningslinjene til praksis, i møte med mottakenes beboere og under mottakenes gitte forutsetninger.

Forord

Å arbeide seg igjennom Smiths institusjonelle etnografi har vært en utfordring. For meg var dette en ny måte å tenke sosiologi på. En måte som på mange måter krevde en hvis omstilling. Likeså føler jeg at jeg kommer ut av denne prosessen med bedre forståelse av samfunnet rundt meg. Å arbeide med å forstå det teoretiske grunnlaget var vært slitet.

Feltarbeidet var også en ny opplevelse for meg. Det er sjelden jeg har måttet sette meg inn i så mange nye ting på en gang, og det er sjelden jeg har blitt så bombardert med nye inntrykk.

Når det er sagt, vil jeg gjerne takke veileder Grethe Brochmann for innledende styring. Du hadde rett! Mine første planer lot seg ikke gjennomføre.

En stor takk til Rolf Vetsøe, som på eget initiativ tok kontakt, og som i perioder har fungert som en slags ekstern veileder. Alle de kritiske bemerkningene tvang meg til å tenke i andre retninger. Det har definitivt gjort produktet bedre enn tidligere utkast.

Takke til mor og far og bror, som i to år har holdt ut med en tidvis meget frustrert masterstudent.

Og til sist. Takk til alle som har gidde å høre på det evige pratet mitt om asylmottak og institusjonell etnografi!

Innhold

Sammendrag	V
Forord	VIII
1 Innledning	1
1.1 Tema og forskningsspørsmål.....	1
1.2 Samfunnsmessig og sosiologisk relevans.....	4
1.3 Oppgavens struktur.....	9
2 Mottaksordningen	11
2.1 Mottaksordningen – Tilbakeblikk	11
2.1.1 Furu og Edel ordinære statlige asylmottak.....	17
2.1.2 Asylmottakets beboere	18
2.1.3 Asylmottakets ansatte.....	20
2.1.4 Asylmottaket som en del av samfunnet.....	21
3 Asylmottaket i et sosiologisk perspektiv	23
3.1 En ontologi om det sosiale – «the ruling relations»	25
3.1.1 En begrepsavklaring	25
3.1.2 Egenskaper ved styringspraksisene	27
3.1.3 Asylinstitusjonen sett i lys av styringspraksisene	31
3.2 En ontologi om det sosiale.....	34
3.2.1 Samfunnet i form av samhandling	34
3.2.2 Forskjellige posisjoner, forskjellige oppfatninger.....	37
3.2.3 Vi «er» våre erfaringer	41
4 Studenten, Metoden og Asylmottakene	43
4.1 Institusjonell etnografi som metodisk rammeverk	44
4.1.1 Bruken av erfaringer som datamateriale	45
4.2 Møte med mottakene	47
4.2.1 Forarbeid	47

4.2.2	Første møte med Edel.....	47
4.2.3	Første møte med Furu	49
4.3	Feltarbeidets første fase: orientering om organisering	50
4.3.1	Et ståsted blant ...?.....	50
4.3.2	Sosial organisering som grunnlag for valg av ståsted	52
4.3.3	Tilgang, kjønn og etnisitet.....	57
4.4	Deltagende observasjon.....	60
4.4.1	De første møtene med idealene, praksis og individualitet	63
4.5	Intervjuene	65
4.5.1	Ansattintervjuene	66
4.5.2	Beboerintervjuene	71
5	Asylprosessen	77
5.1	Første sekvens.....	77
5.2	Andre sekvens, første ledd.....	78
5.3	Andre sekvens, andre ledd.....	80
5.4	En tredje sekvens?	82
6	Analyse – Mottakspraksis	85
6.1	UDIs idealer omformet til mottaksansattes gjøremål	85
6.2	Et normalt liv i en unormal situasjon.....	87
6.2.1	Mottaket som mikrosamfunn	87
6.2.2	Idealet: Et mest mulig normalt liv	89
6.2.3	Å veilede og å tilrettelegge – beboerrelasjonen i praksis.....	91
6.2.4	Idealet i praksis.....	99
6.3	Et sted å være.....	101
6.3.1	Mens de venter	101
6.3.2	Idealet: «nøkternt, men forsvarlig»	104
6.3.3	«Nøktern men forsvarlig» i praksis	105

6.3.4	«Nøkternt, men forsvarlig» – fortolkninger	109
7	Avsluttende kommentarer	113
7.1	Oppgavens hovedfunn	113
7.2	Forslag til forbedring	114
	Litteraturliste.....	116
	Vedlegg 1	121

1 Innledning

1.1 Tema og forskningsspørsmål

I 1988 ble UDI (Utlendingsdirektoratet) opprettet, og i 2008 feiret direktoratet sitt 20-års jubileum. I den anledning skrev daværende avdelingsdirektør for UDIs mottaksavdeling, Anne Siri Rustad, forordet til artikkelsamlingen “Asylmottak gjennom 20 år” (2008) – i sammenheng med “Mottakskonferansen” samme året. Her beskrives hvordan asylsystemet har utviklet seg i takt med flyktningetilstrømmingen til Norge – det samme som politikken på området kan man si. Asylsystemet, inkludert mottaksordningen, ble i det hele tatt opprettet som et tilsvar på utfordringene Norge opplevde på slutten av 80-tallet, da antallet flyktninger plutselig økte brått.

Flyktningen er ingen ny figur i verdenssamfunnet. Så lenge det har funnets nød og konflikt, har mennesker trådd inn og ut av denne statusen. Et byråkratisk system som på formaliserte måter vurderer flyktningens behov for beskyttelse, samt setter rammer rundt flyktningens opphold i “tilfluktslandet” er derimot en moderne oppfinnelse. Samtidig er avstanden mellom konfliktområdene og “mottakerlandene” økt i nyere tid. Fremdeles er de fleste flyktningene på flukt i eget land (27.5 millioner mennesker¹), såkalte *internt fordrevne*. Samtidig er svært mange mennesker er drevet ut av opprinnelseslandene sine (15.4 millioner mennesker), og en del av disse reiser lange strekninger i jakten på en trygg havn. Som Ida Børresen, daværende direktør i UDI, skrev i nevnte artikkelsamling, var ordningens tilvekst et svar på flyktningenes økte tilstedeværelse i Europa – tidligere ankomster til Norge ble håndtert direkte av kommunene. Den imøtekommende politikken Norge førte overfor flyktninger på den tiden, kan ses i sammenheng med det lave antallet ankomster til landet, og landene flyktningene reiste fra (Brochmann 2006). For Norges del har dagens asylordning rukket å bli 24 år – en relativt ung alder sammenlignet med andre offentlige instanser.

En ny status fulgte i kjølevannet av den nye ordningen – nemlig *asylsøkerstatusen*. I det en søknad om asyl (egenhendig) avleveres hos norske myndigheter, oppnår avsender

---

¹ <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en> Dato: 14.06.12

asylsøkerstatus. Asylsøkerstatusen kan sånn sett sies å være *objektiv* – den er uavhengig av subjektet og tildeles alle som søker asyl. Absolutt alle har rett til å søke asyl, og å få søknaden sin behandlet. Med statusen følger midlertidig opphold (i Norge) under behandlingstiden, innrammet av formaliserte rettigheter og begrensninger. I likhet med asylordningen, har asylsøkerstatusen også vært under utvikling. Fra 90-tallet og frem til i dag har statusvilkårene vært endret flere ganger (blant annet rettigheter til midlertidig arbeidstillatelse og undervisning) – ofte med begrunnelser i regulering av tilstrømningen av nye søkere og/eller integreringsmuligheter.

I det øyeblikket asylsøknaden innvilges, eller avslaget står fast gjennom alle klageinstanser, trer personen ut av asylsøkerstatusen og den midlertidige oppholdstillatelsen opphører. Ved innvilgelse bosettes personen et sted i Norge, og ved endelig avslag er personen påkrevd å forlate landet. I de fleste tilfeller hjelper myndighetene og/eller IOM (International Organization of Migration) personen med retur til hjemlandet. Et siste alternativ for personer er å oppholde seg ulovlig i Norge – en gruppe mennesker som ofte går under fellesbenevnelsen “papirløse innvandrere”. Felles for de aller fleste asylsøkere er at de en gitt periode vet lite om hva fremtiden deres vil innebære.

Som “silingsmekanisme” har asylsordningen – i form av UDI og UNE (Utlendingsnemnda) – ansvaret for å skille mellom “legitime” og “illegitime” asylsøkere. Hvem som har, og hvem som ikke har rett på beskyttelse, med andre ord. Dette er potensielt en tidkrevende prosess, som i mange tilfeller kan strekke seg over flere år. Mens søknadene er til behandling har asylsøkerne mulighet til å benytte seg av mottaksordningen – statens tilbud til innkvartering av asylsøkere. De fleste asylsøkere i Norge benytter seg av dette tilbudet. Pr 31. desember 2011 oppholdt 15.739 asylsøkere seg på statlige asylmottak, fordelt på 110 forskjellige mottak (transitt- og ordinære mottak) i Norge² - altså noe mer enn innbyggertallet i en liten norsk by.

Som følge av silingsprosessen huser mottakene personer med to vidt forskjellige – om enn uvisse og uklare – fremtider. Utfallet av asylsøknaden avgjør om personen har en fremtid i Norge, i et tredjeland eller i hjemlandet. Som nevnt kan det ta tid for UDI/UNE å avklare personens beskyttelsesbehov, eller innvilgelse av opphold på humanitært grunnlag.

---

² <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Beboere-i-mottak/Beboere-i-mottak-2011---fordelt-pa-mottak/> Dato: 28.03.12

Asylsøkernes reise gjennom asylsystemet, inkludert oppholdet på asylmottak, blir av UDI definert som “asylprosessen”. Altså de ulike leddene i søknadsbehandlingen. Tar man i stedet utgangspunkt i enkeltindividet, kan asylprosessen betegne alle handlinger og oppfatninger individet gjør og danner seg i relasjon til det å søke om beskyttelse i et annet land enn sitt eget. Reisen gjennom (det norske) asylsystemet blir således å regne som en av flere *sekvenser* i en videre anvendelse av begrepet “asylprosessen”. Med individet i sentrum kan asylprosessen således deles i to hoved-sekvenser – før og etter asylintervjuet (hvor søkeren legger grunnlaget for behovsprøvingen). Før asylintervjuet består asylprosessen av målrettede handlinger – nemlig å ankomme ønsket destinasjon og levere søknad om asyl. I asylprosessens andre sekvens finnes det ingen synlig fremtid å arbeide mot, eller forberede seg på. For mange preges tiden som asylsøker, og dermed oppholdet på asylmottaket, av manglende kontroll over hva fremtiden vil bringe (Brekke 2001).

Mennesker fra over hundre forskjellige land og i alle aldre, med alle mulige «fluktårsaker» og reiseopplevelser bak seg deler de enkelte asylmottakenes fasiliteter. Felles for dem alle er at deres handlingsmuligheter i Norge regulert av asylsøkerstatusen. Felles for asylmottakene er UDIs retningslinjer for hva innkvarteringstilbudet skal bestå av, noe som også har variert gjennom tidens løp.

De ansatte på asylmottakene har som oppgave å skape en holdbar bosituasjon for denne meget varierte gruppen mennesker, i påvente av at asylsøknaden ferdigbehandles. UDI definerer som nevnt hva oppholdet på asylmottakene skal innebære for asylsøkerne. Gjennom ulike former for styringsdokumenter blir retningslinjene formidlet til de mottaksansatte, som på sin side skal sette disse ut i virke. De ansatte på asylmottakene kan på denne måten ses som mellomledd mellom system og enkeltmennesket. De er «frontlinjebyråkrater» (Eriksen 2001) (Lipsky 2010), med ansvar for å forvalte byråkratiets handlingsplaner i møte virkeligheten de skal virke i og menneskene der.

I denne oppgaven ønsker jeg å belyse asylordningen sett fra de mottaksansattes ståsted. I sitt arbeid på mottakene møter personalet menneskene bak asylsøkerstatusen – mennesker med behov og bekymringer, interesser og ønsker på linje med øvrige samfunnsmedlemmer. Mennesker som har forlatt sin hjemland fordi de av ulike årsaker har følt deg nødt til det. Under asylmottakenes og asylstatusens gitte forhold, i møte med mottaksbeboerne og retningsgitt av UDIs styringsdokumenter, gjennomfører de mottaksansatte arbeidet sitt på asylmottakene. Mot dette bakteppet ønsker jeg å kaste lys over praksis på mottakene: Hvordan er det å jobbe med asylsøkerne? Hva er asylsøkernes egne oppfat-

ninger av mottaksoppholdet? Hvordan legger asylsøkerne selv føringer for personalets mottaksarbeid? Hvilke målsettinger har UDI med innkvarteringstilbudet? Og lar retningslinjene sette seg ut i praksis? er alle spørsmål jeg søker å besvare.

Jeg har valgt å anlegge Dorothy Smiths «*institusjonell etnografi*» (2005) som teoretisk og metodisk rammeverk for denne oppgaven. Med utgangspunkt i feministisk teori ønsker Smith å bringe mennesket som *subjekt* (i motsetning til *forskningsobjekt*) inn i den sosiologiske representasjonen av virkeligheten. Samtidig er tilnærmingen et forsøkt på å oppheve aktør/struktur-skillen gjennom en forståelse av at *institusjoner* og *organisasjoner* er noe som *gjøres* – de er integrert i handlingene (og oppfatningene) til de som utfører dem (Smith 2005).

Metodisk legger institusjonell etnografi opp til en kvalitativ tilnærming, basert på deltagende observasjon, intervjuer og dokumentanalyse. Forskningsspørsmålene, mener Smith, bør formuleres etter tid i felten – de bør basere seg på informantenes “faktiske” erfaringer. I mitt tilfelle førte feltarbeidet til en endring av fokus fra asylsøkerne til personalet, og til de overhengende forskningsspørsmålene: «Hvordan *gjøres* asylordningen på det ordinære asylmottaket?» Jeg konstruerte betegnelsen *mottakspraksis* for å fange opp spillet mellom UDIs rammevilkår, individer og mottaksforutsetningene (driftsform og beliggenhet blant annet). Etersom studien ble gjennomført på to ordinære asylmottak, fikk jeg mulighet til å se nærmere på de lokalt forankrede variasjonene av mottakspraksis. I den sammenheng ble et nok et spørsmål formulert: “På hvilke områder kan mottakenes lokale særegenheter sette preg på mottakspraksis?” Betegnelsen *mottaksindividualitet* kom til under feltarbeidet, og er ment for å synliggjøre enkeltmottakenes relevans for mottakspraksisene.

1.2 Samfunnsmessig og sosiologisk relevans

Asylsøkernes posisjon i det moderne samfunnet

Fra slutten av 80-tallet tok staten inn over seg at tilstrømningen av asylsøkere ikke var et forbigående fenomen. Som følge av denne annerkjennelsen oppstod som nevnt asylord-

ningen, med asylsøkerne som sine mest fremtredende representanter. Siden har ordningen, så vel som søkerne vært i sentrum for gjentatte diskusjoner på politisk nivå – hvordan skal Norge som land forholde seg til den stadige tilstrømmingen av nye asylsøkere? I dag engasjerer dette spørsmålet langt flere enn politikerne. Asyl ser ut til å ha blitt en del av den større “innvandringsdebatten”, hvor det er landets generelle inntak av nye landsmenn/kvinner, og deres tilstedeværelse som dominerer meningsdannelsene – ikke avreiseårsak. Det er heller ikke i asylsøkernes favør at de, som regel, stammer fra land etnisk og kulturelt annerledes enn Norge.

Når det å søke asyl forstås som en form for innvandring, snarere enn en form for flukt, legger dette føringer for det politiske klimaet rundt – og opinionens oppfatninger av – asyl og asylsøkere som gruppe.

Norge har ført en restriktiv linje overfor innvandrere fra “den tredje verden” siden 70-tallet. I 1975 nedsatte myndighetene “innvandringsstopp” til Norge, likt som de fleste andre Europeiske landene. Vedtaket var ikke like mye en stopp, som det var en form for *selektiv innvandringspolitikk* (Brochmann 2006:37). Formålet var å begrense innvandringen av ufaglært arbeidskraft, mens faglært arbeidskraft fremdeles hadde innpass. Grethe Brochmann identifiserer tre underliggende årsaker til den økte grensekontrollen: 1) velferdsstatens og arbeidspremissenes sårbarhet, 2) kulturelle forskjeller og 3) viktigheten av å være på linje med den generelle innvandringspolitikken i Europa (Brochmann 2006:38). Innvandring fra utenfor Europa og andre “vestlige” land ble fra 70-tallet og utover sterkt begrenset og regulert.

Mange tidligere sesongarbeidere bosatte seg i Norge som følge av den ventede innvandringsstoppen i 1975, og etter hvert kom en annen form for innvandring fra “ikke-vestlige land” i myndighetenes søkelys – familiegjenforening. Mennesker med oppholdstillatelse, det være seg etnisk norske eller andre, kan søke om å bli gjenforent i med sine nære slektninger i Norge. Regulering ble tema også for denne “innvandringskanalen”.

Brochmanns tre årsaker for økt grensekontroll danner likeledes grunnlaget for politiske (og opinionens) ønsker å regulere inntaket av asylsøkere: 1) som økonomisk belastning, 2) i integreringsøyemed og 3) et ønske om ikke å være mer liberale enn nabolandene. Flere tiltak har vært gjort for å begrense innvandring til Norge gjennom asylordningen. Visumkrav fra såkalte “asylproduserende” land har blitt innført, og rettighetene for asylsøkere har blitt innskrenket. Bente Puntervold Bø går så langt som å hevde at flyktningkonvensjonen har blitt tolket strengere (Bø 2001) i løpet av 90-tallet.

Bergeutvalget (2011) fant i sin rapport grunnlag for å hevde at asylordningen har beveget seg fra omsorg, og mot regulering. Kvaliteten på asylordningen, i form av mottaksordningen og asylsøkernes rettigheter, har blitt gjennomgått som *pull-faktorer* (Brochmann 2005) (Bergeutvalget 2011). Altså at en god asylordning, sammenlignet med andre lands ordninger, kan trekke til seg nye søkere. Ulike måter å begrense antallet asylsøkere på, begrense innvilgninger og motivere til “frivillig” retur ved avslag har vært på tegnebordet, samt blitt satt ut i virke.

Regulering av innvandring er altså ingen nyhet. Asyl sett som innvandring føyer seg sånn sett inn i rekken som en kanal inn i Norge det ønskes kontroll over. Det som skiller regulering av asylordningen fra annen form for innvandringsregulering, er posisjonen reguleringen setter asylsøkeren i: er han en innvandrer som alle andre, eller er han et menneske med behov og rett til beskyttelse i Norge? Hvilke forståelser asylsøkerne ses i lys av, bidrar til å definere systemet samfunnet konstruere rundt dem. Asylnottakene og innkvarteringstilbudet inngår i dette systemet.

Viktige faktor ved opprettholdelsen av ett hvert byråkratisk system, må være konsekvensene det medfører for menneskene som faller inn under det og om det “treffer” slik det er ment å gjøre. Er påkjennningene uforholdsmessige store for asylsøkerne, må endringer vurderes. Erfaringene asylsøkerne gjør seg i møte med asyloordningen, og under oppholdet på asylnottakene, tar de med seg inn i livet etterpå – uansett om dette er i Norge eller et annet land. Pr. 01. januar 2011 bodde det 158.000 med flyktningebakgrunn i Norge³. Det vil si at rundt 3 prosent av Norges befolkning har vært igjennom asyloordningen, sett bort i fra de som ankom før 1988. For å kunne vurdere asylordningen, trenger vi kunnskap om dets virkemåte. Denne studien ønsker å tilføre kunnskap om systemets virkemåte i asyloordningens siste etappe – de ordinære asylnottakene. Studiens ståsted er satt blant mottakets personale for å kunne høste av deres erfaringer i å sette asylordningens innkvarteringstilbud ut i praksis.

---

³ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/> Dato: 02.06.12

Oppgavens sosiologiske relevans

Det har blitt forsket mye på asylmottak og asylsøkere som gruppe, men lite fra et sosiologisk perspektiv. Mesteparten av den vitenskapelige litteraturen om asylmottak består av rapportarbeid i regi av UDI. Jan-Paul Brekkes (2001) arbeid om forholdet mellom flyktninger fra Jugoslavia og implementeringen av en tidligere uprøvd flyktningpolitikk, er blant de få studiene på feltet med en tydelig sosiologisk linse.

Med tanke på asylinstitusjonens særegenheter er dette besynderlig. For det første er etableringens tidlige faser nære i tid for denne unge institusjonen. I løpet av de 24 årene nåtidens asylordning har vært benyttet, har institusjonen beveget seg gjennom ulike departementer og direktorater i det offentlige byråkratiet. Først utover 2000-tallet virker det som asylinstitusjonen har “satt seg”.

For det andre setter asylordningens synlige vekselvirkning med global demografi og folkeforflytninger institusjonen i en særegen stilling. Få offentlige (og private) instanser er utsatt for så store svinger i mengden mennesker som til enhver tid benytter seg av den. Til eksempel søkte 17.226 personer asyl i Norge i 2009, mens antallet var sunket til 9.053 to år senere⁴. Politikken på feltet er at tilbudet til enhver tid skal være identisk med behovet, noe som blant annet resulterer i at asylmottak nedlegges og reetableres i rask rekkefølge.

Et tredje aspekt ved asylinstitusjonen som burde ha tiltrukket seg sosiologisk interesse, er relasjonene mellom mennesker og system, og mellom menneskene virksomme i asylinstitusjonen (systemet). Dette forskningsområdet har lange tradisjoner i sosiologien (Goffman 1961) (Løchen 1965) (Lysgaard 1967) (Album 1995), og omfatter en mengde arbeider utført på ulike institusjoner – psykiatriske sykehus, arbeidsorganisasjoner, sykehus, fengsler med mer. Av studier om samhandling på norske asylmottak, med en sosiologisk innfallsvinkel, er Tina Mathisens “En verden i miniatyr” (2007) derimot å anse som en ensom svale. Asylinstitusjonen og asylsøkerstatusen skaper et særegent grunnlag for samhandling, og ved dannelsen av institusjonelle kulturer. I motsetning til andre rollepar som; lege/pasient, innsatt/fengselsbetjent eller lærer/elev, er rolleparet mottaksansatt/mottaksbeboer langt fra sementert. Kanskje bærer dette rolleparet, i likhet med asylinstitusjonen, preg av sin unge alder? Beboernes samfunnsmessig isolerte tilværelse, deres forskjellige bakgrunner – kulturelt, etnisk, aldersmessig, utdanningsmessig, erfaringsmes-

---

⁴ <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Asylsoknader-fordelt-pa-statsborgerskap/> Dato: 03.06.12

sig. – samt vilkårene for, og lengden på oppholdet, påvirker alle dannelser av institusjonelle kulturer på de ordinære asylmottakene.

Med denne studien søker jeg å inkludere asylmottaket som forskningsfelt i den lange rekken av sosiologiske arbeider om institusjoner og institusjonsliv. Asylfeltet er, som nevnt, et område med svært mange *fenomener* det er interessant å belyse gjennom en sosiologisk linse. Jeg har rettet blikket mot omsetting av politikk til praksis på asylmottakene, og har på mange områder latt meg inspirere av Yngvar Løchens (1965) “Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus”. I motsetning til Løchen er det ikke aktørenes idealer jeg setter i studiens sentrum, men “systemets”. Forholdet mellom *foreskrevet handling* og *faktisk handling* blir derav sett gjennom sosiologiske perspektiver i denne studien. Sånn sett kan man si at studien er etterfølgelse av Jan-Paul Brekkes invitasjon til videre forskning i arbeidet “Velkommen og farvel?”, hvor han skriver: “Det vi trenger å vite mer om er koplingen mellom politikkregimer og flyktingenes situasjon (Brekke 2001:24).”

Jeg har valgt å anlegge Dorothy Smiths *institusjonelle etnografi*, slike den er formulert i «Institutional Ethnography – A Sociology for People (2005)», som rammeverk for denne studien av samhandling på asylmottak. Utledet fra den etnografiske forskningstradisjonen (som navnet tilsier), søker institusjonell etnografi “å kaste lys over forbindelsene mellom det lokale og det ekstra-lokale, og på den måten gjøre samfunnets virkemåte synlig (Widerberg 2007:24).” I denne sammenhengen spiller tekstens og språkets ulike egenskaper viktige roller, og inngår i viktige kilder til data i den institusjonelt etnografiske studien. Videre ses både informant og forsker som *situert* i virkeligheten de befinner seg i og studerer, en tilstedeværelse som må reflekteres i det sosiologiske arbeidet.

Ved å anlegge institusjonell etnografi som rammeverk for tilnærmingen, havner denne studien i en (foreløpig) relativt eksklusiv gruppe institusjonelt etnografiske arbeider i norsk sammenheng. Studien kan dermed sies å være eksplorerende i dobbel forstand: 1) feltmessig, ved å anlegge et sosiologisk perspektiv på en institusjon det har vært gjennomført få sosiologiske arbeider på tidligere, og 2) teoretisk/metodisk, ved å tilnærme seg dette feltet i form av et relativt uprøvd rammeverk i norsk sammenheng.

1.3 Oppgavens struktur

Kapittel 2 består av to deler. I kapittelets første del gir jeg en kort introduksjon av mottaksordningen. Her tar jeg for meg hvordan mottaksordningen har vært gjenstand for forandring, hvilke typer mottak som finnes og innkvarteringstilbudet. Jeg følger deretter opp med å introdusere mottakene i oppgaven, samt generelle opplysninger om mottaksbeboere og mottaksansatte.

Del to av kapittel to er brukt til å sette det teoretiske rammeverket for studien. Her beskrives hvordan UDIs rundskriv forstås i oppgaven, før jeg greier ut om institusjonell etnografi. For å eksemplifisere har jeg brukt asylmottak, og gir på den måten et inntrykk av hvordan asylmottaket, rundskrivene og interaksjon forstås i denne studien.

Kapittel 3 tar for seg hvordan jeg gikk frem under feltarbeidet. Jeg tilbrakte lang tid på med mottakene deltakende observasjon på mottakene, før jeg avsluttet med intervjuer. Her har jeg konsentrert meg om feltopplevelsen, samt gjennomføringen av intervjuene. Kapittelets lengde reflekterer tiden jeg brukte på å fremskaffe data.

I det fjerde kapittelet har jeg tatt for meg asylporsessen. I tradisjonell forstand betegner asylporsessen tiden fra asylintervju til innvilgelse eller endelig avslag på asylsøknaden. Jeg har valgt å utvide betegnelsen i denne oppgaven.

Kapittel 5 er analysekapittelet. Her har jeg tatt utgangspunkt i «virkeligheten» jeg møtte under feltarbeidet (realitetene), for så å gå igjennom UDIs rundskriv på området (idealene), og deretter se hvilket arbeid rundskrivene innebærer for de ansatte (praksis).

Kapittel 6 blir det avsluttende kapittelet. Her kommenterer jeg oppgavens funn og presenterer informantenes forslag til endring

2 Mottaksordningen

2.1 Mottaksordningen – Tilbakeblikk

Med asylordningen følger som nevnt asylsøknadene. Hver enkeltsøknad er en prosess hvor saksbehandlere i UDI og UNE (Utlendingsnemnda) søker å stadfeste den enkelte sølers behov for asyl, eller rett til opphold på humanitært grunnlag. Som jeg også har vært inne på, kan dette ta tid. Mens søknadene er til behandling, har myndighetene sagt seg pliktige i å tilby søkerne et tak over hodet. De ordinære asylmottakene er myndighetenes tilbud til bosted for de som søker asyl i Norge, som kanskje ellers ikke har et sted å være. Det er ingen tvang involvert i å bo på mottak, men de fleste asylsøkerne velger likevel å benytte seg av tilbudet. Få av menneskene som søker asyl i Norge har familie eller bekjente de kan bo hos. I dag definerer UDI det ordinære asylmottaket slik på sine hjemmesider:

“Asylsøkere har rett til å bo i et ordinært mottak mens søknaden er til behandling. De ordinære mottakene skal være et mest mulig normalt bosted for personer i en unormal livssituasjon. Personalet skal legge til rette for at beboerne i størst mulig grad skal greie seg selv, og ha en meningsfylt hverdag. Gjennom et informasjonsprogram skal de veilede beboerne om rettigheter og plikter - og om livet i Norge”⁵.

Innkvarteringstilbudet og asylmottakene kan behandles hver for seg. Innkvarteringstilbudet er føringene UDI fastsetter for arbeid og opphold på asylmottakene, mens asylmottakene på sin side er lokalene brukt til å huse asylsøkere. Innkvarteringstilbudet fremstår som likt på alle landets asylmottak, og består av standardiserte retningslinjer for drift, arbeid og opphold. Disse formidles asylmottakenes *driftsoperatører* – private, veldedige eller kommunale selskaper med ansvar for mottaksdriften – og ansatte i form av *styringsdokumenter*, gjerne som rundskriv (RS) eller reglementer. Derimot er ingen av asylmottakene bygningsmessig «like». I motsetning til sykehus, skoler, fengsler, barnehager osv. er ingen av bygningene asylmottakene disponerer bygget i hensikt av å være asylmottak. Va-

---

⁵ <http://www.udi.no/Sentrale-tema/Asylmottak/Ulike-botilbud-i-asylmottakene/#Ordinare> Dato: 10.10.11

riasjonen blant de ulike asylmottakene er følgelig stor, mens innkvarteringstilbudet er likt for alle og kun varierer fra et tidspunkt til et annet.

Utviklingen av innkvarteringstilbudet, og asylmottakenes mangfold er knyttet til svingninger i flyktningetilstrømmingen og samtidens politikk på feltet – som på sin side er nært relatert til hverandre igjen. Siden opprettelsen av mottaksordningen på slutten av 80-tallet og frem til i dag, har antallet asylsøkere med behov for husvære svingt kraftig. Svingningene har som regel medført til politisk bevegelse på feltet – fra en liberal til en restriktiv linje, og så tilbake igjen. Hovedtrekkene i innkvarteringstilbudet er likevel de samme, slik det er formulert i sitatet over. Bergeutvalget identifiserer 9 slike hovedtrekk integrert i mottaksordningen: 1) være et botilbud for asylsøkere, 2) være integreringsfremmende, 3) være returfremmende, 4) være med på å regulere ankomster, 5) være fleksibelt, 6) ta hensyn til saksbehandlingsprosedyrer (differensiering), 7) være tilpasset kjennetegn/behov hos bestemte grupper (differensiering), 8) være kostnadseffektivt og 9) bidra til spredt bosetting (Bergeutvalget 2011:170). Mer endring har det vært i andre rettigheter og tilbud til asylsøkerne.

Asylsøkerstatusen er også åpen for regulering. Blant annet muligheten til midlertidig arbeid under saksbehandlingen har vært utsatt for endringer. Retten til å ta lønnet arbeid har fulgt asylsøkerstatusen hele veien, og er i tråd med innkvarteringstilbudets målsetting om mottaksbeboernes selvhjulpenhet. I 1999 ble mulighetene til midlertidig arbeidstillatelse liberalisert. Tidligere praksis med fire måneders opphold i Norge og krav om et konkret jobbtilbud for innvilgelse bortfalt. Midlertidig arbeidstillatelse ble nå gitt om asylintervjuet var gjennomført og asylsøkerens identitet var kjent (Bergeutvalget 2011). Grunnlaget var ønske om bedret sosial inkludering av asylsøkerne, samt motvirke mottaksoppholdet klientifiserende (institusjonaliserende) innvirkning på beboerne. I 2009 ble muligheten til å ta midlertidig arbeid igjen betydelig innskrenket for asylsøkerne, da det ble innført krav om fremleggelse av gyldig pass for innvilgelse av arbeidstillatelse. Baktanken var at kravet ville motivere flere til å legge frem gyldig dokumentasjon om egen identitet (svært mange asylsøkere kan ikke vise til noen form for identitetsdokumentasjon), samtidig som det ville begrense antallet tilreisende asylsøkere uten reelt behov for beskyttelse. Innstrammingen førte derimot til et kraftig fall i antallet innvilgede midlertidige arbeidstillatelser (fra 2 741 innvilgede tillatelser de siste 4 månedene av 2008, til 602 innvilgelser de første 4 månedene av 2009 (Bergeutvalget 2011:267)), uten påviselig effekt på dokumentering eller tilstrømning.

Få mottaksbeboere er i arbeid. De som derimot har egen inntekt, får trekk i de økonomiske ytelsene dersom de tjener mer enn kr. 1 000 i måneden. Er lønnen høy nok, og ansettelsesforholdet overstiger en måned, betales husleie til asylmottaket (RS2008-035V1). På asylmottakene jeg besøkte var svært få i arbeid, og ingen betalte husleie til mottakene.

Til en viss grad har innkvarteringstilbudet en pedagogisk målsetting. Beboerne skal forberedes til et liv i Norge, og de skal forberedes på eventuell retur. Pr. dags dato undervises beboerne om det norske samfunnet og norsk kultur mens de bor på det ordinære asylmottaket. En gang i uken deltar de på obligatoriske informasjonskurs, hvor UDI har definert de overordnede temaene. Både retur- og integreringsrettet informasjon meddeles på informasjonskursene.

Ved siden av har asylsøkere i dag tilbud om et gitt antall timer norskundervisning (250 timer). Dette har ikke alltid vært tilfelle. I periodene 1991 til 1996 og 2003 til 2007 var norskundervisning forbeholdt asylsøkere med innvilget oppholdstillatelse. Bortfallet av norskundervisning ble av Bondevik II- regjeringen begrunnet med økonomiske prioriteringer, sett sammen med stor sannsynlighet for retur blant asylsøkerne som kom til Norge i denne perioden (Bergeutvalget 2011:266). For øvrig er det *vertskommunene* – kommuner med asylmottak – som står ansvarlig for tilbudet om norskundervisning.

Dagens ordinære asylmottak er såkalte *mottak med selvhushold*. Det vil si at boutgiftene er dekket av den norske stat, mens alle andre nødvendigheter (klær, mat, telefon, leker etc.) dekkes av beboeren selv. Ved visse utgifter knyttet til særskilte behov – som tannlege, dårlig syn eller andre medisinske behov – opereres det med en (høyeste) egenandel på kr. 2 000. Reseptbelagte medisiner og legebesøk refunderes.

I dag får mottaksbeboere – avhengig av familiestatus – utbetalt en gitt stønad i måneden for å dekke sine utgifter. Eksempelvis får en enslig mottaksbeboer kr. 3 220 utbetalt hver måned, et samboende par får kr. 5 360 i måneden, mens det gis tillegg til barn differensiert etter barnas alder (RS 2008-035V1). I 1993 var stønaden til enslige mottaksbeboere kr. 2 700 (Berge & Lauritsen 1999), altså bare femhundre og tyve kroner lavere enn i dag 19 år senere. Alle tidligere studier av oppholdet på asylmottak, konkluderer med at mottaksbeboernes økonomiske situasjon grenser til hva som er forsvarlig (Wanberg & Berge 1992) (Berge & Lauritsen 1999) (Bergeutvalget 2011). Mitt eget møte med mottaksbeboerne understøtter denne oppfatningen.

En målsetting om selvstendigjøring og selvhjulpenhet ligger innbakt i innkvarterings-tilbudet. Informasjonskursene skal gi beboerne kunnskap om Norge, det norske samfunnet

og norsk kultur. Samtidig gir norskundervisningen bedret språkforståelse. Generelt sett er innkvarteringstilbudet rettet inn mot bruk av kommunens offentlige tjenesteapparat. På lik linje med nordmenn flest, skal mottaksbeboerne benytte seg av offentlige helse/skole- og omsorgstjenester. Undervisning i norsk språk og norsk samfunnsliv blir i så måte viktig for at beboernes bruk av tjenester utenfor asylmottaket skal fungere.

Selvhushold deler og målsettingen om selvstendigjøring. Gjennom ansvar for egen økonomi gis mulighet til selv å bestemme over eget forbruk. Sammen med beboernes mulighet til medvirkning i drift av mottaket (*beboerråd, beboermedvirkning* – RS2008-034), og forpliktelser som husvask og dugnad, ser Bergeutvalget (2011) det i “visse henseende” naturlig å sammenligne innkvarteringstilbudet med å bo i et borettslag. De mottaksansattes primærfunksjon blir i så tilfelle å muliggjøre for beboernes selvstendighet og deltagelse på og utenfor mottaket.

For øvrig er mottaksoppholdets *institusjonaliserende* potensiale et velkjent problem. Wanberg & Berge (1992) identifiserte denne problemstillingen allerede tidlig på 90-tallet, da som en kamp om knappe velferdsressurser beboerne imellom. Dagens innkvarterings-tilbud viderefører målsettingen om å la mest mulig ansvar for eget liv ligge i hendene til beboerne, for på denne måten begrense oppholdets negative konsekvenser for de som bor der.

Svært mange forskjellige type bygninger (og fartøy) har blitt brukt som ordinære asylmottak gjennom årenes løp. De mest markante eksemplene er kanskje båten «Fridtjof Nansen» som lå fortøyd ved rådhuskaia i Oslo, og «Harastølen» (tidligere sanatorium og psykiatrisk sykehus) med sin beliggenhet et stykke opp i åssiden ved Luster i Sogn og Fjordane. Fridtjof Nansen og Harastølen er begge eksempler på hvordan plutselige svingninger i flyktningetilstrømningen reflekteres i mottakenes bygningsmasse. I perioder med høy tilstrømning av flyktninger, har man tilsynelatende anvendt det som har vært tilgjengelig.

En «effektivitetspolitikk» som innebærer at tilbudet skal være i takt med behovet, og en politikk om å spre asylmottakene rundt over hele landet har ført til at svært store forskjeller i hva som i perioder har fungert som asylmottak. Funksjonsspesifikke bygninger spesielt tilpasset asylsøkernes tilværelse i Norge finnes som nevnt ikke. Fra 147 asylmottak i drift i 1994, ble antallet redusert til 20 aktive asylmottak i 1996, for så på nytt å stige til 105 asylmottak i 1999, med et nytt fall til 64 mottak i 2006 (Berge & Lauritsen 1999) (Bergeutvalget 2011). Antallet mottak reflekter antallet asylsøkere i de forskjellige perio-

dene, i tråd med effektivitetspolitikken. Med slike forutsetninger for drift har det vært vanskelig å definere velegnede bygg, samt opprettholde kontinuitet i mottaksarbeidet. Berge & Lauritsen (1999) hevder det store behovet for nye mottak disse første årene av 90-tallet førte til en lemping av kvalitetskravene for bygningsmasse. En lemping som ble sittende som ny standard i systemet.

Det er verdt å merke seg at UDIs kvalitetskrav angående mottakenes fasiliteter i all hovedsak dreier seg om hvilke behov bygningsmassene skal fylle – adskilte områder for kvinner og menn, muligheter til matlaging, renslighold, kontemplasjon med mer. Krav til standard er av en mer ullen karakter, og lyder: “Ordinære statlige mottak skal være et nøkternt, men forsvarlig innkvarteringstilbud som sikrer beboernes grunnleggende behov og den enkeltes behov for trygghet (RS2008-031).” Definisjonen «nøktern, men forsvarlig» åpner for bred fortolkning av kvaliteten på bygningsmassen og botilbudet.

Den store nedskjæringen litt senere på 90-tallet hadde også konsekvenser for mottaksordningen, ved at den styrket de private driftsoperatørens tilstedeværelse innen mottaksdrift (Bergeutvalget 2011). Mens mottakenes driftsoperatører i 1990 var fordelt: 65 % kommunalt drevet, 23 % veldedige/interesseorganisasjoner og 12 % private aktører, var forholdene snudd på hodet i 2010, med: 11 % kommunalt drevet, 9 % veldedige/interesseorganisasjoner og hele 80 % private aktører aktive som driftsoperatører (Bergeutvalget 2011) – en fordeling av driftsansvar Norge er alene om i Europa.

I løpet av asylordningens levetid har flere ulike driftsformer for asylmottak vært prøvd ut. *Transittmottak*, *ordinære mottak* og *mottak tilrettelagt for enslige mindreårige asylsøkere* har vært med hele veien som hovedtyper. På tidlig 90-tallet (1992) forsøkte man å dele inn mottaksordningen etter asylsøkernes svar på asylsøknaden – i såkalte *primær- og sekundærfaser* (Bergeutvalget 2011). Primærfasen, også kalt ventefasen, var tiden før asylsøknadens vedtak var fattet, mens sekundærfasen betegnet tiden etter innvilget opphold. Tanken var å fokusere integreringsarbeidet mot personer man visste kom til å bli i Norge. Premisset for ordningen var at søknadsbehandlingen ikke skulle overstige seks måneder. Da dette viste seg vanskelig falt ordningen bort i 1996, det samme året alle asylsøkerne igjen ble tilbudt norskundervisning.

1992 var også året hvor man begynte å operere med to former for ordinære asylmottak. Den vanligste mottakstypen er det *sentraliserte ordinære asylmottaket* hvor alle mottakets bygninger er lokalisert på ett og samme område. Nytt av 1992 var den *desentraliserte mottakstypen*, hvor alle mottakets bygninger er spredt rundt i kommunen. Mellom

ytterpunktene sentralisert og desentralisert, finnes den *delvis desentraliserte mottakstypen* – hvor noen bygninger er innenfor det samme området, mens andre av mottakets bygninger ligger spredt i kommunen. Hvilken mottakstype kommunene velger å legge innkvarteringstilbudet til er opp til dem selv. Utover å tilfredsstillе vilkårene fra RS 2008-031 er det åpent for kommunen – i samarbeid med driftsoperatørene – å velge asylmottakets bygninger, og hvor det skal ligge. Innkvarteringstilbudet er på sin side fastsatt sentralt av UDI, samt asylsøkernes rettigheter til skole- og helsetjenester. Det er liten tvil om at valg av bygninger, beliggenhet og mottakstype har innvirkning på asylmottaket som innkvarteringstilbud (Berge & Lauritsen 1999) (Brekke 2001) (Bergeutvalget 2011), og derav arbeid og på livsførsel der.

Fra 2006 til 2010 var *ventemottak* – også kalt *retursentre* – en del av mottaksordningen. Disse mottakene, Lier og Fagerli, huset asylsøkere med endelig avslag på asylsøknaden. Et redusert innkvarteringstilbud (økonomisk og fasilitetsmessig) skulle motivere beboerne til såkalt «frivillig retur» til hjemlandet. Mottaksordningen reflekterte sånn sett de ulike stadiene i søknadsbehandlingen, men med oppmerksomheten flyttet fra de som får bli til de som må dra. For Bergeutvalget vitner faseinndelingen av mottakstypene om at «mottakssystemet har blitt en del av innvandringsreguleringen (Bergeutvalget 2011:92).» Altså at selve mottaksordningen ses som en mulig «pull-faktor», og at reduserte levekår dermed vil begrense antallet søkere. I 2010 ble Lier og Fagerli ventemottak lagt ned, etter opprør og vandalisering. Begge mottakene ble utsatt for omfattende brannskader. For tiden bor asylsøkere med endelig avslag på de ordinære asylmottakene frem til effektivering av vedtaket.

I dag står vi altså med transittmottak, og tre typer ordinære asylmottak – sentraliserte, delvis desentraliserte og desentraliserte mottak. De ordinære asylmottakene er som nevnt frivillige botilbud for alle asylsøkere over 18 år i perioden mellom asylintervjuet og effektivering av endelig vedtak på asylsøknaden. For noen kan oppholdet på de ordinære asylmottakene strekke seg over mange år. Under oppholdet på asylmottaket har beboerne dekket bostiftene, samtidig som de mottar differensierte ytelser fra staten etter familiestatus. Norskundervisning, samt skolegang (opp til videregående) for barn og unge, barnehage og helse er kommunenes ansvar. Personalet «primæroppgaver» er å hjelpe beboerne i deres møter med det øvrige samfunnet, bedrive informasjonsarbeid og holde mottaket i adekvat stand.

I dette øyemed deler asylmottakene flere likhetstrekk med andre av samfunnets institusjoner. Blant annet internatskoler, og ulike former for behandlingstilbud, kan det være nærliggende å sammenligne innkvarteringstilbudet ved de ordinære asylmottakene med. Men selv om de ordinære asylmottakene har «elementer» av andre velkjente institusjoner i seg, regnes likevel ikke mottakene som institusjoner, verken av myndighetene eller av personalet. Asylmottaket er et innkvarteringstilbud for asylsøkere – intet mer, intet mindre. Som utdraget på side 9 presiserer, skal ordinære asylmottaket være «et mest mulig normalt bosted for personer i en unormal situasjon.»

2.1.1 Furu og Edel ordinære statlige asylmottak

De to ordinære asylmottakene denne studien er gjennomført på, er gitt navnene *Furu* og *Edel*. Furu ordinære asylmottak faller inn under den første kategorien ordinære asylmottak, altså den sentraliserte mottakstypen. Dette er et mellomstort mottak, med plass til om lag 120 asylsøkere, fordelt på 11 forskjellige språkgrupper. Til daglig jobber det åtte personer på Furu, hvorav en var sykemeldt mens jeg var der.

To interesseorganisasjoner fungerer som driftsoperatører for dette mottaket – en med lokal forankring, og en med et tydelig kristent verdigrunnlag. Dets bygningsmasse har tidligere fylt andre funksjoner, noe mottakets fremtreden bærer preg av. Bygningsmessig består asylmottaket av en administrasjonsbygning, hytter (hovedsakelig forbeholdt familier) og to enetasjes hybelhus til innkvartering, samt et «aktivitetshus» med treningsrom og *barnebase* (lekerom). Furu disponerer et relativt stort uteområde, med lekeplass, volleyballbane og fotballbane. Mottaket har vært i drift i rundt 10 år, noe som kan betraktes som lenge gitt politikken på området.

For de uten bil, er Furu lite tilgjengelig – tar man bussen fra nærmeste bysentra blir Furu nærmest endestasjonen. Turen tar ca. 25 min hver vei, går fire ganger i døgnet og koster like under hundrelappen tur/retur. Mottaket ligger på en høyde, omkranset av natur-

og jordbruksområder. Offentlige tjenestetilbud, kulturtilbud og daglighandel er ikke i gangbar avstand.

Edel ordinære asylmottak hører til i den andre kategorien, med andre ord er det et desentralisert asylmottak. I alt bodde det rundt 180 personer på Edel, tilhørende 30 ulike språkgrupper. I den grad det lot seg gjøre var beboerne fordelt på boenheter etter etnisitet – den samme ordningen ble også praktisert på Furu. Kvinner bodde i egen boenhet, mens noen av mottakets «små familier» bodde for seg selv. Edel disponerte rundt 25 boenheter – de fleste i gangbar avstand fra «basen» (kontorlokalet), samt ulike offentlige tjenestetilbud og kulturtilbud. I umiddelbar nærhet til basen lå mottakets samlingslokale, hvor blant annet informasjonsmøtene ble holdt. Mottakets driftsoperatør er en relativt stor, privat aktør på mottaksdrift med mange år bak seg «i bransjen». Edel asylmottak var nylig fylt tre år da jeg besøkte dem.

I forhold til antall plasser, må man kunne si at Edel er et av landets større mottak. Svært få av de ordinære asylmottakene overstiger 200 sengeplasser i Norge. De ordinære asylmottak blir unntaket, med rom til å huse over 300 asylsøkere.

Personalet på Edel bestod av ni personer, fordelt på stillingene: mottaksleder, økonomiansvarlig (nestleder), vaktmester, miljøarbeidere/hus-ansvarlige/aktivitetsansvarlige og helsearbeider. Helsearbeider er ansatt i kommunen og ikke av driftsoperatør. Furu har de samme stillingene bemannet, men en noe annen oppgavefordeling blant miljøarbeiderne. Tre av de ansatte på Edel er tidligere asylsøkere med samlet språkkompetanse i farsi, dari, pashto og arabisk.

2.1.2 Asylmottakets beboere

De ordinære asylmottakene inngår i folks liv på forskjellige måter. For noen er asylmottaket stedet deres første møter med Norge foregår. For dem er mottaket et midlertidig hjem – et sted å vente på at søknaden om asyl behandles. UDI har hatt som målsetting at behandlingstiden ikke skal overstige 6 måneder. Det viser seg derimot at oppholdet på asyl-

mottakene for veldig mange overstiger det halve året myndighetene hadde stipulert. At asylsøkere tilbringer flere år på asylmottaket er heller reglen enn unntaket.

Det er som nevnt frivillig for asylsøkere å bo på mottak mens de venter. Likevel opplever mange at innkvarteringstilbudet begrenser deres handlingsfrihet (Lauritsen & Berg, 1999). Av mine informanter blant beboerne var det flere som sammenlignet mottaket med fengsel – de følte seg avskåret fra det norske samfunnet. De som bor på mottakene går i studien under navnet *mottaksbeboere* – et skille jeg har satt mellom mottaksbeboere og asylsøkere, da det å bo på asylmottak åpner for økonomisk stønad separert fra selve asylsøkerstatusen. Det bor som nevnt personer på mottakene som ikke lenger er asylsøkere – de har enten fått innvilget opphold eller endelig avslag på asylsøknaden. Disse blir også omfattet av kategorien mottaksbeboere. Personer som omfattes av Dublin II forordningen – personer som er registrert i et annet Europeisk land, og som skal returneres (unntatt til Hellas) – regnes også som mottaksbeboere.

Utover asylsøkerstatusen er variasjonen stor blant mottaksbeboerne – de er på alle måter en heterogen gruppe. Gruppemedlemmene varierer i alder, nasjonalitet, etnisitet og kjønn. I mange tilfeller deler beboerne nasjonalitet, men kommer fra ulike etniske grupper innad i samme land.

Blant beboernes øvrige egenskaper er variasjonen også stor. For perioder av gangen fungerer asylmottakene som hjem for alt fra leger til bønder, for enslige, enslige mødre, enslige fedre og familier, for folk fra landsbygda og for folk fra millionbyer. Majoriteten av mottaksbeboerne består av enslige unge menn, men det finnes også godt voksne mennesker og barn på mottakene.

Fellesnevnerne som gjør at denne, svært variasjonsrike ansamlingen personer i det hele tatt kan defineres som gruppe, er at de alle har (eller har hatt) en søknad om asyl til behandling hos UDI og/eller UNE, og at de alle har valgt å tilbringe behandlingstiden på asylmottak. At de alle er nye i Norge kan også sies å være felles for dem. For disse menneskene er asylmottaket det nærmeste de kommer et hjem i Norge.

Blant asylsøkerne som ikke bor på ordinære asylmottak, er enslige mindreårige asylsøkere (EMA). For asylsøkere under 18 år, som ankommer Norge på egenhånd, gjelder et annet – tilrettelagt – innkvarteringstilbud. Enslige mindreårige asylsøkere får prioritet i søknadsbehandlingen, og tilbringer gjennomsnittlig kortere tid som asylsøkere enn øvrige asylsøkere.

2.1.3 Asylmottakets ansatte

For andre er asylmottaket en arbeidsplass. I studien går denne gruppen under navnet *mottaksansatte*, men jeg omtaler denne gruppen også som personale og ansatte, for å skape noe variasjon i teksten. Deres oppgaver er i grove trekk å drifte mottaket, iverksette innkvarteringstilbudet og assistere (om nødvendig) mottaksbeboerne i deres møter med samfunnet.

Å være mottaksansatt er ingen profesjon. Det kreves med andre ord ingen formalisert kompetanse for å fylle de fleste av stillingene på asylmottakene. Helse og økonomi er unntakene her. Generelt sett finner man derfor en del variasjon i den utdannings- og arbeidsmessige bakgrunnen til personalet, i hvert fall var dette tilfellet ved mottakene jeg besøkte. Mange av institusjonene ellers i samfunnet, som skole, sykehus, pleiehjem eller fengsel har personale med felles profesjonstilhørighet. Dette er altså ikke tilfellet ved asylmottakene, og setter kollegiale der i en noe annen situasjon enn ved de øvrige institusjonene. De ansatte på mottakene må i større grad selv finne ut av – og bli enige om – hvordan oppgavene skal løses, samt hvordan de skal møte beboergruppen i arbeidet sitt. De her ikke en felles, utdanningsbasert, kunnskap som grunnlag for deres yrkesutøvelse.

I en profesjon kan det ofte være innbakt et sett *idealer* for hvordan deltagerne skal utføre arbeidet sitt. I Yngvar Løchens studie av forholdet mellom idealer og realiteter hos de ansatte (behandlerne) på Dikemark psykiatriske sykehus (1965), defineres idealer på følgende måte: «Idealene inneholder retningslinjer og normer for riktig adferd og riktige holdninger; de definerer den stil som den enkelte bør følge, hvordan de skal oppfatte pasientene og deres sykdom, hva de skal frem til og hvordan de skal komme dit (Løchen 1965:13).» Riktignok påpeker Løchen at idealene kan stamme fra ulike steder, men det kommer også klart frem at behandlernes idealer ofte henger samme med deres profesjon; som psykologer, psykiatere eller helsesøstre.

De mottaksansatte kan som nevnt ikke lene seg på idealer fra en felles profesjon relatert til arbeidet med mottaksbeboerne – de må finne sine gjennom praksis og erfaring (eller i UDIs retningslinjer, som jeg vil komme tilbake til senere).

Kunnskap om mottaksarbeid er derav i stor grad bygget på erfaring – en erfaring som i stor for det meste ligger hos de mottaksansatte. Lauritsen & Berg (1999) og Bergeutvalget (2011) diskuterer forholdet mellom utviklingen av kompetanse i forhold til effektivitets-

politikken på feltet. Ettersom kompetansen ligger hos de mottaksansatte, fører den hyppige nedleggingen og oppbygningen til at mye viktig kunnskap går tapt.

Bortsett fra for mottakets helsearbeidere, er personalets ansattforhold til mottakenes respektive driftsoperatører (DRO). Helsetjenestetilbudet for asylsøkere følger *sektoransvarsprinsippet*, hvilket innebærer at kommunen har ansvaret for et adekvat helsetilbud til mottaksbeboerne. Helsearbeiderne på Furu og Edel er ansatt i kommunen, og ikke av driftsoperatørene. Kommunen, ofte i samarbeid med mottaksledelsen, står fri til å oppfylle sektoransvaret på måten de selv ser som mest hensiktsmessig. Det er derfor ikke selvsagt at det er stasjonert en helsearbeider på de ordinære asylmottakene.

Drift av asylmottak blir på sin side lagt ut på tilbud av UDI, hvor driftsoperatørene konkurrerer om oppdragene. Innholdet i innkvarteringstilbudet er derimot definert av UDI, som tidligere nevnt. Sånn sett kan man si at mottaksansatte havner i et “dobbeltsansattforhold” – overfor driftsoperatøren og overfor UDI. Helene Huseby (2008) finner i sin masteroppgave at personalets doble ansattforhold i visse tilfeller kan føre til et “krysspress” på de mottaksansatte. Det er ikke alltid UDI og driftsoperatørens trekker oppmerksomheten og ressursene deres i samme retning.

Fordelt på de to mottakene Furu og Edel jobbet det i alt 15 personer, med nesten 15 forskjellige utdannings- og arbeidsmessige bakgrunner. På Edel asylmottak var tre av de ansatte tidligere asylsøkere, mens det på Furu var ingen med denne bakgrunnen. For personalet på asylmottakene er mottaket en arbeidsplass.

2.1.4 Asylmottaket som en del av samfunnet

Som nevnt faller mottaksbeboerne inn under kommunens sektoransvar. Dette innebærer at de er aktive brukere av kommunens helse- og sosialtjenester. Barna går på offentlig skole i kommunen, og de yngste går i barnehage utenfor mottaket. I Norge har asylsøkere krav på skolegang til og med ungdomsskolen. Noen mottaksbeboere benytter seg også av andre aktivitetstilbud kommunen har å by på. Noen, om enn svært få, har arbeid utenfor motta-

kene. Gjennom beboernes aktiviteter og rettigheter, samt mottakets generelle driftsbehov, integreres mottaket i kommunen. Mange personer er dermed i kontakt med asylmottaket gjennom ulike former for samarbeid. Asylmottaket trer således inn i rollen som samarbeidspartner for kommunen og næringslivet.

Videre er de fleste av dagens mottak plassert rimelig sentralt – i det minste er de tilgjengelige med rutebuss. Beboernes ulike aktiviteter og mottakenes beliggenhet innebærer at asylmottakene er en del av sine respektive nærmiljø – de har naboer blant lokalbefolkningen, beboerne gjør sine innkjøp i de lokale butikkene eller «henger» på den lokale kiosken. For en del av Norges innbyggere er asylmottaket og mottakets beboere å regne som naboer. En rolle de ikke alltid er like ønsket i. Distriktpolitikken asylmottakene faller inn under har sørget for opprettelse av asylmottak på små og tynt befolkede steder, hvor lokalbefolkningens fordommer kan bidra til å definere mottaksoppholdet for beboerne.

Men selv i tettbebygde strøk kan opprettelse av asylmottak vekke harme. Da Lars, lederen for Edel, skulle finne boenheter til mottaket, møtte han protestaksjoner ved boliger han var og inspiserte. Asylmottakene og mottaksbeboerne er omstridte temaer. Lokalt, så vel som på kommunalt og nasjonalt nivå.

3 Asylmottaket i et sosiologisk perspektiv

For sosiologen kan asylmottaket være et forskningsfelt. Her møter han, eller hun, personer som er i kontakt med hverandre over tid, under gitte og særegne rammevilkår. Individene-egne opplevelser, deres individuelle eller kollektive oppfatninger, relasjonene dem i mellom, og forholdet mellom individene, kollektivet og systemet de er virksomme i er alle av interesse for sosiologen. Gjennom det sosiologiske perspektivet blir asylmottaket en spesi- fikk samfunnsarena hvor sosialt samspill mellom mennesker forløper. En typisk sosiolo- gisk øvelse kan være å se etter asylmottakets og innkvarteringstilbudets innvirkning på ulike former for individuelle og mellommenneskelige handlinger og oppfatninger.

Å tilnærme seg asylmottaket som arena for sosial samhandling blir en bred tilnærme- lse. Det vide spekteret av aktiviteter, relasjoner og kontekstuelle implikasjoner asylmotta- ket er arena for, gir mange potensielle sosiologiske innfallsvinkler. For bedre å håndtere virkelighetens kompleksitet og mangfold, er det nødvendig med en fininnstilling av «den sosiologiske linsen». Å speile samfunnet og samhandling mot definerte teorier rammer inn tilnærmingen. Teori, med tilhørende konsepter, blir en pekepinn på hva sosiologen kan se etter, og hvordan man kan tolke sine funn. Valg av metode legger også føringen for viten- skapelig tilnærming. I metoden ligger retningslinjer for hvordan data kan generes – hva som blir data. Hva en har satt seg fore å se etter, teorien man ser det opp imot og metoden man benytter for å gå frem er således nært knyttet til hverandre. Både teori og metode åp- ner studien for andres innsyn og vurdering. Konsekvent bruk av teori og metode gjør fun- nene etterrettelige.

Valg av metode og teori har klare implikasjoner for enhver studie – de bidrar til å or- ganisere studien så vel som virkeligheten, og til å definere analysen av fenomenene man søker belyst. Mens asylmottaket for de fleste blir oppfattet gjennom former for tilknyt- ning, må sosiologen i større grad selv definere hvilken rolle asylmottaket skal spille i vi- tenskapelig øyemed.

Denne studien søker å belyse hvordan asylinstitusjonens gjøres i den daglige praksis- sen på mottakene, med særskilt interesse for hvordan retningslinjer og målsettinger formu- lert på byråkratisk nivå, inngår i praksisen på «bakkenivå». Som nevnt defineres innkvar- teringstilbudet av UDI, men har sitt virkeområde på de ulike asylmottakene. I form av driftsreglementet (RS2011-003), pengereglementet (RS2010-187), rundskriv og veiledere

av ulike slag formidles retningslinjer for arbeid og UDIs årlige målsettinger videre til personalet ved alle landets asylmottak. Samlet sett går disse dokumentene under navnet *styringsdokumenter*, og er tilgjengelige for alle på UDIs hjemmesider.

I tråd med Løchens definisjon, kan man si at rundskrivene formidler UDIs (og asylinstitusjonens) *idealer* for mottaksdrift – de forteller hva innkvarteringstilbudet *skal* være for asylsøkerne, og hva de mottaksansatte *skal* søke å virkeliggjøre gjennom sitt arbeid. Både reglementene og rundskrivene inneholder ulike *målsettinger*. Disse målsettingene ses som rundskrivenes overordnede idealer, da de formidler selve intensjonen med det enkelte rundskirviet. De uttrykker hva de ansatte skal arbeide mot å oppnå – i form av egen rolle overfor beboeren, og i form av innkvarteringstilbudet som sådan. Under hver av målsettingene følger en serie *krav*. Disse konkretiserer idealets virkeområde i mottaksarbeidet – altså hvilke gjøremål som må til for å oppfylle det overordnede idealet.

Imidlertid møter de mottaksansatte menneskene bak asylsøkerstatusen, i konkrete situasjoner, og under de *faktiske* forholdene på mottaket og ved nærmiljøet. Hvordan arbeidet *faktisk* gjøres, og hvordan interaksjonen mellom mottaksbeboere og mottaksansatte *faktisk* utarter, kan defineres som *realitetene* på asylmottaket – «Hva gruppene faktisk gjør, og hvordan samspillet faktisk er» – som er Løchens definisjon av realitetene på det psykiatriske sykehuset (Løchen 1965:14). Idealene og realitetene er sjelden, om noen gang, identiske.

For de mottaksansatte kan arbeid dermed ses som et vedvarende forsøk på å gjøre UDIs idealer om til mottakets realiteter. Utkommet av dette forsøket har jeg definert som *mottakspraksis*. Med dette begrepet ønsker jeg å fange opp det faktum at innkvarteringsstilbudet, slik det fremstår i virkeligheten, er det samlede produktet av personalets oppfatninger og arbeid, beboernes asylsøkerstatus, livsførsel og deres oppfatninger, samt forutsetningene som følger av mottakstype, bygningsmasse, beliggenhet og nærmiljø.

Avstander mellom teori og praksis er ikke uvanlig i arbeidslivet generelt. Å omsette prosedyrer for handling til konkrete handlinger er en prosess svært mange mennesker tar del i på daglig basis – av og til med ganske uforutsette konsekvenser. I denne oppgaven søker jeg å anlegge et sosiologisk perspektiv på forholdet mellom UDIs idealer og mottakets realiteter. Jeg ønsker å finne ut mer om hva mottakspraksis er, og hvorfor den blir som den blir.

I den sammenheng har jeg valgt å anvende Dorothy Smiths *Institusjonelle etnografi* (Smith 2005) som rammeverk for en studie av praksis på de ordinære asylmottakene Furu

og Edel. Institusjonell etnografi kan ses som en sosiologisk pakkeløsning, og «må forstås både som en sosiologisk teori om det sosiale (ontologi), en beskrivelse av hva sosiologien kan forstå av det sosiale (epistemologi) og som forslag til hvordan sosiologen kan gå fram for å undersøke det sosiale (metodologi/metodelære) (Rua 2009:6).» I følge Smith kan tilnærmingen også ses som et alternativ til ordinær sosiologi – som hun tidvis stiller seg kritisk til (Smith 2005). Institusjonell etnografi utgjør altså det teoretiske og metodiske rammeverket for denne studien av mottakspraksis. Dataene til denne oppgaven er generert gjennom deltagende observasjon, intervjusamtaler og noe tekstanalyse. Siden institusjonell etnografi spiller en dominerende rolle i oppgaven, velger jeg å gå grundig igjennom hvordan metoden og teorien rammer inn tilnærmingen til mottakene og virkeligheten der.

3.1 En ontologi om det sosiale – «the ruling relations»

3.1.1 En begrepsavklaring

På det ontologiske nivået ser Smith det moderne vestlige samfunnet som *organisert* gjennom såkalte «ruling relations», i det videre omtalt som «styringspraksiser». Disse er størrelser på samfunnsnivå, og minner om hva som i samfunnsvitenskapene ofte går under navnet *regimer*. Regimer kan defineres som «a set of explicit or implicit principles, norms, rules and decision making procedures around which actor expectations converge in a given issue-area (Krasner 1983).» I første omgang skilles gjerne regimer fra hverandre etter deres samfunnsmessige virkeområde: som *velferdsregimer*, *kjønnsrolleregimer* eller *immigrasjonsregimer*. I andre omgang fremhever regimebegrepet, som nevnt ovenfor, forskjellige sett med perspektiver og prinsipper, normer og handlingsregler på de respektive feltene. Ulike regimer innenfor samme felt kan således skilles fra hverandre – lik Esping-Andersens tre typer av *velferdsregimer* (1990). Som samfunnsvitenskapelig konsept fang-

er regimebegrepet opp ulik måter å organisere aspekter ved samfunnet på, et tema som står svært sentralt i institusjonell etnografi.

Institusjonsbegrepet anvendes også om samfunnsmessige organiseringsformer, og defineres gjerne som «et stabilt, varig samhandlingsmønster mellom flere sosiale aktører (Grimen 2001).» Begrepet betegner ofte mindre størrelser enn det «luftige» regimebegrepet, og benyttes både om klart avgrensede «samhandlingsmønster» som; ett sykehus, en skole eller en familie, og mer generelt om samhandlingstypen som sådan. Altså at familie generelt anses som en institusjon. Man kan si det slik at; mens familien er å regne som en institusjon, faller hvordan man *gjør* familien inn under regimedefinisjonen som typologier (eks: kjernefamilien, storfamilien, eneforsørgerfamilien).

Smith bruker institusjonsbetegnelsen for å identifisere «complexes embedded in the ruling relations that are organized around a distinctive function, such as education, health care and so on (Smith 2005:225).» *Asylinstitusjonen* inkluderer sånn sett alle virksomheter med asyl som kjerneområde i denne studien.

“The ruling relations”, som institusjonene fungerer innen, definerer Smith på denne måten:

“distinctive translocal forms of social organization and social relations mediated by text of all kinds ... that have emerged and become dominant over the last two hundred years. They are objectified forms of consciousness and organization, constituted externally to particular people and places, creating and relying on textually based realities (Smith 2005:279).”

Til forskjell fra *regimer*, som er teoretiske konsepter om virkelige fenomener, anser Smith styringspraksiser som «virkelige» – de er en fellesbetegnelse for særegne måter å organisere handling og samhandling på i stor skala. Sånn sett minner styringspraksisene mye om definisjonen på regimer. Blant annet nevner Smith handelsvirksomhet, byråkratiet, vitenskap og massemedia (Smith 2005) som konkrete eksempler på ulike styringspraksiser – samfunnsmessige konstruksjoner som like gjerne kan analyseres gjennom regimebegrepet. Til forskjell fra regimebegrepet – som er en typologisk betegnelse – forsøker Smith med sine styringspraksiser å tilnærme seg *grunnlaget* for konstruksjonenes eksistens og utbredelse. Det er styringspraksisene – innad i og på tvers av byråkratiet, massemedia eller vitenskapen, som eksempler – som sørger for deres kontinuitet og konsistens. Styringspraksisene er altså ikke definisjonen på en gitt type konstruksjoner i samfunnet, de er defini-

sjoner på *måten* samfunnskonstruksjonene eksisterer på – som produkter av menneskenes handlinger og oppfatninger, og som produsenter av menneskers handlinger og oppfatninger.

Tekst av alle slag er nøkkelen til at styringspraksisene vedvarer og holder seg samlet over tid, mener Smith (dokumenter, film, foto og lydopptak faller alle inn under Smiths bruk av tekstbegrepet). I tekstform konserveres styringspraksisene. Det er i denne formen mennesket møter styringspraksisene, og omgjør dem til (institusjonell) handling. Alt av styringsdokumenter, stillingsinstrukser, retningslinjer, prosedyreskjemaer, informasjonsskriv og informasjonsvideoer, søknadsskjemaer, lærebøker og manualer etc. inneholder styringspraksisens egne perspektiver, normer og handlingsrammer – eller hva man kan kalle styringspraksisens *essens*. I tekstform kan styringspraksisene overkomme tidens og geografis hindringer – med andre ord er det styringspraksisene som gjør store institusjoner og organisasjoner «like» hvor enn man støter på dem, og at de fungerer i dag som de gjorde i går. Styringspraksisene er ikke låst til en gitt institusjon eller organisasjon. De virker som nevnt innad i, og på tvers av institusjonene og organisasjonene. Institusjonenes egne tekster er nedfelt i styringspraksisenes formidlingsform, men med sitt eget saksorienterte særpreg – i ulike *institusjonelle diskurser* (Smith 2005).

Institusjonene og organisasjonene må forstås som *ekstroverte* – de er virkemessig utadvendte. Institusjoner og organisasjoner overlapper hverandres virkeområder, samtidig som de innvirker på menneskers hverdagsliv, selv om de ikke er direkte involvert i dem. Eksemplet med asylmottakenes naboer illustrerer dette forholdet. Ett viktig poeng for Smith er at styringspraksisene, gjennom institusjoner og organisasjoner, er virksomme i menneskenes individuelle og lokale hverdager. Ja, vi er selvstendige individer, men våre handlingsmuligheter er normativt sett regulert av styringspraksisene.

3.1.2 Egenskaper ved styringspraksisene

Videre skriver Smith at styringspraksisene, og tekstene, er *objektiverte*. Det er de i den forstand at de er fastsatt uavhengig av enkeltindividene som subjekter. Jeg som person kan

ikke egenhendig og vilkårlig omformulere byråkratiets virkemåte og virkeområde etter eget forgodtbefinnende. Om jeg ønsker å klage på noe, må jeg følge byråkratiets fastsatte prosedyrer for dette, ved å levere de riktige skjemaene til de riktige instansene. Heller ikke personen som behandler klagen min står fri til å gjøre dette på en vilkårlig måte. I tekstform ligger institusjonens retningslinjer og prosedyrer klare til å bli satt i virke. Brukes det skjønn, gjøres dette uten at styringspraksisene endres.

Styringspraksisene ses også som objektiverte i den forstand at de er geografisk likegyldige. Idealene, som ved UDIs rundskriv om mottaksdrift, er de samme på Furu som de er på Edel. De lokale variasjonene har ingen direkte innvirkning på styringspraksisen som sådan. Gjøres det individuelle tilpasninger, gjøres dette uten at styringspraksisene endres.

Styringspraksisene er mer enn kun tekstuelle representasjoner av formålsrettede handlingsmønstre for Smith, de er også *oppfatningene og forståelsene av* institusjonelle handlinger og institusjonenes formål. Med andre ord eksisterer styringspraksisene på bevissthetsnivået hos menneskene, samtidig som de «fysisk» tar del i deres hverdagsliv i form av handling.

Den «metafysiske» eksistensen til styringspraksisene forekommer på to måter, slik jeg tolker Smith, som kan skilles ad langs skillelinjen *intern/ekstern*. Internt sett er de enkelte styringspraksisene utrustet med sine egne tankesett, altså mer eller mindre etablerte «sannheter» om virkeområdet (aktiviteter, grupper, prosesser etc. som angår styringspraksisen), deres formål (hva det jobbes mot) og handlingene som fører dit. På mange måter bærer dette «tankesettet» likhetstrekk med definisjonen av idealer jeg har nevnt tidligere, og med begrepet *diskurs* – “*en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnit af verden) på* (Jørgensen & Phillips 1999:11).” I likhet med vitenskapelige diskurser, slik Foucault omtaler dem ((1970, 1972) i Smith 2005), har styringspraksisene selvregulerende egenskaper. Hva som lar seg si, skrive og gjøre er begrenset av det etablerte tankesettet. Tankesettene er på sin side ikke bare abstrakte størrelser i menneskers bevissthet, de er lagret og gjort tilgjengelig i tekstform. Store, samfunnsmessige hendelser må derfor til for at styringspraksisens tankesett skal endres.

Den store tilstrømningen av asylsøkere fra Jugoslavia på tidlig 90-tallet, kan ses som eksempel på som hendelser med rystende virkning på styringspraksisens tankesett. På de politiske og byråkratiske arenaene i asylinstitusjonen ble mulighetene for nye innfallsvinkler drøftet (Brekke 2001). Skal man fortsette å behandle asylsøknadene individuelt, eller skifte til kollektivt basert søknadsbehandling? Skal man fortsette med å se permanent

oppholdstillatelse i Norge som eneste utfall av innvilgelse av asylsøknad, eller skal man kunne gi midlertidig opphold så lenge konfliktene pågår? Det man diskuterte var en endring av grunnelementer innen norsk flyktningpolitikk. Det var endringer i byråkratisk praksis, så vel som i asylinstitusjonenes tanke sett det var snakk om. Hadde utfallet blitt kollektiv, midlertidig beskyttelse, ville styringspraksisens iboende tanke sett vært endret på dette området – hvordan vi tenker og gjør asyl hadde vært endret. Endringer som til syvende og sist hadde gjort utslag i asylsøkernes livsførsel i Norge.

Styringspraksisene innehar selvregulerende mekanismer ved at dens etablerte praksis – dens etablerte oppfatninger om virkeområder, ulike sammenhenger og mandater – er konstituert *a priori* dens virke i dagens samfunn. Dermed gis styringspraksisene egenskaper til å definere og regulere oppfatninger av virkeligheten for de involverte personene – en virkelighet de selv er en del av (Smith 2005). For Smith innebærer dette at styringspraksisene har evnen til «å objektivere bevisstheten (Smith 2005:14).», altså evnen til å projisere sitt tanke sett over til individets bevissthet, som internaliserer disse og gjør de til sine egne (i mer eller mindre grad).

Styringspraksisenes *eksterne* form for «metafysiske» eksistens er da å finne i menneskenes bevissthet, mener Smith. Styringspraksisene får «et liv» i våre bevisstheter i sammenheng med hvordan vi kommer i kontakt med dem. På den ene siden ved at vi forholder oss til dem slik vi vet eller tror de fungerer. På den andre siden ved at tanke settet, eller måten å se virkeligheten på, internaliseres som vår egen.

Som eksempel var det svært lite jeg visste om asylmottakene, asylinstitusjonen og asylinstituttet før jeg bestemte meg for å studere disse. Dette preget mine oppfatninger om asyl som sådan – altså hva asyl betyr for meg. Asylmottakets nabo visste kanskje noe om det lokale asylmottaket, samt opplevde mottaksbeboernes tilstedeværelse i sin egen hverdag. Hennes oppfatning av asylinstitusjonens (og styringspraksisens) virke var annerledes enn min egen, grunnet rollen asylmottaket spilte i hennes liv. Kanskje var hun en av de som møtte opp for å protestere? Kanskje hadde media fått lov til definere hennes formening? En mottaksansatt har på sin side langt mer kunnskap om mottaksdrift og asylinstitusjonen enn hva jeg sitter inne med. For han er kanskje mottaksordningen regnet som den eneste mulige svaret på flyktningetilstrømmingen? For ham betyr asylmottaket noe annet enn hva det gjør for meg eller mottakets naboer.

«Kunnskap er sosialt organisert (Smith 2005:27)» skriver Smith, altså at våre forståelser av verden rundt oss befester seg i samspill med andre. Og Widerberg skriver: «Alle

betydninger er sosialt konstruert, ingen betydning er iboende i fysiske objekter eller i språket (Widerberg 2007:15).» Asyilmottakets betydning for den enkelte, kan dermed sies å bli konstruert og befestet i relasjon til den sosiale posisjonen en står i – sammen med andre – i forhold til mottaket og institusjonen. Når naboen diskuterer asyilmottaket med andre naboer, eller den mottaksansatte snakker om arbeidsdagen med en kollega, koordineres meninger og oppfatninger mellom samtalepartnerne. Skjønt vi alle er enige om asylordningens faktiske funksjon, kan hva den betyr for oss variere.

En slik *koordinering* av oppfatninger mellom mennesker, tilfører en dynamikk til tings grunnleggende betydninger. Ting betyr ikke nødvendigvis det samme for alle, men hva det betyr er avhengig av ståsted og interaksjon med andre – uten at harmoni nødvendigvis er utfallet av koordineringen.

Normalt sett kan man kanskje si at styringspraksisene – inkludert deres virkemåter og tankesett– er i folks bevissthet i den grad de møter dem virkeligheten, ser seg nødt til å kunne noe om dem eller kunnskapen om dem er tilgjengelig for dem. Likevel er de til enhver tid rundt oss.

Når Smith skriver at styringspraksisene har evnen til « å objektivere bevissthetene» til folk, mener hun som nevnt at menneskene tar til seg styringspraksisenes tankesett – altså at styringspraksisens oppfatninger om noe blir folks oppfatninger om det samme. Det er blant annet denne mekanismen hun hevder sosiologien er utsatt for, altså at sosiologene lar sosiologiens konseptuelle virkelighetsfortolkninger ha forrang for virkeligheten slik den faktisk er.

Det som kan hevdes, med noen grad av sikkerhet, er at vi tilpasser våre hverdagslige gjøremål og våre oppfatninger det vi selv vet om samfunnets styringspraksiser – det være seg gjennom institusjoner som skole eller rettsvesen, byråkratiet eller familielivet, kollektivtrafikken eller kirken.

3.1.3 Asylinstitusjonen sett i lys av styringspraksisene

Det er på tide med et lite steg tilbake for å se hvordan asylmottaket ser ut i lyset av Dorothy Smiths styringspraksiser. Asylmottaket regnes altså ikke som en institusjon per se, sett gjennom Smiths definisjon av institusjoner. Mottaket kan heller ses som en av flere *arenaer* innen en større institusjon, som inkluderer alle instanser og organisasjoner med asyl som sin kjernevirksomhet. Sett på denne måten innbefatter *asylinstitusjonen* næringslivsbaserte organisasjoner (eksempelvis driftsoperatørene), ideelle- og interesseorganisasjoner (som NOAS og Flyktningshjelpen), kommunale foretak (eksempelvis driftsoperatører), og departementer og direktorater i byråkratiet (UDI, UNE, blant flere). På tvers av og innad i disse arenaene opererer styringspraksisene. Innen asylinstitusjonen vil styringspraksisene være farget av institusjonens virkeområde – de er rettet mot hvordan asyl gjøres.

I 24 år har asylordningen lent seg på (mer eller mindre) de samme prinsippene: flyktinger *skal* søke asyl eller opphold på humanitært grunnlag, asylsøknaden *skal* behandles på individuelt grunnlag (med unntak av flyktingene fra Jugoslavia i en gitt periode), asylsøknaden *skal* innebære handlingsregulering, under søknadsbehandlingen *skal* asylsøkerne tilbys en eller annen form for husvære (asylmottakene), under oppholdet på asylmottakene *skal* beboerne motta begrenset økonomisk stønad, beboernes helse og skoletilbud for barn *skal* være kommunenes ansvar, beboerne *skal* være mest mulig selvhjulpne, mens de mottaksansattes oppgaver *skal* være å bidra til beboernes selvhjulpenhet, de mottaksansattes mandater *skal* være definert av UDI, beboerne *er* å forstå som normale mennesker i en unormal situasjon. Samtidig: asylmottakene *skal* ligge spredt over hele landet, mottaksdrift *skal* utlyses på anbud, mottaksstandarden *skal* være nøktern, men forsvarlig og mottakstilbudet *skal ikke* overstige behovet for sengeplasser i vesentlig grad.

Dette er styringspraksis. Uavhengig av enkeltindividene og uavhengig av enkeltsteder har asylordningens byråkratiske styringspraksiser holdt asylinstitusjonens virkemåte og virkeområde relativt likt i 24 år – på tross av at mange tusen mennesker har vært involvert i institusjonen opp gjennom årene. Grunnen til at dette er mulig er deres tekstuelle form.

Institusjonens tekster, lik eksemplene nevnt tidligere, viderefører og distribuerer institusjonens grunnprinsipper, tankesett og retningslinjer for arbeidet. Lik diskurser er de institusjonelle tekstene spekket med *objektiverende* begreper og konsepter (institusjonell

diskurs). Et eksempel på dette er definisjonen på mottaksbeboeren som et “normalt menneske”, som på mange måter definerer den mottaksansattes ansvar ovenfor ham eller henne.

Et annet eksempel er bruken av begrepet «frivillig» i asyldiskursen. Asylmottaket er et «frivillig botilbud» for asylsøkere heter det seg. Velger asylsøkerne å finne bolig utenom mottaksordningen, frasier de seg muligheten til økonomisk stønad. For de fleste asylsøkerne umuliggjør dette alternative former for husvære i Norge. «Frivillig retur» innehar en lignende bruk av ordet, hvor «frivillig» innebærer retur uten politifølge. Ved endelig avslag på asylsøknaden reduseres stønaden til kr. 1 960 pr. måned for enslige (RS2008-035V1), eventuell arbeidstillatelse tilbakekalles og man oppholder seg ulovlig i Norge. I en periode ble som nevnt asylsøkerne flyttet fra ordinære asylmottak til ventemottak ved endelig avslag på søknaden. I begge eksemplene kan «frivillig» ses som det samme som fraværet av direkte tvang.

I samtaler med mottaksansatte på Edel opplevde jeg denne betydningen av «frivillig» var gjort gjeldende også for andre elementer ved asylprosessen. I denne sammenhengen ble det sagt at det var «frivillig» å komme til Norge som asylsøker – de kunne latt være å reise, eller de kunne ha reist et annet sted. Med andre ord var det ingen som tvang dem til å reise til akkurat Norge. «Frivillighet» i denne sammenhengen kom til bruk ved snakk om mottaksbeboernes marginale, og psykisk påkjennende tilværelse i Norge under ventetiden. Å søke asyl ses som frivillig, å bo på mottak ses som frivillig, å bli i Norge – ansvaret tillegges den enkelte asylsøkeren.

Lik diskurser er styringspraksisen – til stede i de institusjonelle tekstene – selvregulerende. Når for eksempel innkvarteringstilbudet utarbeides og revideres, regulerer det tidligere utarbeidede innholdet hva som kan tilføres eller endres. Det samme gjør bestemmelsene rundt asylsøkerstatusen, den kommunale ansvarsfordelingen og ordningen med driftsoperatører. De står alle i relasjon til hverandre.

I mottakssammenheng er styringspraksisene standardiserende. Driftsoperatørene er kontraktsmessig forpliktet til å etterfølge UDIs rammer for drift. Vilkår for fasilitetenes standarder er fastsatt, og det samme er innkvarteringstilbudet. Hvert år gjennomfører UDI tilsyn på mottakene. Gjennom tilsynet kan asylinstitusjonens sentraliserte arenaer etterprøve om rammene blir overholdt på de enkelte asylmottakene rundt omkring i landet. Sånn sett virker styringsdokumentene koordinerende to veier – på den ene siden koordine-

res gjøremål på mottakene med sentraliserte intensjoner, mens de på den andre siden sørger for gjøremålenes etterrettelighet fra sentralisert hold (Smith 2005:170).

Styringspraksisene ligger «latent» i styringsdokumentene, og blir omgjort til handling av asylinstitusjonens involverte personer – av ansatte på alle nivåer og asylsøkerne. Ser man bredt på det kan det hevdes at alle mennesker, gjennom våre kollektive oppfatninger, på ulike måter bidrar til å gjøre mottaksordningen til det det er. I de ansattes tilfelle kommer institusjonens styringspraksiser i form av retningslinjer for arbeid av ulike slag. Mottaksbeboeren kan sies å møte styringspraksisene indirekte - gjennom personalets arbeid og driftskriteriene – og direkte, i form av den regulerte asylsøkerstatusen og selve asylsøknaden. Tidvis er asylinstitusjonens styringspraksiser relatert til juridiske og maktutøvende instanser i samfunnet, hvor endringer i lovgivning har direkte konsekvenser for gruppers livsførsel.

Krysspresst Husebye (2008) finner at de mottaksansatte blir utsatt for, kan ses som indikasjon på at andre styringspraksiser også er virksomme på asylmottaket. Hun identifiserer som nevnt at personalets relasjon til driftsoperatør tidvis er i konflikt med relasjonen de har med UDI og myndighetene – hva skal de prioritere med ressursene de har til rådighet? Wanberg og Berge (1992:52) kommenterer også «hensynet til disse to (DRO og UDI) kommer i konflikt med hverandre.» Næringslivsbaserte styringspraksiser gjør seg gjeldende på mottaket i det samme kost/nytte-forhold blir et tema.

Fra driftsoperatørens ståsted kan asylmottaket forstås en investering, som en kontrakt de har vunnet på anbud. For dem er mottaksdrift næringsvirksomhet. Dette bringer potensielt ett annet sett med oppfatninger til bordet – innbakt i næringslivets styringspraksiser. De mottaksansattes syn på mottaksøkonomi kan kanskje fortelle noe om dennes tilstedeværelse på asylmottaket. Hvordan gjør næringslivets styringspraksiser (i form av tankesett) seg i møte med hverdagen på asylmottakene?

Det er vel dokumentert at mottaksoppholdet kan oppleves som en påkjenning for mottaksbeboerne. Utover de psykiske plagene mange sliter med, opplever mottaksbeboerne sykdom på lik linje med resten av befolkningen. Også her gjør byråkratiets styringspraksiser seg gjeldende, da i form av *sektoransvaret* – altså at kommunene står med ansvaret om å ivareta mottaksbeboernes helse. Mottakenes helsearbeidere, og mottakenes beboere, møter helsevesenets styringspraksiser når beboerne har behov for medisinsk eller psykiatrisk bistand. Beboerne faller inn under fastlegeordningen, og benytter distriktpsikiatrien (DPS) om de er utsatt for plager av psykisk art. I det sistnevnte tilfellet benyttes samme

fremgangsmåte som for nordmenn for øvrig: de må henvises gjennom fastlegen, og vente på ledig kapasitet hvis ikke behovet er kritisk (altså hvis personen er en fare for seg selv og andre). I mellomtiden befinner de seg på asylmottakene.

Sett gjennom den institusjonelle etnografiske linsen blir mottaket en arena hvor hva som foregår andre steder, i og utenfor asylinstitusjonen, kan synliggjøres gjennom aktivitetene og oppfatningene til mottakets ansatte og beboere.

3.2 En ontologi om det sosiale

3.2.1 Samfunnet i form av samhandling

Vi har nå vært igjennom hvordan Smith ser for seg at samfunnet organiseres på «øverste nivå», i samspill med menneskene på «bakkenivå» – gjennom deltagelse i styringspraksiser av ulike slag. Vi har stadfestet at styringspraksisene eksisterer mer eller mindre uanfektet av enkeltindividene (de er objektiverte), men er likevel produkter av menneskenes tilslutning. Styringspraksisene er ikke institusjoner, men er den organiseringsform institusjonene er en del av – gjennom teksters mulighet for distribusjon og deres evne til å inneholde samme budskap på tvers av tid og sted.

Andre del av Smith ontologi om det sosiale konsentrerer seg om å forklare menneskenes rolle i «den store sammenhengen». Delvis er ontologien et forsøk på å inkludere det samfunnsmessige i folks hverdag (styringspraksisene, institusjonene og organisasjonene), delvis er den en måte å se det dynamiske ved menneskenes samhandling på, og delvis er den et forsøk på å gjøre det samfunnsmessige og kontinuerlige ved folks aktiviteter tilgjengelig for sosiologen. Å belyse samfunnets tilstedeværelse i menneskers handlinger er et av hovedmålene til institusjonell etnografi. I det følgende vil jeg ta for meg Smiths tilnærming til menneskelig samhandling, igjen med asylmottaket som eksempel.

“Institutional ethnography needs a solution that neither dispenses with individual subjects, their activities, and experience nor adopts the alternative reification of the social system or structure or some ingenious combination of the two. For institutional ethnography, the social as the focus of study is to be located in how people’s activities or practices are *coordinated*. The individuals are there; they are in their bodies; they are active; and what they are doing is coordinated with the doings of others. That is the four-part package that is foundational to the institutional ethnographic project (Smith 2005:59).”

Løsningen Smith ser etter for institusjonell etnografi, er en som ikke *individualiserer* menneskene og deres handlinger – altså trekker enkeltmennesket og enkelthandlingen(e) ut av sin sosiale og historiske kontekst. For Smith er alle handlinger, på en eller annen måte, sosiale og historiske – man er alltid direkte eller indirekte i kontakt med andre mennesker og deres gjørende. Menneskenes handlinger er, sånn sett, alltid samkjørt med andres handlinger – i nåtid så vel som i fortid og fremtid.

Det sosiale, altså alle former for interaksjon, blir sett på som kontinuerlige pågående prosesser i institusjonell etnografi. Som prosess ses nåtidig interaksjon som knyttet sammen med tidligere interaksjon, samtidig som nåtiden danner grunnlaget for hvordan videre interaksjon vil forekomme. Poenget er at all handling og alle samhandlingsformer på en eller annen måte henger sammen med foregående handlinger og samhandlingsformer, og danner grunnlaget for nye handlinger og samhandlingsformer. Som kontinuerlig pågående prosesser er det sosiale alltid historisk betinget – fortid, nåtid og fremtid er *koordinert*. Det vil si: fortid er virksom i nåtid, som er virksom i fremtid.

Hva mottakspraksis på Furu og Edel innebar på tidspunktet jeg gjorde mine observasjoner der, henger sammen med hvordan deres tidligere praksis har vært – med hendelser, opplevelser og erfaringer. Fremtidens praksis på de to mottakene, blir derav å anse som forlengelsen av dagens praksis. Derimot er det ingen klare, tidsmessige, skiller mellom tidligere praksis og dagens praksis. Hvordan mottakspraksis har blitt gjort, er til stede i hvordan mottakspraksis gjøres i dag.

Som eksempel ga ikke de ansatte på Furu ut brev fra UDI til beboerne om de antok at dette var søknadsavslag, på fredager. I helgene var det ingen mottaksansatte på mottaket, noe som kunne bety at ingen stod rede til å fange opp eventuelle psykiske reaksjoner beboeren kanskje ville få. Personalet på begge mottakene hadde erfart at psykiske sammenbrudd kunne følge av avslag på søknaden, og de viet alltid beboere i «faresonen» ekstra

oppmerksomhet. En av de ansatte ved Edel fortalte meg at en kvinnelig beboer hadde be-
svimt da hun åpnet brevet med avslag fra UDI, og ved Furu fikk jeg høre om mennesker
med selvmordstanker fremprovosert av avslaget.

De mottaksansatte på Furu ønsket å være der i tilfelle avslaget ble for mye for beboe-
ren, slik at de kunne hjelpe eller kontakte politiet eller DPS. Erfaringer med avslag på
søknadene førte til praksis ble tilpasset omstendighetene, og man kan si fortiden levde vi-
dere i nåtiden.

At historien (og fremtiden) spiller en vesentlig rolle i nåtidens interaksjon og hand-
linger, ønsker Smith skal reflekteres i sosiologien. Konvensjonell sosiologi, mener Smith,
har en tendens til å gjøre fenomener uavhengig av menneskenes (og omgivelsenes, kan-
skje) historiske forløp.

Eksempelet kan også brukes til å illustrere hvordan mottakspraksis er et produkt av
koordinering menneskene imellom – potensialet for sammenbrudd hos beboere førte til
endringer i hvordan de mottaksansatte jobbet. På dette området har Smith latt seg inspirere
av lingvisten M. Bakthin ((1981,1986) i Smith 2005)), som ser forholdet mellom språk og
ytring (språk og tekst) som *dialogisk* – «Language is an ongoing and developing complex
within which people’s intentions are realized in utterances; at the same time each utter-
ance both reproduces and elaborates language (Smith 2005:65).» På lignende måte ses
handlinger som konserverende og nyskapende på en og samme tid, i det menneskers hand-
linger kontinuerlig koordineres med andres. Interaksjon mellom mennesker kan derfor ses
som dialogisk mener Smith, og det er dette perspektivet som ligger til grunne på for insti-
tusjonell etnografis interesse for *koordinering* (samspill) av handling mellom mennesker.
Det sosiale som prosess endres og vedlikeholdes gjennom interaksjon mellom varierende
deltagere.

For Smith ses den pågående og tidsrelaterte koordineringen av handling menneskene
imellom, i sammenheng med styringspraksiser, regler og lovverk. Det viktige her er at
disse også (dialogisk) inngår i den pågående historiske prosessen (Smith 2005), og at de
ses som integrert i våre handlinger. Lovverket, samt andre reguleringer; “do not exist in an
abstract theoretical space; they are locally incorporated into people’s work (gjøremål) and
the coordinating of their work as sequences of action (Smith 2005:67).” Vi *gjør* lovverket
ved at vi frastår fra en rekke handlinger, og ved å gjøre andre. Asylmottakets innkvarter-
ingstilbud *gjøres* gjennom handling ved at mottaksansatte og mottaksbeboerne etterlever

styringsdokumentene, de integreres som en del av interaksjonen mellom personene på mottaket.

Det er i måtene menneskene interagerer på – hvordan de koordinerer egne handlinger med andres, hvordan de tilpasser seg hverandre som grupper eller individer – at samfunnet kommer til syne for Smith. Tilbake på Furu og Edel kan vi da se mottaksarbeid som delvis produsert av rammevilkårene for mottaksdrift og for innkvarteringstilbudet, og lovverket knyttet til asylsøkerstatusen. Fra det institusjonelt etnografiske perspektivet kan vi da se de mottaksansatte som i dialog med styringsdokumentene, i hva Smith har kalt *tekst/leser-dialogen* (jeg kommer tilbake til denne senere i kapittel 5). Mottaksarbeid blir mottakspraksis – hva som faktisk gjøres – når utkommet av tekst/leser-dialogen koordineres med mottakets faktiske forhold og mottakets beboere.

Det sosiale kan gjennom institusjonell etnografi forstås som i kontinuerlig i bevegelse, uten at det da er sagt at bevegelsene er store eller endringene omveltende. Nåtidig er vi handlingmessig i *dialog* med vår fortid og vår fremtid, samtidig som vi er i handlingmessig *dialog* med menneskene, institusjonene og styringspraksisene rundt oss. Gjennom dette perspektivet søker Smith å unngå at menneskers handlinger blir individualisert i institusjonell etnografi.

3.2.2 Forskjellige posisjoner, forskjellige oppfatninger

Interaksjon mellom menneskene på Furu og Edel blir viktig for denne studien av mottakspraksis. Gjennom formene for samhandling på mottakene blir vi kjent med hvordan asylinstitusjonen og styringspraksisene er virksomme på bakkenivå – de er å finne organisering, handlinger og interaksjon.

På den annen side er ikke menneskene å regne som «slaver» av rammevilkårene eller de enkelte styringspraksisene. De er selvstendige individer, med egne meninger og oppfatninger. Dette vil Smith skal bli med inn i sosiologien.

“Institutional ethnography takes for granted that each person is unique; each has a biography an experience that is her or his own; each is positioned differently than the others; each therefor sees thing from a different perspective, feels things differently, has different needs and desires, different interests (Smith 2005:61).”

I det foregående avsnittet var vi inne på hva som gjør at handlinger (og oppfatninger) samkjøres – nemlig koordinering. I dette avsnittet legges det vekt på hvordan ulikhet i oppfatninger oppfattes innen institusjonell etnografi, samt hvordan ulikheten kan håndteres av sosiologen.

Det er mange forhold som kan ligge til grunne for divergerende oppfatninger av mottaksliv og mottaksarbeid blant de som lever og har sitt virke der. Spesielt to av disse forholdene ser Smith som viktige for å forstå og tolke sosiale sammenhenger. Det første av disse to dreier seg om mellommenneskelige relasjoner og *sosial posisjonering*. Sosial posisjonering er ikke i denne sammenhengen en beskrivelse av maktforholdet mellom menneskene (selv om makt ofte er knyttet til posisjon), men en presisering av at hvor en står i forhold til noe – for eksempel asylmottaket – preger ens utsynet. Asylmottaket, som eksempel, organiserer mennesker inn i forskjellige posisjoner. Noen er ansatte av driftsoperatør, noen er ansatte i kommunen og de fleste er asylsøkere som har «valgt» å bo på ordinære asylmottak. Noen er relativt godt kjent med Norge og det norske samfunnet. Noen har vært involvert i asylsystemet lenge, mens andre er nye i landet og relativt uerfarne som asylsøkere og mottaksbeboere. På selve mottaket kan man si at den sosiale organiseringen – i form av den grove inndelingen: personalet og beboerne – *posisjonerer* mennesker forskjellig i forhold til mottaksdriften og asylinstitusjonen. En litt finere inndeling vil også kunne inkludere personalets stillinger og fartstid, og beboernes oppholdstid og status i søknaden. At opplevelsen av mottakslivet endrer seg for beboerne etter hvert som oppholdet trekker ut, er vel dokumentert (Lauritsen & Berg 1999) (Brekke 2001) (Berge 2011).

Legger vi skillelinjen mellom personalet og beboerne, ser vi at de to gruppene står svært ulikt posisjonert i møte med asylinstitusjonen – de møter denne fra ulike sider kan man si. Vi kan derfor anta at gruppene opplever asylinstitusjonen på ulike måter. De ansatte har et innsyn i institusjonen og mottaksdriften som beboerne i stor grad mangler.

Dette kan prege måten de to ansatte forholder seg til mottaket, innkvarteringstilbudet og beboerne på. På den annen side kan asylmottaket forstås som et mikrosamfunn hvor mottaksbeboerne er «innbyggerne». Hva som beveger seg i dette mikrosamfunnet, samt

hvilke oppfatninger som dominerer der, har kanskje innvirkning på hvordan beboerne relaterer seg til mottaket, innkvarteringstilbudet og mottakets ansatte.

Med forskjellig utsyn til asylinstitusjonen, mottaket og mottaksdriften, kan selv hverdagslige hendelser oppleves svært ulikt. Jeg vil benytte et eksempel fra Furu for å belyse hvordan mellommenneskelige relasjoner og posisjonering kan generere ulike oppfatninger:

Furu asylmottak er av den sentraliserte typen, og ligger rimelig grisgrendt til. Mange av beboerne tilbringer derfor lange dager hjemme på mottaket. Uten dekket månedskort koster bussen tur/retur nærmeste bysentra litt under hundrelappen – eller om lag hva en enslig mottaksbeboer har å bruke per dag. For de uten dekket månedskort er altså en tyr til byen en dyr affære.

For å lette hverdagen til beboerne hadde mottakspersonalet ordnet tilgang til internett for de med datamaskin. En ruter var installert så beboere kunne sitte boenhetene med tilgang til internett. Etter en stund sluttet derimot internett å virke. Dette var en hendelse informanter, både blant personalet og beboerne uoppfordret fortalte meg om.

Sven⁶, miljøarbeideren med ansvar for blant annet internettet, fortalte at den hyppige trafikken på nettet hadde gjort det tregt, og utsatt serveren for virusangrep. De hadde til sist blitt nødt til å stenge det helt. Vi satt ved kjøkkenbordet på det tidligere storkjøkkenet og pratet løst om mottaksdrift da temaet kom opp. Årsaken til at beboerne ikke hadde internett var altså av teknisk karakter, og han var nå på jakt etter rimelige teknikere som kunne fikse problemet. Dette var ikke første gang de hadde måttet «rense» serveren etter uvøren bruk, en utgift mottaksledelsen hadde lite til overs for.

Senere under oppholdet intervjuet jeg en gruppe på fire mottaksbeboere. To av dem hadde bodd lenge på Furu, og en av dem snakket godt nok engelsk til å fungere som tolk. Vi snakket om forholdet til de ansatte, da en av beboerne trakk frem internettsituasjonen.

Forklaringen jeg her fikk på hvorfor internett var av, var en ganske annen enn den jeg hadde fått av Sven. Gjentatte ganger hadde de gått til Sven og spurt om internettet, fortalte han, og alltid fått det samme svaret: «Technical problems». Så, en lørdag hvor det lynte og tordnet, gikk strømmen. Da strømmen var tilbake virket plutselig internett! Hele søndagen hadde de kunnet sitte på internettet uten problemer, ble jeg fortalt. Men da personalet kom på mandagen forsvant nettet igjen. For beboerne jeg nå intervjuet var det bare en mulig forklaring på hvorfor de ikke hadde internett: personalet ville ikke de skulle ha det! Hvor-

---

⁶ Alle navnene anvendt i oppgaven er fiktive

for var de usikre på, men at de ansatte stod bak var rimelig klart for dem. «Maybe they are angry with us?» ble det foreslått, eller «Maybe they don't want us to know our rights?» foreslo en av de andre. I dette lå det at disse beboerne antok at internett var noe de hadde krav på, noe UDI betalte for, og at mottakets ansatte kanskje brukte disse midlene til andre ting..

For det første ble internettsituasjonen opplevd svært forskjellig av mottakets ansatte og denne gruppen beboere. Sven, og de andre ansatte, var frustrerte over de stadige virusangrepene på serveren, men så det ikke som annet enn et teknisk problem. Beboerne jeg intervjuet opplevde derimot opphøret av internettet som intensjonelt – av en eller annen grunn nektet personalet dem tilgang. Videre antok de at internett var noe de hadde krav på, og at UDI betalte penger til mottaket øremerket til dette formålet. Misoppfatningen av rettigheter og UDIs rolle ser jeg som relatert til posisjoneringen. Manglende kunnskap om, og manglende innsyn i mottaksdriften styrket avstanden mellom oppfatningene. For det andre kan det hende relasjonen mellom disse beboerne og Sven og resten av personalet underbygget misoppfatningen. Om Sven opplevde etterspørring av internett som mas, noe jeg fikk inntrykk av, ble svarene etter hvert korte. På Furu var de ansatte generelt enige om at beboernes ulike behov var «umettelige». Beboergruppen tolket på sin side de korte svarene i retning av at de ansatte ikke brydde seg, eller ikke ville ordne internettet. Handling og holdning koordineres mellom gruppene, men ikke i konstruktiv retning ved dette tilfellet.

Slike misoppfatninger blant beboerne av alt fra UDI og myndighetenes rolle, ansattes roller og mandat, krav og rettigheter møtte jeg flere av under feltoppholdet. Jeg kategoriserte dem etter hvert som *mottaksmyter*. Ofte sprang de ut av enkelthendelser eller hva beboerne oppfattet som praksis på andre mottak, og verserte med ulik styrke i beboernes mikrosamfunn. Mottaksmytene ble noe de ansatte måtte forholde seg til, og forsøke å få avkreftet.

Sånn sett kan man si at mottaksmytene var en del av relasjonen mellom ansatte og beboere på begge mottakene jeg besøkte, og inngikk på den måten – i ulik grad – i mottakspraksisene. Samtidig kan de ses som produkter av ulik posisjonering – fra sine ulike ståsteder fortonet hendelser og situasjoner seg ulikt for beboerne og ansatte. Ettersom beboerne stort sett konfererte med andre beboere om denne typen situasjoner, organiserte de denne typen kunnskap seg imellom, og mottakskytene ble stadig mer sannsynlige.

Ser man Furu og Edels sosiale samhandling i lys av institusjonell etnografis dialogiske tilnærming, blir hendelser som internettsituasjonen del av et mylder med hendelser og situasjoner som samlet utgjør det kontinuerlige sosiale samspillet på mottaket. De sosiale forholdene på asylmottakene blir ikke tilnærmet som ensartede eller endimensjonale. Synet på den sosiale virkeligheten som prosess bevarer dens iboende dynamikk.

3.2.3 Vi «er» våre erfaringer

Det andre forholdet Smith fremhever som viktig å få med seg inn i sosiologien, er menneskenes “internaliserte” erfaringer, oppfatninger og perspektiver – deres individuelle historier kan man si. Tanken er at vi alle kommer til bordet med vår egen opplevde historie i bagasjen. Denne «bagasjen» spiller en vesentlig rolle i hvordan vi opplever omstendighetene vi befinner oss i. Unnlater man å forholde seg til individenes egne erfaringer – altså hvor de kommer fra og hva de har opplevd – når man studerer hva de foretar seg, risikerer man at de sosiologiske representasjonene lar selve handlingen stå i sentrum. Menneskene som utførte handlingene forsvinner, og de sosiologiske representasjonene av virkelighetene blir objektiverte. Løsningen på problemet med å fange opp de ulike perspektivene mener Smith, som nevnt, ligger i å studere hvordan menneskene koordinerer sine handlinger med hverandre:

“Exploring the coordination of people’s activities would, by contrast, learn from differences of experience and perspective in the same overall process and look for how the actions (including talk) that went into it were being concerted. The ethnographer is not looking for agreement among different informants but for the intersections and complementarities of their different accounts in the relations that coordinate their work (gjøremål) (Smith 2005:63).”

Smiths ontologi om det sosiale ser styringspraksisene og institusjonene som integrert i våre handlinger og våre bevisstheter. Styringspraksisene er ikke abstrakte og diffuse «strukturer» som holder samfunnet samlet, men former for organisering vi integrerer i

handling og forholder oss til i det daglige. For menneskene er styringspraksisene – som oftest gjennom institusjonene – ulikt delaktige i livene deres, noe som skaper en dynamikk i enkeltmenneskenes og styringspraksisenes delvis gjensidige forhold.

Likeledes forsøker Smith gjennom institusjonell etnografi å beholde det dynamiske ved menneskers sosiale samvær. Gjennom kontinuerlig koordinering av handling og perspektiver er det sosiale i evig bevegelse.

Asylmottaket, som en arena innen asylinstitusjonen, blir et sted hvor menneskene fra sine forskjellige posisjoner, og med sine forskjellige erfaringer, koordinerer handlinger og perspektiver med hverandre innen asylinstitusjonens gjeldende rammeverk. Sosial organisering blir synlig for etnografen gjennom personalets og beboernes samhandlingsformer – det lokale ved formene for interaksjon, så vel som institusjonens og styringspraksisenes tilstedeværelse.

4 Studenten, Metoden og Asylmottakene

I dette kapitlet søker jeg å gjøre leseren kjent med asylmottakene studien er gjennomført på, samt belyse hvordan jeg gikk frem for å anskaffe data. Rammeverket for denne studien, institusjonell etnografi, spilte en sentral rolle i hva jeg så etter under feltarbeidet og hvordan jeg formulerte spørsmålene til intervjuene. Hvordan jeg operasjonaliserte institusjonell etnografi, hvordan rammeverket påvirket utsynet mitt og hvilke utfordringer det skapte i møte med felten vil bli illustrert gjennom beskrivelse av feltarbeidet.

Ved datainnsamlingen benyttet jeg både deltagende observasjon og intervju. Med varierende intensitet, besøkte jeg de to mottakene over en periode på fem måneder. Tiden på asylmottakene var en læringsprosess – i hva mottaksliv og mottaksarbeid innebærer, så vel som i utføring av et feltarbeid. Teoretiske forkunnskaper om asylmottak og metode hadde jeg tilegnet meg på forhånd. Likevel ble jeg overrumplet i møte med felten – det foregikk så mye samtidig rundt meg at jeg knapt visste hvor jeg skulle begynne, eller hvordan jeg skulle forholde meg til det. Formålet med den deltagende observasjonen var å følge opp hypotesene jeg hadde laget meg på forhånd, styrke eller svekke dem, og å danne meg nye basert på bedre kunnskap om «de faktiske forholdene».

Intervjuene gjennomførte jeg over flere måneder. I alt gjennomførte jeg 13 intervjuer. 7 intervjuer med mottaksansatte, og 6 med mottaksbeboere – jevnt fordelt på begge mottakene. Intervjuguiden baserte jeg i stor grad på hva jeg hadde observert. Samtidig var spørsmålene svært åpne, og jeg lot informantene føre intervjuene der hvor det lot seg gjøre. Intervjusituasjonen inngår som en del av feltarbeidet, men behandles for seg selv i dette kapitlet. Det er flere aspekter ved intervjuene jeg ønsker å belyse. Spesielt intervjuene med beboere på Furu og Edel er det mye å ta tak i.

En tredje kilde til denne oppgavens datamateriale er ulike former for dokumenter. I tråd med institusjonell etnografisk forståelse, regnes tekst som viktige bærere av institusjonene og styringspraksisenes tankesett. Samtidig spiller de en rent praktisk rolle, ved at de legger føringer for og er integrert i mottakspraksisen. I dette kapitlet begrenser jeg meg til å beskrive hvordan jeg møtte tekstene i feltarbeidet.

4.1 Institusjonell etnografi som metodisk rammeverk

“Institutional ethnography begins in the local actualities of the everyday world, with the concerns and perspectives of people located distinctively in the institutional process. From this perspective, an ethnographic exploration of those institutional processes is launched. What will be brought under scrutiny unfolds as the research is pursued. From the beginning stages of inquiry, lines of further research emerge that are articulated to the first as research uncovers the social relations implicated in the local organization of the everyday. Each next step of investigation learns more from those involved of how their everyday work – and not just work as defined as employment (Smith 2005:35).”

Institusjonell etnografi kommer med tydelige føringer for hvordan man skal gå frem i møte med felten, og hvordan man bør organisere feltarbeidet. Som utsagnet tilsier, er idealet at forskningen tar utgangspunkt den lokale virkeligheten man studerer. Deretter skal det ene funnet lede videre til det neste. Den økte kunnskapen man tilegner seg gjennom observasjon og utspørring, er således hva som driver forskningen videre til neste «nivå».

“Work”, eller “arbeid” har en bred betydning i institusjonell etnografi, og omfatter “alt personer gjør som krever tid, anstrengelse og intensjon (Smith 2005:229).” Jeg har latt betegnelsen «gjøremål» ha den samme betydningen i denne studien.

Ontologien jeg presenterte i kapittel 2, blir for etnografen retningsgivende for hvor han eller hun retter blikket i møtet med felten. Hvordan er folk posisjonert i forhold til institusjonen? I forhold til hverandre? Hvordan samhandler de? Og hvordan er den sosiale organiseringen man studerer knyttet til forhold utenfor institusjonen?

Det er ikke like mye informantenes personlige fortellinger som er av interesse sosiologen, som det er hva informantene kan fortelle om hvordan deres daglige gjøremål relaterer seg til andres daglige gjøremål. Som nevnt kan samfunnet skimtes gjennom personenes samhandlingsformer.

I mitt møte med mottakene startet jeg altså på rimelig bar bakke. I forkant av prosjektet var jeg allerede interessert i forholdet mellom det byråkratiske nivået, asylsøknaden og praksisen på mottakene. Institusjonell etnografi fungerte retningsgivende for hvordan jeg skulle gå frem – hvordan jeg skulle tilnærme meg denne nivåmessige relasjonen. Med *relasjon* menes det gjensidige forholdet mellom asylinstitusjonens involverte mennesker, om enn på ulike nivåer og ulike steder. Jeg startet derfor med å orientere meg om hvordan

mottakets ansatte jobbet, om beboernes livsførsel og forholdet mellom de to gruppene. I denne fasen så jeg etter hvilke relasjoner som ble dannet, hva disse innebar av arbeid og koordinasjon. Både innad i, og mellom beboer- og ansattgruppene Etter hvert ble den sosiale organiseringen på asylmottakene tydeligere.

Denne fasen av arbeidet gjengis i metodekapittelet. Kapittelet blir derfor like mye en beskrivelse av hvordan jeg opplevde feltarbeidet, hvilke utfordringer jeg møtte underveis, som det blir en beskrivelse av hvordan jeg kom frem til forskningsspørsmålene, ståstedet og dataene jeg tok med til analysen.

4.1.1 Bruken av erfaringer som datamateriale

Erfaringer er en viktig kilde til data i et hvilket som helst etnografisk prosjekt. Utover hva jeg selv observerte, belaget jeg meg på hva personalet og beboerne kunne fortelle meg om arbeid og liv på asylmottakene. Kunnskapen de da deler med meg er hentet fra deres erfaringer. I institusjonell etnografi ses det som selvsagt at informantene vet mer enn etnografen om de hverdagslige gjøremålene dagene deres består av – det er informantene som er «spesialistene». Sosiologens oppgave er begrenset til å bruke erfaringene som et vindu inn i institusjonens virkemåte, og som innblikk i hvordan institusjonen fremstår fra informantens ståsted.

Erfaringer kan derimot ikke benyttes som eksakte gjengivelser av virkeligheten. For det første kan hva jeg blir fortalt være utsatt for styringsmekanismenes og den institusjonelle diskursens objektivisering (Smith 2005:123). Altså, jeg kan for eksempel få gjenfortalt hvordan arbeidet skal gjøres – hva som står i stillingsinstruksen – i stedet for hva som faktisk blir gjort i gitte situasjoner. I så tilfelle er man utsatt for såkalt *institutional capture* (Smith 2005:225), hvor erfaringer blir underlagt den institusjonelle diskursen på feltet.

For det andre er gjenfortellingen av erfaringene underlagt språkets og diskursenes regulerende egenskaper. Erfaringer er således alltid farget av diskursene og språket som benyttes i gjenfortellingen.

Gjenfortellingen av erfaringer kan ses i form av dialog, mener Smith (Smith 2005:128). Personen som gjenforteller sine erfaringer er i dialog med sin egen hukommelse, hvor situasjoner hentes frem for å illustrere hva personen mener. Hva som fortelles må ses som et produkt av denne dialogen. Derimot gjør ikke dette nødvendigvis de gjenfortalte erfaringene mindre «virkelige» av den grunn.

Sosiologens ideale er i en institusjonell etnografi: å med et åpent sinn å møte informantens virkelighet, slik de selv opplever og erfarer den. Personalets og beboernes hverdags erfaringer, hva de kan fortelle om deres daglige gjøremål, er viktig datamateriale. For det er i beboerens og de ansattes hverdagslige gjøremål institusjonen kommer til syne – den er som nevnt integrert i handlingene deres.

Institusjonell etnografi trenger derfor en måte å bearbeide erfaringer som kilde til data på. Å innhente data gjennom feltarbeid – observasjon og intervjuer – er i seg selv en sosial handling. I institusjonell etnografi gis datainnsamlingen de samme dialogiske egenskapene som ilegges sosial handling og samhandling for øvrig. Her skiller Smith mellom den *primære* dialogen – hvor data ses som produktet av et dialogisk samarbeid mellom forsker og informant eller forsker og felten – og den *sekundære* dialogen, hvor forskeren inngår i dialog med datamaterialet som sådan. I begge tilfeller spiller vitenskapelig diskurs en rolle i dialogene; i den primære dialogen organiserer (den samfunnsvitenskapelige) diskursen hvordan data genereres, og; i den sekundære dialogen gjøres «nye» oppdagelser i tråd med (eksempelvis institusjonell etnografisk) diskurs (Smith 2005:138).

I det informanten(e) formidler sin(e) erfaringer til meg, har de allerede vært igjennom en dialogisk prosess. Selv om jeg til en viss grad peker ut samtalsens retning, er informantens beretninger slik de selv ser den hensiktsmessig å legge den frem. I mine intervjuer med beboere og ansatte organiserte jeg samtalen etter temaer (eks: kollegiale, UDI, samarbeidspartnere, beboere, ansatte). Jeg erfarte at mange av spørsmålene jeg stilte, skjøv oss over på andre temaer – av og til i ganske uventede retninger. I stedet for å begrense informanten til det opprinnelige temaet, så jeg disse skiftene som mulige innblikk i hvordan de ulike temaene hang sammen for informantene. Intervjuene mine ble således svært åpne, en slags runddans mer enn et løp mot mål.

4.2 Møte med mottakene

4.2.1 Forarbeid

Jeg måtte ha minst ett ordinært asylmottak, men så det som fordelaktig med to. Med to mottak kunne jeg bedre fange opp lokale særegenheter og variasjon. I løpet av kort tid etter henvendelsene mine var sendt ut, fikk jeg svar fra fire interessenter. To av disse trakk seg fortløpende, mens Furu og Edel gjerne ville ha meg innom for en samtale.

Som forberedelse gikk jeg igjennom UDIs tilsynsrapporter på en rekke asylmottak, inkludert Edel og Furu, for det foregående året. I rapportene, tilgjengelig for alle på UDIs hjemmesider, kan det leses om mottakets gjeldende forhold samt UDIs synspunkter og ankepunkter. Det gis merknader og avvik om tilsynet ikke finner mottaksforholdene tilfredsstillende. Ettersom mottakene selv hadde stilt seg åpne for studie, ville jeg se om denne selvseleksjonen påvirket utvalget mitt. Var Furu og Edel bedre enn andre ordinære asylmottak? Jeg fant at begge asylmottakene lå litt under det gjennomsnittlige antallet merknader og avvik enkeltmottakene ble gitt på tilsynsrapportene. Med andre ord framstod Furu og Edel som ganske normalt drevene asylmottak.

Jeg var usikker på hva samtalene ville innebære, men visste jeg ikke hadde råd til å forspille deres interesse for prosjektet. I tilfelle jeg måtte overbevise en samlet stabb, eller til og med beboerne, forberedte jeg presentasjoner både på norsk og engelsk.

4.2.2 Første møte med Edel

Edel var det første av de to asylmottakene jeg besøkte. Jeg hadde aldri vært på et asylmottak før – alt jeg visste om asylmottak var hva jeg hadde lest om dem i vitenskapelige arbeider, rapporter og reportasjer, samt sett av bilder og nyheter. Desentraliserte asylmottak,

slik som Edel, var jeg ikke klar over fantes før jeg begynte forarbeidet til prosjektet. Derfor var jeg noe overrasket da adressen jeg hadde fått ledet meg til et kontorbygg midt byens sentrum, ikke alt for langt fra Oslo. I byggets tredje etasje lå Edels hovedkontor. På glassdøren inn til kontorlokalene stod navnet til driftsoperatøren – en privat aktør på mottaksfeltet – samt kontaktinformasjon.

Kontorlokalet røpet seg som asylmottak i det samme jeg kom innenfor døren. En stor oppslagstavle hang på den ene vegg, med informasjonsskriv på ulike språk. En rekke stoler var stilt opp langs en annen vegg. Midt i mot meg var resepsjonsskranken, og bak denne fortsatte lokalene et stykke innover. Bak skranken var en person i full aktivitet, mens et par personer stod hengende på forsiden. På stolene langs vegg satt flere andre og pratet sammen mens de ventet (på hva?). Ved siden av skranken la jeg nå merke til en PC, hvor nok et par personer var i aktivitet. En flerkulturell ansamling mennesker fylte resepsjonen. Hakim, en av Edels miljøarbeidere viste det seg, kom frem fra resepsjonsskranken. «Sjefen er litt forsinket, vil du ha te, kaffe?», sa Hakim, og holdt meg med selskap på Edels pause/møte/spiserom.

«Sjefen» kom en halv time senere. Lars, som jeg her har kalt ham, sin første ytring gjorde meg sikker på at Edel ville være interessant for mitt prosjekt: «Her på bruket har vi en pragmatisk innstilling til de føringer som kommer fra politisk hold. Visse må selvfølgelig overholdes, som økonomi, men ellers er vi fleksible. Det handler om å gi og ta, og vi gir nok kanskje litt mer enn det reglementet tilsier. For eksempel når det gjelder å innvilge permisjon.» Ellers bestod samtalen av informasjonsutveksling – om prosjektet fra min side, og om mottaket fra mottakslederens side.

Jeg kom i prat med flere av de ansatte denne dagen, og vi var ofte innom asylmottakets vanskelige rolle som «oppbevaringssted» og/eller institusjon. Mine hypoteser om at innkvarteringstilbudet kunne være vanskelig å sette ut i praksis ble styrket. Viktigst av alt: de ansatte på Edel ønsket å delta.

4.2.3 Første møte med Furu

Ett par dager etter besøket på Edel asylmottak, var turen kommet til å sikre meg prosjektets andre case. Som ved reisen til Edel, benyttet jeg kollektiv transport hele veien frem. Hvor forskjellige forutsetningene for mottaks-drift, -liv og -arbeid kan være, var det første jeg bet meg merke til da jeg gikk av bussen ved Furu. Det sentraliserte, ordinære asylmottaket Furu, lå langt unna hva som kan kalles allfarvei. På holdeplassen stod en gruppe personer – tilsynelatende beboere ved mottaket. Ellers var det ingen mennesker å se. En fredelig stemning hvilte over området.

Ved skranken i resepsjonen var det aktivitet. Rommet bak skranken var adskilt fra resepsjonen med pleksiglass. På innsiden av denne ruten hang det plastikkklommer med post, og en av de mottaksansatte var i gang med å dele ut brev fra denne «postkassen».

Mentalt sett var jeg bedre forberedt på hvordan samtalen kom til å forløpe. Likevel ble jeg tatt på senga. Det var bursdagsfeiring i det jeg ankom, og hele personalet var samlet i mottakets fellesrom. Jeg fikk eplekake med krem og kaffe, mens jeg hilste på alle i tur og orden. Jens, helsearbeideren var der. Det samme var Emma og Sven, de to miljøarbeiderne. Sigbjørn, Furus vaktmester, var også med på kaffeslabberaset. Etter hilserunden ble jeg sittende igjen med Per – Furus leder – og Christine - Furus økonomiansvarlig og nestleder.

Per åpnet med å informere om mottaket – om driftsoperatør, mottakets historie, antallet beboere (demografi), ansatte og deres ulike arbeidsoppgaver: mottaksleder, økonomiansvarlig (nestleder), vaktmester, miljøarbeidere/informasjonsansvarlige med ansvar for forskjellige beboergrupper (barnefamilier, kvinner, enslige menn).

Jeg fortalte om prosjektet, mens jeg noterte informasjonen jeg ble gitt. Et par timer senere satt jeg på bussen på vei hjem igjen med nok et asylmottak å forholde meg til. Målet med to mottak var oppnådd.

4.3 Feltarbeidets første fase: orientering om organisering

4.3.1 Et ståsted blant ...?

Da feltarbeidet begynte var ikke studiens ståsted ferdigdefinert. Asylsøkernes situasjon under asylprosessen stod i prosjektets sentrum, men jeg var usikker hva som var den beste vinklingen. Metodisk sett ville jeg anvende både deltagende observasjon og intervjuer under feltarbeidet. Slik jeg så det, var det i hovedsak to årsaker som talte i dette valgets favør. For det første er dette en institusjonell etnografi, hvor samhandling mellom menneskene på asylmottakene står i sentrum. Å se de ansatte og beboerne i aksjon mente jeg (og mener fremdeles) ville gi meg gode data på hvordan asylinstitusjonens styringspraksiser, blant annet gjennom styringsdokumentene, innvirket på deres daglige virke, for derav å indikere eventuelle retninger studien etter hvert skulle ta.

Videre ville en periode deltagende observasjon gi meg noe mer konkret å ta med meg inn i intervjusituasjonen, Som nevnt er det ønskelig at forskningsspørsmålene blir utledet fra konkrete observasjoner i felten, eller ut i fra hva informantene forteller om hverdagene sine (Smith 2005).

Mottaksbeboernes situasjon var den andre årsaken til at jeg lot vente med intervjuene. Jeg ønsket å gjøre beboerne godt kjent med meg og min studie før intervjuene tok sted. Det ideelle ville være om jeg kom så nært innpå beboerne at hvem jeg skulle intervjuer ble selvsagt.

Alle beboerne har vært igjennom *asylintervjuet* – intervjuet de har med UDI om grunnlaget for asylsøknaden – og det var viktig for meg at beboerne var forsikret om at jeg ikke under noen omstendigheter representerte UDI. Samtidig var jeg usikker på hvor delaktige beboerne hadde vært i avgjørelsen om min tilstedeværelse, og jeg ville gjerne se noen synlige «bevis» på interesse før jeg innledet til intervjuer. Videre visste jeg på forhånd at mottaksoppholdet for mange beboere var en tung tid, med mye usikkerhet og mange bekymringer. Jeg hadde derfor ikke lyst til å presse meg på. Jeg håpet at jeg ved tilstedeværelse ville pirre nysgjerrigheten hos de beboerne med nok overskudd til å interessere seg.

Planen jeg la før jeg begynte feltarbeidet var derfor å befinne meg på stedene hvor beboerne var, i deres felles oppholdsrom, åpen for samtale med de som måtte ønske (og som snakket norsk eller engelsk). Jeg forestilte meg at jeg med en tilbaketrukket, men likevel interessert fremtoning, ikke kunne unngå å tiltrekke meg den oppmerksomheten jeg ønsket – og så ville den kjente «snøballen» begynne å rulle av seg selv. Det viste seg at å oppnå kontakt med beboerne ikke skulle gå helt etter planen.

Verken Furu eller Edel har fellesrom av den typen jeg forestilte meg, åpne for vilkårlig bruk av beboerne. På Furu var det det en stor peisestue i resepsjonsbygningen, med flere sittegrupper langs veggene. Rommet var imidlertid avlåst utenom når det ble brukt til informasjonskurs og andre arrangerte begivenheter. Beboernes felles oppholdsrom bestod av kjøkken og TV-stue inne i boenhetene. Uteområdet på Furu var vel egnet for sosiale aktiviteter. Men det var vinter og kaldt da jeg var der, så ingen (verken beboere, ansatte eller student) var ute mer enn høyst nødvendig.

På Edel var det heller ingen naturlige samlingssteder utover boenhetene. Dessuten lå boenhetene spredt. Når det var informasjonskurs (hver onsdag både på Edel og Furu) eller andre arrangementer, møtte beboerne opp ved et kjellerlokale i nærheten av bygningen Edels kontorer befant seg i. Dette var et stort lokale Edel leide av bygningens eiere, etter behov.

Utenom å oppsøke beboerne i «hjemmene» deres, noe jeg ønsket å bli invitert til, begrenset mulighetene mine seg hovedsakelig til to anledninger – resepsjonene og informasjonskursene. Hver dag kom beboere innom for å sjekke post. All post til beboerne er adressert til asylmottakene, for så å distribueres videre av mottakets ansatte. Ved andre anledninger hadde beboerne avtalte møter med en av de ansatte. Av og til om private anliggende – som ved samtaler om økonomi, helse eller boenhetsrelaterte saker, og av og til av mer formell karakter – som ved ankomstsamtaler, bosettingsamtaler eller retursamtaler. Når beboerne var innom Edels kontorlokaler eller Furus resepsjonsbygning, gav det en anledning til å ta kontakt. En forventet problemstilling ble nå aktualisert – nemlig språket.

Informasjonskursene bød på lignende problemer. Ettersom informasjonskursene – i hvert fall på Furu og Edel – har dialogiske trekk, kunne jeg til en viss grad registrere hvem av beboerne som satt med norsk- eller engelskkunnskaper. Tolk og/eller språkassistenter stod som regel for oversetting på informasjonskursene. Informasjonskursene var delt inn etter språkgrupper, og tok gjerne brorparten av dagen å gjennomføre. Personer tilhørende de ulike språkgruppene ble kurset i rask rekkefølge, og jeg ble sittende i bakgrunnen å no-

tere. Med andre ord ble det dårlig med anledninger til «å gli inn» i beboermiljøet også ved informasjonskursene. Å luke ut informanter blant beboerne på egenhånd fortsatte å by på problemer.

På Edel fikk jeg anledning til å være med ansatte på husbesøk, og jeg besøkte i alt tre boenheter – boenheten til de afghanske pashtonerne, til kvinnene og til en enslig mor og hennes lille jente. At jeg kom på besøk i følge med en mottaksansatt følte jeg posisjonerte meg ytterligere som «en av de ansatte» i beboernes øyne.

Samlet sett fikk jeg ikke inntatt den nøytrale og tilgjengelige rollen jeg hadde håpet på. Språkproblematikk og fraværet av lett tilgjengelige fellesarealer spilte en rolle her. Men jeg hadde sørget for å eksponere meg selv så godt jeg klarte, og småpratet med beboere de gangene anledningen bød seg. Jeg hang opp lapper i resepsjonene med informasjon om studien, om meg selv og kontaktinformasjon. Ettersom tiden gikk merket jeg økende interesse blant beboerne. Det var tydelig at kjennskapen om min tilstedeværelse på asylmottakene hadde begynt å spre seg. Flere beboere, særlig blant de afghanske mennene smilte når de så meg, og hilste med håndtrykk, en hånd på hjertet og et lite bukk. Det var nå begynt å nærme seg juletider.

Mens beboerne den første perioden virket noe reserverte overfor meg, var velkomsten min blant de ansatte en helt annen. Både på Furu og Edel var de ansatte mer enn villige til å ta seg tid til meg – med småprat om mottaksarbeid, og ved å inkludere meg i det faktiske arbeidet deres. Innsynet jeg fikk i de ansattes arbeidshverdag, samt vanskelighetene jeg opplevde med å oppnå en holdbar relasjon til mottaksbeboerne, bidro til å definere studiens ståsted – et ståsted blant mottaksansatte.

4.3.2 Sosial organisering som grunnlag for valg av ståsted

Med sosial organisering menes som nevnt hvordan de ulike menneskene på asylmottakene står posisjonert i forhold til institusjonen og i forhold til hverandre, og hvordan institusjonen organiserer posisjonering som sådan.

I løpet av denne perioden, hvor jeg etterstrebet å bygge feltrelasjoner med beboerne så vel som de ansatte, lærte jeg mye om den sosiale organiseringen på asylmottakene. At mottakene er et «hjem» for noen og en arbeidsplass for andre, ble raskt tydelig. På Furu ga busstabelen skillet mellom arbeidsplass og hjem et nesten symbolsk uttrykk: de ansatte dro av sted omtrent samtidig med at siste buss slapp mottaksbeboerne av på holdeplassen. De ansatte dro hjem til sitt, samtidig som beboerne kom hjem fra sine forskjellige gjøremål utenfor mottaket. Da dette var siste buss tilbake til byen, ble jeg aldri lenger på mottaket enn de ansatte.

Administrasjonsbygningen på Furu og kontorlokalene til Edel, sett i forhold til boenhetene på begge mottakene understreker skillet mellom hjem og arbeidsplass. På begge mottakene var resepsjonen åpen til gitte tider av dagen, ellers var lokalene avlåst. Som nevnt håndterte de ansatte postgangen, og bak resepsjonsskranken var kun ansatte tillat. Innover i administrasjonslokalene beveget beboerne seg kun om de hadde et ærende hos en av de ansatte. Skillet mellom ansatte og beboere var svært tydelig på Furu og Edel; i form av funksjonene mottaket hadde for dem, tiden de var der og hvilke områder som var beboernes eller de ansattes.

Måten mottakene er organisert på – som arbeidsplass og hjem, som arbeidsliv og privatliv – gjorde det vanskelig å forfølge det relasjonsarbeidet med både beboerne og de ansatte samtidig. Et valg måtte tas tidlig.

Da valget falt på et ståsted blant de ansatte var det altså flere årsaker til dette. 1) jeg hadde oppnådd best relasjoner med de ansatte, 2) de ansattes arbeid var på mange måter rammevilkårene for beboernes livsførsel på mottakene, i det de omgjorde innkvarterings-tilbudet til handling og 3) de ansattes arbeid reflekterte på mange måter beboernes livsførsel, i det ansattes gjøremål også var konsekvens av beboernes livsførsel. Man kan si at de ansattes gjøremål var *koordinert* med beboernes behov.

4.4 Studenten, feltet og informantene

4.4.1 Balansekunst

“Det sosiologiske idealet er vanskelig å omsette i praksis. Forskeren skal i sin kliniske ansvarsfrihet stadig overta et relativt, nøytralt og usentimentalt syn på hendelser i sykehuset som for andre betyr noe meget personlig ... Ulike grupper og personers forventninger til ham om de oppfylles kan i realiteten gjøre ham til noe annet enn idealet foreskriver (Løchen 1965:33)”

Å tilbringe lengre tid på asylmottakene, sammen med beboerne og de ansatte, mens de gjorde sine daglige gjøremål, satte det sosiologiske idealet på prøve. Etter hvert som tiden gikk, var det ikke til å unngå at man ble bedre kjent med hverandre. Personalet på Furu snakket mye om balansegangen mellom nærhet og distanse i sitt arbeid med mottaksbeboerne – hvor mye skulle de involvere seg i beboernes privatliv. En slik balansegang gjaldt også for meg i mitt feltmessige arbeid – både i forhold til hvor nært jeg kom de ansatte, og hvor mye jeg sympatiserte med dem og beboerne.

På begge mottakene var ansattgruppene små og sammensveisede. Det gode kollegiale, og det nære samarbeidet innad i gruppene, var noe de ansatte på begge mottakene fremhevet som positivt med arbeidsplassene deres. Jevnt over var det viktig for de ansatte å stå samlet. Ikke bare i organiseringen av arbeidet, men også i hvordan de skulle takle beboernes usikre skjebner, deres marginaliserte tilværelse og deres generelt sett dårlige psykisk helse. Blant de ansatte var det rom for å luften, og diskutere frustrasjon rundt asylsystemet, eller problematiske opplevelser i møte med mottaksbeboerne. Som nevnt var de ansatte på Furu ofte innom spørsmålet om hvor mye de skulle involvere seg i beboernes livsførsel.

Balansegangen mellom nærhet og distanse til beboerne, som de ansatte opplevde i hverdagen, bidro til å peke ut studiens retning. Parallelt opplevde jeg en lignende balansegang i hvor nær jeg skulle komme de ansatte.

Det var inn i disse arbeidsmiljøene, bestående av små og nært sammenknyttede personalgrupper, jeg entret som noe nytt og ukjent. I retrospekt ser jeg at personalets inkluderende egenskaper sannsynligvis var like utslagsgivende for valget av ståsted, som vanskelighetene jeg opplevde med å få innpass hos beboerne – de virket samtidig. Jo mer de an-

satte inkluderte meg i sin arbeidshverdag, jo mindre nøytral ble min posisjon, og jo vanskeligere følte jeg ble det å møte beboerne uten å assosieres med de ansatte.

Å inkluderes i de ansattes arbeidshverdag var heller ikke uten utfordringer. I første omgang var jeg å regne som et nytt element i en ellers vant arbeidshverdag – jeg var et brudd med normalen. Dette kan i seg selv være nok til at hva jeg observerte avvek noe fra vanlig praksis. Tid ble brukt på meg som ellers ville vært brukt til arbeid, og med meg på slep ble gjøremål kanskje utført annerledes enn de ellers ville ha blitt gjort. Når de ansatte delte sine erfaringer med meg, var det heller ikke som en betrodd kollega med felles erfaringsgrunnlag, men som en person utenifra – med det noe uklare siktemålet om å lære mer om arbeid og utfordringer på asylmottakene.

4.4.2 Et nytt element i et etablert system

Ved å ta del i de ansattes arbeidshverdager, entret jeg også et lokalt sosialt system. Bortsett fra vaktmesteren på Edel, som begynte i jobb samtidig som jeg begynte feltarbeidet, hadde de ansatte på begge mottakene jobbet sammen i minst ett år. Relasjonene mellom de ansatte gjenspeilet det nære samarbeidet og deres felles fartstid. Det var mye latter og intern humor i begge ansattgruppene. De ansatte på Edel så vel som de ansatte på Furu tydde ofte til galgenhumor for å få beboernes vanskelige tilværelse på en hvis avstand – noe jeg tidlig ble advart om av ansatte på begge mottakene. Generelt sett bar sjargongen de ansatte imellom vitne om at de var mer en kun kolleger for hverandre – de var også støttespillere og samtalepartnere.

Hvor passet så jeg inn i de sosiale systemene på Edel og Furu? Som deltagende observatør var jeg sammen med de ansatte mens de jobbet, men var samtidig ikke en av de ansatte. Jeg deltok i samtalene rundt lunsjbordet, men var likevel ikke å regne som en kollega. Og jeg var på mottakene for å lære, men skulle ikke benytte den nyervervede kunnskap til mottaksarbeid. Jeg var en mellomting det var vanskelig å plassere.

Samtidig måtte jeg som nevnt finne en balanse mellom deltagelse og distanse – jeg kunne ikke risikere å bli for god venn med informantene, på tross av felles interesser og felles oppfatninger. Jeg opplevde den første perioden med deltagende observasjon som å

være innenfor og utenfor det sosiale på en og samme tid – alt jeg lærte skulle brukes til noe annet, og personene jeg var i relasjon med måtte forbli informanter selv om vi kom godt over ens som personer. Dette var en uvant posisjon for meg å befinne meg i.

På den annen side var min tilstedeværelse også noe nytt og uvant også for personene på asylmottakene. I denne første tiden med de ansatte ble det mange spørsmål om sosiologi, samt flere generelle samtaler om asylpolitikk. Jeg opplevde denne tiden som en «blikjent-periode». På et asylmottak, hvor de sosiale posisjonene allerede er organisert av institusjonen, ble det en prosess å finne en ny og nøytral plass til meg.

De ansattes behov for å posisjonere meg kom ved et par anledninger til syne. Min status som student var kjent fra begynnelsen av, og på Edel fikk jeg det passende tilnavnet «Studenten». Tilnavnet ble sagt i en munter, litt ertende tone, og ofte gjort et lite poeng ut av. «Hør med studenten om han har lyst til å henge med?», ble det gjerne sagt med en gest i min retning, og med et litt skjevt smil om munnen. Tiltaleformen passet meg bra – den virket avvæpnende på situasjonen og innbydde til en uformell samværsform. Min manglende erfaring førte nok også til at jeg var mer «meg selv» enn sosiolog. Kan hende var tiltaleformen en måte å ufarliggjøre meg på. Ved å poengtere at jeg fremdeles var under utdanning, ble avstanden mellom meg og det etablerte og høytsvevende forskersamfunnet tydeliggjort.

På Furu kom posisjoneringen i en litt annen form. Personalet på Furu delte i stor grad samme religiøse oppfatninger, og samme kristne verdisyn. Til vanlig var ikke religion et tema, verken overfor meg eller beboerne. Det var i sammenheng med at en av deres driftsoperatører var en kristen organisasjon, jeg først hadde blitt gjort oppmerksom på de ansattes trosliv.

Det var vanlig at personalet samlet seg på kjøkkenet ved enden av dagen, for å ta en kaffe mens de pratet om dagens hendelser og om planene for morgendagen. Samtaleformen var løssluppen, preget av humor og åpen for digresjoner. Jeg var ofte med på disse samtalene, som var fulle av informasjon om hvordan personalet arbeidet og hva de tenkte om arbeidet sitt. Denne ettermiddagen kom samtalen inn på religion og religiøs tilhørighet. Hvor jeg stod religiøst, og hva jeg mente om det kristne verdisyn, ble plutselig av interesse. Jeg ville nødig fortsette denne samtalen, men følte meg fanget. Jeg var redd for å forpurre relasjonene mine med de ansatte på Furu, etter hvert som samtalen gikk over til å bli diskusjon. Heldigvis avsluttet vi vel forlikte. Dette var ikke den eneste gangen verdier kom opp som tema på Furu.

Lik Løchen (1965) interessen og vurderingen var like mye rettet mot meg og min person som den var mot min rolle som «vitenskapsarbeider». Jeg fikk inntrykk av at de ansatte på Furu og Edel heller forholdt seg til meg som person, enn meg i rollen som deltagende observatør. I så tilfelle blir mine personlige egenskaper en måte å vurdere meg på, når min vitenskapelige bakgrunn er ukjent og utilgjengelig.

4.3.3 Tilgang, kjønn og etnisitet

Hva kan så ha spilt inn på relasjonene mine med mottakenes ansatte og beboere? I ettertid ser jeg at det kanskje var til studiens beste at UDI ikke tok del i feltilgangen. Om UDI hadde diktert hvilke ordinære asylmottak jeg skulle studere, ville kanskje dette mandatet hengt ved meg under store deler av feltoppholdet – jeg kunne blitt tildelt en rolle jeg ikke ville ha. I mine møter med asylmottakenes ansatte og beboere kunne jeg forsikre om at jeg ikke svarte til noen øvrige instanser (bortsett fra UIO og NSD), prosjektet var helt og holdent mitt eget. Furu og Edel klarerte på eget initiativ min tilstedeværelse med deres respektive Regionkontorer (RK) – mottakenes nærmeste samarbeidspartnere hos UDI.

Sett i retrospekt anser jeg min autonomi som utslagsgivende. Mange av temaene de mottaksansatte og jeg var innom dreide seg om styringsdokumentenes medvirkning i personalets daglige praksis, og om relasjonene deres til UDI. Styringsdokumentene kan som nevnt ses som UDIs idealer for den daglige driften av asylmottakene. Hvor åpenlys kritikken var av innkvarteringstilbudet (i tekstform) og forholdet til UDI varierte. Av og til var kritikken formulert som spøk, men med undertoner. Andre ganger kom den derimot i klar tale, og ofte rettet mot spesifikke områder eller hendelser. Generelt sett var de mottaksansatte positive, eller i det minste nøytrale, til UDI og RK. Alle som en påpekte at relasjonen mellom mottaket og RK var personavhengig – en flink kontaktperson gjorde hverdagen

lettere for de ansatte. Når det er sagt, virker det naturlig at personalet hadde kviet seg mer for å ytre kritikk til meg om jeg hadde UDI i ryggen.

Husebye (2008) gjennomførte, i likhet med meg, studiet sitt på to asylmottak. Men i motsetning til meg, kom hennes tilgang gjennom kontakt med RK. Hun problematiserer dette forholdet noe (Husebye 2008:22), og nevner frykten for å bli tildelt rollen som «Regionkontorenes representant». Utover hennes problematisering bærer ikke studien preg av at tilgangsmåten har spilt en vesentlig rolle – selv om det alltid er vanskelig å se for seg hva funnene *kunne* ha vært om tilgangen hadde vært en annen. Kan hende ville jeg møtt den samme åpenheten på mottakene, selv med UDI som springbrett.

I møte med personalet er det vanskelig å se at kjønn spilte en særlig rolle, i hvert fall tilgangsyemed. Personalgruppene bestod av både kvinner og menn, og temaene vi snakket om kan sies å være kjønnsnøytrale. Med andre ord var det ikke *menn i mottaksarbeid* eller *kvinner i mottaksarbeid* som var i studiens sentrum. Det var deres virke som mottaksansatte, og deres møter med UDIs idealer og mottaksbeboerne samtalen kretset rundt.

Kan hende spilte kjønn en større rolle i møte med mottaksbeboerne (tilgangsmessig). Til syvende og sist var det menn jeg oppnådde kontakt med her. På den ene siden var det flest menn på mottakene, og det var mennene som var de mest aktive i hva som kan sies å være asylmottakenes «offentlige rom» – eksempelvis informasjonsmøtene og resepsjonen. Både av beboere og ansatte ble jeg gjort oppmerksom på at mange av asylsøkerne var vant til andre kjønnsroller enn de norske. For en del mannlige beboere var det å vaske egne klær, vaske boligen, eller lage egen mat noe de ikke var vant med fra før. Andre hadde aldri selv stått for innkjøp av husholdningsartikler.

Kvinnene var derimot mer tilbakeholdene. Dette kan ha med kjønnsroller å gjøre, men det kan også være en konsekvens av utryggheten de opplever ved å være få kvinner i et særdeles mannsdominert mikrosamfunn – hvor alles fortider er ukjente for hverandre. Eller de kan ha barn de ønsker å beskytte (Lauritsen & Berg 1999), og som krever deres oppmerksomhet. Antageligvis er svaret sammensatt – altså at både medbragte kjønnsroller og et mannsdominert mikrosamfunn virker inn.

Tina Mathisen (2007) skriver i sin masteroppgave at hun fikk best kontakt med asylmottakets kvinnelige beboere. hun skriver at de hadde «typiske kvinnetemaer å relatere til når de snakket sammen (Mathisen 2007:36).» Videre skriver hun at kvinnene var de mest synlige av mottakets beboere.

Mathisen og jeg hadde altså svært ulike opplevelser av det sosiale samspillet beboerne imellom på asylmottakene. Kan hende var det to ulike «mottakskulturer» vi opplevde – en hvor menn var de mest synlige aktørene, og en hvor kvinnene holdt denne posisjonen. Eller det kan være at det faller oss naturlig å se etter fellesnevner i møte med en ukjent og uoversiktlig virkelighet. Når menneskene en møter under feltarbeidet er svært ulike en selv i etnisitet, kultur og bakgrunn, trer kjønn frem som en lett synlig fellesnevner. Kjønn kan indikere delte erfaringer og felles interesser, men det kan også styre oppmerksomheten vår mot «likekjønnede» blant menneskene i felten.

Widerberg (2007) diskuterer kjønnets rolle i møte med felten. Kjønn har ikke bare innvirkning på tilgang til felten, og hvordan vi blir posisjonert av dets deltagere. Gjennom to studier av samfunnet på Trobriandøyene – den første av Bronislaw Malinowski (1922) og den andre av Anette B. Weiner (1976) – viser Widerberg hvordan et «kjønnet blikk» kan virke inn på hvor vi leter og hva vi finner. Sånn sett kan kjønn ha bidratt til å definere hvor jeg så, og derav hva jeg fant på asylmottakene – også i møte med de mottaksansatte.

Hvilken rolle de etniske forskjellene mellom beboerne og meg spilte under feltarbeidet, er også vanskelig å konkretisere. Den gradvise aksepten jeg opplevde fra beboerne kan ha hatt etniske undertoner. De aller færreste av beboerne hadde norskåttede venner og bekjente. Nordmennene de hadde en (vedvarende) relasjon til var i hovedsak mottakets ansatte, personer de møtte i andre fastsatte aktiviteter (inkludert norskundervisning, legebesøk og advokatbesøk) eller myndighetspersoner. De fleste beboerne var altså lite integrert i samfunnet utenfor asylinstitusjonen, og deres erfaringer med nordmenn følgelig få.

Under intervjuene kom det frem at informantene jevnt over opplevde nordmenn som høflige, men avmålte. Alle beboerinformantene jeg intervjuet mente at nordmenn generelt sett var vanskelige å komme i kontakt med. Noen av dem ga også uttrykk for at de opplevde nordmenn som fordomsfulle. En av beboerinformantene på Edel mente at dette var tilfelle. To år tidligere hadde en av hans landsmenn, daværende beboer på Edel, begått en relativt alvorlig kriminell handling i samme by. Dette var ikke glemt av lokalbefolkningen, hevdet han. Under intervjuet sa han: “Det er et ordtak vi har i hjemlandet: hvis en person vil vise seg som en god person for samfunnet, det tar ti år! Men for en person å vise seg som en dårlig person, det tar bare to minutter.” Handlingen han refererte til påvirket fremdeles lokalbefolkningens syn på han og hans landsmenn – og mottaksbeboerne generelt – slik han så det. Fra annet hold, uavhengig av feltarbeidet på Edel asylmottaket, fikk

jeg ved en tilfeldighet bekreftet at denne hendelsen levde videre i lokalbefolkningens hukommelse.

Av beboerne jeg snakket med, var det altså flere som kunne berette om en opplevd kløft mellom dem selv, det øvrige samfunnet og lokalbefolkningen. Kan hende medførte beboernes begrensede omgang med norske mennesker utenfor asylinstitusjonen, samt erfaringene de hadde gjort seg i møte med nordmenn, til en hvis skepsis ovenfor nordmenn generelt. Og kanskje var det denne skepsisen jeg brukte så lang tid på å bryte ned?

Da jeg først var innenfor merket jeg tydelige endringer i adferden jeg møtte. På Edel ble jeg nå møtt med hilsninger; en hånd på hjertet, et lite nikk og et smil av beboere. På Furu begynte beboere å hilse og smile til meg da vi tok buss til eller fra mottaket sammen.

4.4 Deltagende observasjon

Den første måneden inn i feltarbeidet ble kun brukt til å delta og å observere. Dette var en fase med intens læring. Jeg hadde forberedt meg ved å lese ulike forskningsarbeider om asylmottak, men var likevel ikke forberedt på volumet av nye inntrykk jeg nå skulle ta til meg og bearbeide. En ting er å lese andres arbeider, hvor «virkeligheten» er ferdig innordnet tematisk. En helt annen ting er det og forsøke å skaffe seg en lignende oversikt på egenhånd.

For å beskrive opplevelsen jeg hadde de første ukene i felten kan jeg benytte en analogi Jens, helsearbeideren på Furu, brukte om hvordan hans tilnærming til mottaksbeboerne hadde utviklet seg: «Du kan si det sånn at først så var jeg som en sånn trakt med tuten rettet mot meg selv, så jeg var åpen for alle beboernes problemstillinger.» Å ta inn over seg alle problemene beboerne opplevde, kostet ham dyrt. «Men jeg jobbet meg ut at det, så da snudde jeg trakta da, og da her du den vesle tuten ut. Så nå er det færre ting som kommer inn. Men jeg får tatt en bedre vurdering på de problemstillingene jeg først tar tak i da.»

Slik var det også for meg, i møte med livet og arbeidslivet på Furu og Edel. Først var det vanskelig å skille mellom hva som var viktig, og hva som var «støy» – alt var både og. Men ettersom jeg kom bedre inn i dynamikken og arbeidet på asylmottakene, kunne jeg

vende «traktens tut» mot bestemte områder. For å hjelpe meg med dette, hadde jeg Smiths konsept «work knowledge» tilgjengelig:

“There are at least two aspects of what I’m calling work knowledge. One is a person’s experience of and in their work, what they do, how they do it, including what they think and feel; a second is the implicit or explicit coordination of his or her work with the work of others (Smith 2005:151).”

I første instans rettet jeg blikket mot de ansattes faktiske gjøremål i løpet arbeidsdagen, og hvordan de koordinerte gjøremålene sine med andre ansatte og beboeres gjøremål på de enkelte mottakene. Hva jeg observerte av gjøremål, og hva de ansatte kunne fortelle meg om gjøremålene (hvorfor og hvordan) ble datamaterialet jeg innhentet gjennom deltagende observasjon. For eksempel: *En ny beboer kommer med tog fra Oslo og skal til Edel. Hvem plukker han opp? Han er afghaner, pashto. Ok, Adeeb henter ham, og gjennomfører ankomstsamtale. Etterpå viser Bjørn ham til boenheten. Skal Anne, Edels helsearbeider, prate med ham med en gang? Nei, tar det til neste uke, han har ingen plager står det i Sesam.*

Om nye ankomster ble jeg så fortalt: Gjennom Sesam (System for elektronisk samhandling med asylmottakene) får mottakets ansatte vite at en ny person er på vei. Her står nasjonalitet, alder og navn (ikke informasjon om asylsøknaden). Nye beboere kommer seg (som regel) egenhendig fra Oslo til togstasjonen, hvor de blir hentet. Samme dag, eller så snart som mulig, har en av de ansatte en innledende samtale med personen. På Edel varierte hvem som tok samtalen ut i fra språkkunnskaper. Om ingen kunne språket, og personen ikke snakket engelsk, rekvireres tolketjenester pr. telefon. I denne ankomstsamtalen gis nødvendig informasjon personen har behov for under oppholdet på mottaket (eksempelvis når utbetalingene er, nødnummer, informasjonskurs), samt informasjon han/hun kan ha nytte av (for eksempel hvor skolen, biblioteket, sykehuset er). Asylmottaket og personalets roller blir forklart, at mottaket ikke er UDI blir presisert. Den nye personen blir vist boenheten, rommet og sengen sin (enten før eller etter samtalen).

Eller: *Slutten av dagen på Furu, alle er samlet – Jon: Christine, er det du som har bakvakt? Christine: Ja, det er meg det. Jon: Ok, Jiali har følt seg dårlig en stund, han sli-ter litt. Om han ringer kan det være greit å ta det videre. Christine: Ok, den er god!*

Og så ble jeg forklart om bakvakten: Etter at personalet har gått hjem for dagen, er det alltid en person som har bakvakt. Det vil si at han/hun må være tilgjengelig på telefon, og ha mulighet for å komme hvis behovet skulle melde seg. Om det var noe spesielt bakvakten måtte vite, ble han/hun informert om dette fra andre ansatte. Det hendte beboere ringte bakvakten med saker de ansatte enten ikke kunne hjelpe dem med, eller de kunne klare på egenhånd. Det var derfor viktig at beboerne ble tydelig informert om bakvaktens funksjon.

Ofte ble jeg fortalt om hvilke gjøremål den enkelte ansatte hadde fore. Da fikk jeg beskrevet hva som skulle gjøres, og hvordan de vanligvis gjorde det. Senere samme dag fikk jeg som regel anledning til å spørre om hvordan han eller hun syntes gjøremålet hadde gått. Sånn skaffet jeg meg informasjon om ulike gjøremål, samt de ansattes synspunkter på gjøremålet. Jeg noterte når jeg hadde muligheten, og bearbeidet dagens hendelser, situasjoner og samtaler i feltnotater på togturen hjem til Oslo ved slutten av dagen.

På Edel var jeg ofte med på de ansattes morgenmøter. Med spredte boenheter, samt hektiske arbeidsdager, var dette den eneste gangen i løpet av dagen absolutt alle var samlet. Hver morgen, klokken 08.00, samlet personalet seg i pauserommet for en times briefing før dagen startet. Morgenmøtene var essensielle for organiseringen av arbeid, og informasjonsflyten blant de ansatte på Edel. For meg ble morgenmøtene en unik kilde til data, og vel verdt de grytidlige morgenenene oppmøte innebar. Med institusjonell etnografi i bakhode kunne jeg observere hvordan aktiviteter på andre arenaer i asylinstitusjonen ble omsatt til gjøremål på asylmottakene, hvordan personalet koordinerte egne gjøremål med andres; beboere, kolleger, så vel som de utført av lærere og leger ellers i kommunen, hvordan beboernes livsførsel ble gjøremål for de ansatte og hvordan personalet delte oppfatninger og erfaringer knyttet til beboere, UDI, kommunen og driftsoperatør med hverandre. Møtene ga en oversikt over hva arbeidsdagen på Edel asylmottak bestod av, så vel som et innblikk i hvordan personalet i fellesskap tolket rundskriv, og satte dem ut i praksis. Etter forespørsel fikk jeg anledning til å ta opp morgenmøtene med diktafon. Vel hjemme kunne jeg transkribere opptakene, og kategorisere innholdet.

Av «formelle» aktiviteter deltok jeg på en *ankomstsamtale* – innledende samtale mellom nyankomne beboere og en mottaksansatt – og en *bosettingssamtale* – avsluttende samtale mellom beboer og ansatt ved innvilgelse av asylsøknad – på Edel. Jeg var med på to informasjonskurs – en om konfliktløsning og en om retur. Rundt disse aktivitetene var jeg med på husbesøk, eller pratet med de ansatte på kontorene deres eller på lunsjrommet.

På Furu gikk den deltagende observasjonen noe annerledes for seg. Jeg ble vist rundt på mottaket av en av de ansatte, men oppholdt meg stort sett i resepsjonsbygningen. Et sentralisert asylmottak gir andre arbeidsforhold enn et desentralisert mottak, noe som gjenspeilet seg de ansattes (og beboernes) daglige gjøremål. Med «base» på asylmottakets kjøkken/pauserom kunne jeg observere samspill mellom ansatte, beboere som kom i ulike ærender til de ansatte og postutdelingen. Mellom gjøremålene stoppet de ansatte innom meg for en prat. Jeg fikk da høre om beboernes ulike «bestillinger» av de ansatte – noe som varierte stort. Jeg ble fortalt om hva den enkelte ansatte akkurat hadde gjort, skulle gjøre eller måtte gjøre. Ofte dreide samtalen over i mer generell prat om asylsystemet, og jeg ble bedre kjent med hvordan asylsystemet og mottaksordningen fortonet seg fra de ansattes posisjon.

Grunnet det begrensede kollektivtilbudet i området fikk jeg aldri deltatt på deres morgensamlinger. På den annen side møttes alle de ansatt til lunsj og ved slutten av dagen, og på disse «møtene» fikk jeg deltatt. Disse møtene hadde mye av den samme funksjonen som morgenmøtene på Edel – informasjonsdeling og organisering. Siden personalet på Furu hadde løpende kontakt gjennom hele dagen var ikke informasjonsdelingen like intens her som på Edels morgenmøter.

Av formelle aktiviteter deltok jeg på to informasjonskurs på Furu. Et av disse ble holdt i peisestuen i resepsjonsbygningen, og omhandlet det norske samfunnet. Det andre ble gjennomført på voksenopplæringen, hvor mottaksbeboerne gikk til norskundervisning, og dreide seg om helse og om «å leve på asylmottak».

4.4.1 De første møtene med idealene, praksis og individualitet

UDIs rundskriv og reglementer var jeg kjent med før jeg begynte feltarbeidet. Det var derimot ved å se dem omgjort til handling jeg begynte forstå dem som idealer. Etter å ha observert ulike gjøremål, og så få fortalt om erfaringer knyttet til gjøremålene, var neste steg å se etter gjøremålet i rundskrivene – altså i tekstform.

Rundskrivene var noe de ansatte arbeidet mot å oppfylle, snarere enn de var hva som faktisk foregikk på mottakene. En rekke ulike handlinger gikk derfor med til å omgjøre UDIs retningslinjer fra tekst til handling. Visse av UDIs rundskriv var vanskeligere å omgjøre til handling enn andre. Særskilt gjaldt dette på områder hvor de ansatte var avhengige av beboernes eller kommunens medvirkning. RS2008-027 – Krav til fritidsaktiviteter under opphold på statlig mottak – er et typeeksempel på et ideale som i handling genererte et vidt spekter av gjøremål for å oppfylles. Å opprettholde en god relasjon med de «riktige menneskene» (såkalte *høvdinger* på Edel) i beboermiljøene falt for eksempel inn under *beboeraktivisering*. Uten disse personenes hjelp var det tidvis vanskelig for den ansatte å motivere beboerne til deltakelse. Beboeraktivisering blir da, sett gjennom den institusjonelle etnografiske linsen, en institusjonell betegnelse på konkrete handlinger – den gjør de konkrete handlingene til institusjonelle handlinger (Smith 2005:113).

UDIs idealer blir således noe mer enn kun arbeidsinstrukser. Omgjort til handling består idealene av alle mulige slags gjøremål, gjort institusjonelle gjennom den institusjonelle diskursen og idealet de søker å oppfylle.

Mens jeg leste rundskrivene, gjorde jeg feltarbeid. Jeg ble derfor var på at mange av gjøremålene de ansatte utførte på daglig basis, spesielt i relasjon til beboerne, ikke var konkretisert gjennom rundskrivene. En del gjøremål var altså vanskelige å finne igjen i tekstform. Videre ble gjøremål tilpasset mottakenes faktiske forhold – personalet måtte selv finne løsninger for hvordan idealene skulle oppfylles. Disse «funnene» ble grunnlaget for konseptet *mottakspraksis*.

Under feltarbeidet vekslet jeg kontinuerlig mellom å være på Furu eller på Edel. Ofte besøkte jeg begge mottakene i løpet av samme uke, av og til flere ganger. Vekslingen mellom de to mottakene tydeliggjorde sammenhengen mellom personalets gjøremål, beboernes livsførsel og mottakenes lokale særegenheter – ulike forutsetninger gir ulike arbeids hverdager. Ulike mottak hadde altså ulike muligheter til å oppfylle UDIs idealer.

Men det var ikke bare gjøremålene som varierte fra mottak til mottak. Også oppfatninger om mottaksarbeid, asylsøkere og mottaksordningen varierte fra ansattgruppe til ansattgruppe. Man kan si det var to lokale versjoner av en og samme institusjonelle diskurs.

Lauritsen og Berg (1999) finner i sin studie av levekårene på asylmottak variasjon i hvordan personalet forholder seg til mottaksbeboerne. Denne variasjonen identifiserer de som ulike *ideologier* innen beboerrettet arbeid. De skriver: «Her er det til dels svært ulike ideologi på ulike mottak om hvor beboerne skal ha sine aktiviteter. I grove trekk kan en si

at det er én linje for “aktivitet i mottaket” og én linje for “aktivitet utenfor mottaket” (Lauritsen & Berg 1999:74)». Imidlertid behandler Lauritsen og Berg ansattideologiene overfladisk. De ser det som en årsak til forskjeller, og anerkjenner på den måten at det eksisterer forskjeller. Men de går ikke inn på hvorfor disse forskjellene dukker opp – mottaksansatte innehar det samme mandatet fra UDI, og de skal oppfylle de samme idealene. Mine egne erfaringer fra feltarbeidet og rammeverket institusjonell etnografi, sett sammen med Lauritsen & Bergs ideologiske mottaksforskjeller førte til konseptet *mottaksindividualitet*.

4.5 Intervjuene

Ved siden av deltagende observasjon, er intervjuer av ansatte og beboere ved Furu og Edel viktige kilder til data i denne studien. I alt gjennomførte jeg 15 intervjuer – 7 med mottaksansatte, og 6 med mottaksbeboere.

Tidligere har jeg tatt for meg hvordan jeg etter hvert endte opp med et ståsted blant de mottaksansatte, og jeg har gitt uttrykk for at kunnskapen jeg tilegnet meg gjennom deltagende observasjon var viktig for hva jeg tok med meg inn i intervjusituasjonen. Det er kanskje like riktig å si at hva jeg ikke lærte (nok av) gjennom deltagende observasjon, ble med meg som spørsmål inn i intervjuene. I intervjuene fikk jeg et mer helhetlig innsyn i hva den enkeltes mottaksarbeid gikk ut på, hvordan deres gjøremål ble en del av et «nettverk» av gjøremål, og hvordan de tenkte rundt retningslinjene og beboerne som på hver sine måter definerte arbeidsdagene deres.

I så måte komplimenterer deltagende observasjon og intervjuer hverandre. Mens deltagende observasjon er konkrete og kontekstuelle eksempler på handling, gir intervju informanten mulighet til å gi de observerte handlingene en dybde man ellers ville ha hatt vanskeligheter med å fange opp.

En rekke faktorer kan påvirke kvaliteten på intervjuene, og derav dataene man får ut av dem. Relasjonen mellom intervjueren og den intervjuede er en slik faktor. Hvor interv-

juet blir gjennomført er en annen, mens «kommunikasjonskvaliteten» er en tredje. Temaets følsomhet og informantenes anonymitet kan også prege dataenes validitet – føler informantene seg trygge nok til å si hva de virkelig føler? Med andre ord; svarer de sant på spørsmålet?

Ansatt- og beboerintervjuene bød på svært forskjellige omstendigheter knyttet til hvordan intervjuene ble gjennomført, hvor stort sett alle av de ovennevnte faktorene på en eller annen måte var berørt.

4.5.1 Ansattintervjuene

Utvalg

Jeg bestemte meg for å intervjuer minst tre ansatte ved hvert av mottakene. Ansattgruppene var små, så tre ansatte tilsvarte nesten halvparten av de ansatte på de enkelte mottakene. På Edel intervjuet jeg fire, altså halvparten av personalet. De ansatte kjente godt til hverandres arbeidsoppgaver, og kommunikasjonen mellom dem var generelt god. Ved å intervjuer (minimum) tre ansatte på hvert av mottakene var jeg rimelig sikker på å få innhentet gode data på de ansattes daglige praksis.

Jeg så det som en fordel om jeg fikk intervjuet personer som delte stilling på tvers av mottakene. Dette ville gi meg et bedre grunnlag for å se etter *individualitet*, samtidig som «stillingsparrene» kanskje kunne utfylle hverandres beskrivelser av stillingsrelaterte gjøremål. Av de ansatte intervjuet jeg helsearbeiderne Jon (Furu) og Anne (Edel), de økonomiansvarlige Christine (Furu) og Oda (Edel), miljøarbeiderne Emma (Furu) og Adeeb (Edel) samt lederen på Edel, Lars. Jeg fikk dessverre ikke intervjuet Per, Furus leder, noe som kan ses som en mangel. Jeg føler meg likevel trygg på at jeg gjennom dette utvalget oppnådde bra dekning blant de ansatte.

Personene jeg intervjuet blant de ansatte hadde jeg blitt relativt godt kjent med under perioden med deltagende observasjon. Dette mener jeg hadde en positiv effekt på intervjuene, ettersom relasjonene mellom dem og meg allerede var utarbeidet. Intervjusituas-

sjonen kan fort få et formelt preg; man setter seg ned, går igjennom «informert samtykke», muligheten til å trekke seg, diskuterer bruken av diktafon og «der!», så er man i gang. Ved at feltrelasjonene allerede var etablert, og informantene allerede en del av prosjektet, virket ikke disse prosedyrene like formaliserende på intervjuet.

Lokalitet og anonymitet

Alle intervjuene ble gjennomført på mottakene, hovedsakelig på informantenes respektive kontorer. Intervjuet med Jens ble gjennomført i peisestuen på Furu etter hans eget ønske, og ved intervjuet med Adeeb lånte vi et tomt kontor. Alle intervjuene ble gjennomført i de ansattes arbeidstid.

Hvor og når man holder intervjuene kan spille en rolle ved gjennomføring. Å holde intervjuene på arbeidsplassen i arbeidstiden kan bli stressende for informanten, da arbeidsrelaterte gjøremål kan forstyrre intervjuets gang. Widerberg påpeker at informanten kan ha vanskelig for å kople ut jobben, samt at andre kan «se og høre og bli nysgjerrige (Widerberg 2001:82)» når intervjuene legges til arbeidsplassen. Omstendighetene på arbeidsplassen kan således forpurre relasjonen mellom intervjuer og den intervjuede, eller trekke informantens fokus vekk fra selve intervjuet.

Under de fleste intervjuene ble vi forstyrret minst en gang – enten ringte telefonen, eller noen banket på døren. Sånn sett ble vi minnet på at andre var i arbeid rundt oss, og intervjuene ble forstyrret av unødvendige avbrekk. Som regel var forstyrrelsene uproblematisk, og vi kunne raskt på opp tråden der hvor vi slapp. Av og til kunne avbrytelsene til og med brukes for å illustrere informantens fortellinger om arbeidsdagen, eller om egen rolle i ansattgruppen.

Siden temaet for intervjuet var om informantens arbeid, var det vanskelig å vite om jobben var koplet ut under intervjuet. Jeg opplevde det ikke som om noen av informantene hadde hastverk med å bli ferdige, og tolker det dithen at de ansatte hadde «arbeidets umettelige krav» på en armlengdes avstand under intervjuet.

På den annen side var det også fordeler ved å holde intervjuene på informantenes arbeidsplass, og på deres kontorer. I og med at intervjuet dreide seg om akkurat deres arbeid, i form av konkrete gjøremål og oppfatninger, kan kontoret føltes som et naturlig sted

å være. Samtidig befant vi oss på informantens hjemmebane, i samtale om spilleregler de kjente og som de forsøkte å sette meg inn i. På dette området var de kjennerne, ikke jeg.

Strukturskjevheten som eksisterer seg mellom forsker og informant (Brekke 2001), da forskeren gjerne er spesialist på sitt felt, ble således utjevnet gjennom tema og lokalitet. I mitt tilfelle var nok ikke denne strukturskjevheten så utslagsgivende i møte med informantene uavhengig av tema og lokalitet, da jeg verken er ekspert på feltarbeid eller asylmottak.

I hvilken grad informanten føler seg trygg på at informasjonen de deler ikke vil forfølge dem inn i deres daglige virke, kan være utslagsgivende på hva de velger å fortelle under intervjuet. I denne sammenheng spiller nok tema en viktig rolle.

Med små personalgrupper, lik de på Furu og Edel, er det vanskelig å sørge for anonymitet innad i gruppen. Når intervjuene da avholdes på den ansattes arbeidsplass, blir fullstendig anonymitet nærmest umulig. Den intervjuedes kollegaer var stort sett klar over intervjuet allerede ved dets gjennomføring – og personen jeg intervjuet visste at de visste.

I forhold til hva som ble fortalt, tror jeg intervjuets tema til en hvis grad nøytraliserte fraværet av «intern» anonymitet. Jeg ville vite *hvordan* de gjorde arbeidet sitt, og *hvordan* de opplevde å jobbe med asylsøkere. Jeg ville vite *hvordan* de samarbeidet med kollegene sine, ikke om samarbeidet var bra eller dårlig. Det var først da temaet skiftet til UDIs retningslinjer og beboernes situasjon vi kom inn på potensielt utleverende temaer. Det skal likevel sies at de ansatte kan ha unnlatt å fortelle om visse erfaringer fra arbeidet i frykt for å kompromittere arbeidsgiver, kolleger eller seg selv. Når det er sagt, var det heller ikke denne typen informasjon jeg var på jakt etter.

Også i oppgaven lar intern anonymitet seg vanskelig opprettholde. Dette har blant annet med institusjonell etnografis syn på «virkelighetsnærhet», slik jeg forstår metoden: «The individuals are there; they are in their bodies; they are active; and what they are doing is coordinated with the doings of others. That is the four-part package that is foundational to the institutional ethnographic project (Smith 2005:59).» Informantene skal fortsette å være subjekter når deres erfaringer presenteres i det vitenskapelige arbeidet, og som subjekt handler man ut i fra et ståsted. Å skape anonymitet ved å generalisere personens konkrete handlinger, samt trekke dem ut av sine posisjoner, vil skape diskrepans mellom personen som handlet og handlingen hun gjennomførte. Samtidig ville økonomiarbeid, helsearbeid eller beboeraktivisering raskt røpe hvem jeg har snakket med for in-

formantens kolleger – det er deres (felles) arbeidshverdag som blir gjengitt i denne studien.

Jeg mener temaets karakter gjør det mulig å la «subjektposisjonene» formidles i det endelige arbeidet. Hadde prosjektet vært rettet mot mer følsomme temaer – for eksempel «hvordan er det å være utbrent mottaksansatt?» – hadde jeg valgt en annen fremgangsmåte. Det viktigste, mener jeg, har vært å sikre mottakenes og informantenes anonymitet utad. Dette har latt seg gjøre uten å gå på bekostning av representasjonens kvalitet. Det finnes mange mottak i Norge som deler Edels og Furus forutsetninger for drift og virke.

Intervjuguide og gjennomføring

Jeg ønsket intervjuer hvor informanten så fritt som mulig kunne prate om egne erfaringer og oppfatninger fra arbeidet på asylmottaket. Jeg var klar over at min kunnskap om mottaksarbeid var begrenset – en måned eller to i felt gjorde meg ikke til en kjenner – selv om jeg hadde lært mye i løpet av tiden jeg hadde tilbrakt på mottakene. Et strukturert intervju, hvor jeg tok føringen, ville økt risikoen for at viktig informasjon gikk tapt, slik jeg så det. Lar man informanten få føre intervjuet ved å følge deres resonnementer snarere enn selv å ta kontroll, holder man muligheten åpen for at nye og uventede temaer kan entre scenen (Widerberg 2001). Med dette i tankene gikk jeg for et delvis strukturert intervju hvor jeg definerte temaene, mens informantene i stor grad styrte gjennomføringen.

Jeg konstruerte en intervjuguide bestående av seks hovedkategorier: A) om den ansatte (innledende spørsmål), B) kollegiale, C) UDI, D) samarbeidspartnere, E) beboere og F) «det beste og det vanskeligste ved mottaksarbeid» (avsluttende spørsmål). Til hver av disse kategoriene utarbeidet jeg rundt fem spørsmål, og til hvert spørsmål skrev jeg stikkord til meg selv om hvor jeg ville med akkurat dette spørsmålet. Stikkordene kunne være eksempler fra mottaksarbeidet, eller nyttige innspill dersom spørsmålet ledet til et resonnement. Den første kategorien, om den ansatte, var for å skape en «myk» inngang til intervjuet⁷, mens kategori F var for å avrunde. Sistnevnte kategori viste seg å være mer fruktbar enn forventet, da den åpnet for de ansattes egen evaluering av mottaksordningen.

---

⁷ Intervjuguiden for de ansatte er lagt med som vedlegg 1.

Som ved deltagende observasjon tok det litt tid å finne en god *stil* som intervjuer. Under de første intervjuene kom min uerfarenhet til syne. Ikke alle spørsmålene mine like godt formulerte, og noen av dem trengte justering. Samtidig gjorde den åpne intervjuformen at jeg tidvis mistet oversikten over temaene vi hadde vært innom. Da informantens resonnementer var ferdig, var jeg i villrede på hvor vi skulle ta opp tråden. På lydopptakene kan jeg høre hvordan jeg arbeider for å finne en naturlig fortsettelse – uten at jeg alltid lykkes helt. Igjen var det en fordel at informanten og jeg kjente hverandre fra før av. Mine feilsteg førte heller til humor enn pinlig taushet.

For å kunne løsrive meg fra intervjuguiden, samtidig som jeg holdt oversikt over temaene vi hadde vært innom, lagde jeg meg en sjekkliste. Med denne foran meg kunne jeg krysse av temaene vi hadde snakket mye om, samt enkeltspørsmålene informanten hadde besvart i løpet av resonnementet sitt. Samtidig kunne jeg notere ned punkter fra informantens beretninger jeg ønsket å vite mer om. Flyten i intervjuene ble merkbart bedre, og etter et par forsøk fikk intervjuene den karakteren jeg ønsket. De ansatte kunne vandre fritt fra et tema til et annet etter hvert som de resonerte.

Det åpne intervjuet plasserte kanskje ikke så mange nye temaer på kartet for min del, men den tematiske vandringen synliggjorde sammenhenger mellom temaer jeg selv ikke hadde sett tidligere. Samtidig virket det som om den åpne intervjustilen, hvor informanten selv innehar mye av kontrollen, skapte en trygg og uformell atmosfære.

Intervjuene varierte i lengde. Mens de først varte i overkant av en time, varte de siste intervjuene mellom halvannen og to timer. Jo mer jeg lot informantene snakke fritt, og jo flinkere jeg ble til å stille de «riktige» spørsmålene, jo lengre ble intervjuene.

4.5.2 Beboerintervjuene

Utvalg

Å intervju informanter blant mottakenes beboere, bød på et helt annet sett med utfordringer enn intervjuene med de mottaksansatte hadde gjort. Den første av disse utfordringene var å skaffe kandidater til intervjuene.

Studiens ståsted var satt blant mottakenes ansatte. Jeg hadde lært mye om beboernes hverdagslige livsførsel gjennom personalet, men jeg hadde lite kjennskap til hvordan beboerne selv erfarte mottaksoppholdet. Å intervju mottaksbeboere ville gi meg slik kunnskap, samtidig som denne kunnskapen kunne gi meg bedre forståelse for de ansattes arbeid med beboerne.

Mine egne forsøk på å finne egnede kandidater gikk ingensteds. Jeg ønsket ikke å benytte tolk, og var derfor avhengig av at personene jeg skulle intervju snakket adekvat norsk eller engelsk. Jeg ønsket personer som hadde vært i mottakssystemet en stund – hvor mottakslivet var normalisert, i den grad det lar seg gjøre. Beboernes psykiske helse var også noe jeg tok i betraktning. Jeg ønsket å intervju beboere med overskudd til å delta. Og sist, men ikke minst, ønsket jeg å intervju beboere som hadde interesse av å delta. Som nevnt var jeg usikker på hvor selvolgt deres deltagelse var fra begynnelsen av.

Alle disse egenskapene var skjult for meg. Jeg hadde ikke kommet nærme nok beboerne til selv å avdekke hvem som kunne passe, og som ville la seg intervju. Personalet hadde derimot den nødvendige oversikten over beboerne til å finne noen som passet mine kriterier. Da jeg flere måneder ut i feltoppholdet fremdeles stod på bar bakke i jakten på beboerkandidater, takket jeg ja til deres hjelp.

Jeg endte opp med seks informanter blant beboerne – tre på Edel og tre på Furu. Flere etnisiteter var representert blant informantene, og alder varierte fra begynnelsen av tyveårene til godt opp i femtiårene. To av informantene hadde fått innvilget asylsøknadene sine mens fire hadde mottatt «første negative», altså første avslag på asylsøknaden. Alle av informantene med et avslag på søknaden hadde klaget, og hadde sakene sine til behandling hos UNE. To av informantene snakket godt norsk og to snakket godt engelsk. Ved et av intervjuene viste det seg at informantene snakket dårligere norsk og engelsk enn først antatt, og ved et av intervjuene hadde informantene med seg en venn til å tolke for seg. Det

sistnevnte intervjuet utviklet seg til å bli et gruppeintervju, da hele følget hans (fire i alt) gjerne ville bli med.

Ingen av beboerinformantene var jeg kjent med fra før. Et par av dem hadde jeg hilst på tidligere, men jeg kan ikke si at vi hadde en god relasjon mellom oss. De visste om prosjektet, og om meg, før de ble rekruttert til intervjuene av de mottaksansatte.

Lokalitet og anonymitet

Alle informantene fra Edel ble intervjuet på mottakets hovedkvarter, hvor vi fikk låne kontorer for anledningen. Til forskjell ble ingen av intervjuene jeg gjennomførte med beboere fra Furu holdt på selve mottaket. Ved disse intervjuene benyttet vi forskjellige lokaler til hvert intervju, alle i sentrum av nærmeste by. Det første av disse intervjuene ble holdt på en lokal café, det andre gjennomførte vi på arbeidsplassen til informanten, mens biblioteket huset det siste av intervjuene.

Alternativt kunne vi ha gjennomført intervjuene hjemme hos beboerne. Dette ville kanskje vært mer passende lokaliteter enn de vi endte opp med – selv om boenhetene ofte er trangbodde, med få muligheter for privatliv. Ingen av informantene foreslo å flytte intervjuet hjem til seg, da jeg spurte om hvor de ønsket å holde det. Det positive ved å holde intervjuene på Edels kontorer var at vi unngikk forstyrrelser mens vi holdt på. I motsetning til hva vi kunne ha opplevd hjemme hos informantene, var det ingen forstyrrende og nysgjerrige samboere å forholde seg til.

På den andre siden var dette mottakets kontorer – det var ikke «nøytral grunn». Dette var ikke beboernes hjemmebane, men de ansattes. Samtidig underbygget kontorene det formelle ved intervjuet. Jeg rokerte på stolene, slik at ingen satt bak skrivebordet, og jeg hentet kaffe og te. Likevel forble stemningen relativt formell. Andre årsaker kan selvfølgelig ha skapt denne formelle stemningen – som strukturskjevheten Brekke (2001) kommenterer – men kontorlokalene var ikke til hjelp i forsøket på å nøytralisere den.

Å intervjuer beboerne andre steder enn på asylmottaket, slik som intervjuene beboere på Furu, opplevde jeg som et bedre alternativ enn Edels kontorer. En økning i støynivå kan for eksempel forpurre intervjuet, og gjøre transkribering vanskelig (erfarte jeg). Det andre intervjuet ble gjennomført på arbeidsplassen til vedkommende etter arbeidsdagen

var over. Her brukte vi pauserommet. Informanten var på hjemmebane, og det var ingen forstyrrelser – en bra lokalitet.

Det siste intervjuet ble gjennomført på et arbeidsrom på det lokale biblioteket. Dette var et bra sted å gjennomføre et intervju. Hadde jeg tenkt så langt med en gang, hadde jeg holdt alle beboerintervjuene her (ved intervjuene på Edel hadde jeg nok valgt deres lokale bibliotek). Bibliotekets arbeidsrom bød på nøytral grunn for oss alle – vi var som nevnt fem personer på dette intervjuet – under rolige og private omstendigheter.

Utover nøytral grunn bød andre lokaliteter på en mulighet til å bli litt kjent med hverandre før intervjuet. På caféen spiste vi litt sammen først, på arbeidsplassen ble jeg vist rundt, og informantene og jeg spaserte sammen gjennom byen for å komme til biblioteket. Vi rakk ikke å bli godt kjent med hverandre under denne korte sekvensen i forkant av intervjuet, men jeg anser den nyttig for den påfølgende intervjuer/intervjuet-relasjonen.

Følte beboerne seg trygge nok i intervjusituasjonen til å fortelle ærlig om hvordan de opplevde mottaksoppholdet? At beboerne ble rekruttert av de ansatte hadde nok en innvirkning på hva de sa, eller heller hva de ikke sa. Her kan selvfølgelig egenskaper ved min person også spille en rolle – hadde jeg klart å formidle min uavhengighet med troverdighet? I sammenligning mellom intervjuene av beboere på Edel og på Furu uttalelsene på mange områder relativt like – kritikken de kom med rettet seg hovedsakelig mot mottakssystemet som sådan, snarere enn direkte mot mottaket de bodde på.

Unntakene var beboerne med innvilget søknad. De var generelt mer positive til asylordningen, mottaket og de ansatte enn de øvrige beboerne. I likhet med de andre informantene beskrev de ventetiden som en psykisk, svært prøvende periode. Derimot endte de ofte fortellingene sine med «det gikk greit» eller «vi greide oss». Nå som målet var nådd, ble kanskje reisen dit sett i et annet lys.

For å bøte på beboernes manglende anonymitet ovenfor de ansatte, har jeg valgt kun å referere til dem som «beboere». Etnisitet, alder og kjønn har blitt utelatt fra eventuelle sitater. Alle hadde vært i mottakssystemet i minst ett år. Flere av informantene hadde vært asylsøkere mye lenger enn dette, men unnlater jeg å referere til kokret botid ved sitatbruk.

Intervjuguide og gjennomføring

Intervjuguiden laget jeg etter samme modell som jeg den jeg hadde anvendt tidligere – temaer, spørsmål, sjekkliste⁸. Jeg var påpasselig med ikke å spørre om noe relatert til avreiseårsak eller reisen til Norge. Jeg ønsket ikke at intervjuet skulle minne om asylintervjuet, samtidig som det var tiden på asylmottaket som var av interesse for meg. De overhengende temaene var: A) personalia, B) valgfrihet, C) mottaket, D) aktivisering E) boforhold og samboerskap og F) UDI, søknadsprosess og majoritetssamfunn.

Den første kategorien (A) var innledende spørsmål om beboeren. Litt om dem selv, og hvor lenge de hadde bodd på mottaket. Med den andre kategorien (B) ønsket jeg å fange opp beboernes oppfatninger om asylmottaket som et “frivillig botilbud”. Den tredje kategorien (C) var ment for å fange opp hvordan livet på asylmottaket skilte seg fra livet de hadde før. Her ville jeg også vite litt om hvordan de hadde tilpasset seg, og hvordan de forstod de ansattes mandat. Med kategori fire (D) ønsket jeg å vite mer om hvordan beboerne opplevde aktivitetstilbudet – hvordan traff det, og hvordan opplevdes “obligatorisk oppmøte”. Kategori E ga meg informasjon om hvordan beboerne opplevde en “nøktern, men forsvarlig” boligstandard, hvordan det var å bo så tett sammen med fremmede og hvordan andres dårlige psykiske helse påvirket deres hverdag. Den siste kategorien (F) lærte meg mer om hvordan det var å være i en asylprosess, og hvordan ventetiden ble opplevd. Som ved intervjuene av de ansatte avsluttet jeg med det verste og det beste med mottaksoppholdet, og endringsforslag.

Ettersom informantene var rekruttert av ansatte, ønsket å forsikre meg om at de faktisk ønsket å la seg intervju. Vi tok oss derfor god tid ved gjennomgangen av informert samtykke, jeg gjennomgikk prosjektet, tema og egen motivasjon for å studere asylmottak. Jeg understreket (flere ganger) at de hadde mulighet til å trekke seg når som helst – både under og etter intervjuet. Jeg forsikret meg om at det var greit for dem at jeg tok opp samtalen, og jeg forsikret dem om hva de sa kun ville anvendes i oppgaven – for så å bli destruert. Videre forsikret jeg dem om at ingenting av hva de sa ville sette dem i dårlig lys, eller kunne kobles direkte til dem. Ingen av informantene viste synlige reserverasjoner.

Jeg fikk inntrykk av at informantene var glade for å få dele sine erfaringer med noen utenfra. Etter hvert som samtalene kom i gang, hadde de alle mye de ønsket å berette – om alle temaene. Som ved intervjuene av de ansatte, var det deres erfaringer fra mottakslivet jeg var ute etter: hvordan *gjøres* en tilværelse som asylsøker? Hvordan gjenspeiler asyl-

---

⁸ Intervjuguiden for beboerne er lagt med som vedlegg 2.

systemet og mottaksordningen seg i beboernes gjøremål? Og på disse områdene hadde informantene mye og fortelle. Som ved ansattintervjuene genererte spørsmål om hverdagen, og om deres erfaringer i en gitt posisjon mye data. Hverdagen, selv om den kan være vanskelig, fremstod som et lite farlig tema. Etter et av intervjuene fikk jeg direkte bekræftelse på at informanten hadde satt pris på intervjuet. Han sa: “I dag er en bra dag! En nordmann har villet høre hva jeg har å fortelle!”

Språk og kommunikasjon var den største utfordringen under intervjuene. I et par av intervjuene gikk mye tid med til å spørre det samme spørsmålet på andre måter, eller til å forsikre meg om at jeg hadde forstått informanten riktig. Vi avrundet intervjuene etter rundt en time.

5 Asylprosessen

Jeg har valgt å ta med asylsøkernes vei til mottaksoppholdet i oppgaven. Å bli *mottaksbeboer* er en prosess, og med seg fra denne prosessen har beboerne erfaringer og opplevelser. Hver enkelt av personene som befinner seg på asylmottakene har en historie – bak seg har de sitt liv i hjemlandet, reisen til Norge og møtet med asylsystemet. Som alle andre, bærer mottaksbeboerne preg av hva de har opplevd – hva de har opplevd er uløselig knyttet til nåtiden (Smith 2005). På asylmottakene jeg besøkte var dårlig psykisk helse utbredt blant beboerne. Helsearbeideren på Edel gikk så langt som å si at “det skal godt gjøres å bo på mottak og være helt oppgående på psyken. Jeg vil påstå at det er nesten ingen!”

Beboernes forhistorie, blant annet situasjonene som førte til at de søkte asyl, valgte jeg å la være å spørre om. Noen fortalte meg likevel om årsakene til at de dro – tunge historier, fulle av tragedie, frykt og frustrasjon. Jeg er på ingen måte kvalifisert til å bedømme historienes sannhetsgestalt, og historiene er i seg selv ikke vesentlige for oppgaven. Beboernes psykiske tilstand på asylmottaket er derimot viktig, da denne legger føringer for mottakspraksis. Videre kan asylsøkernes første møter med den norske asylordningen fortelle noe hvordan personene posisjoneres i forhold til asylinstitusjonen.

Gjennom mitt virke som verge for enslige mindre asylsøkere (EMA) for Norsk folkehjelp, har jeg fått anledning til å være med på de innledende rundene av den norske delen av asylprosessen. Hvordan asylsøkende barn blir møtt på i Norge bærer likhetstrekk med hvordan voksne i samme ærende blir “innrullert” i asylsystemet – man kan si at barn gjennomgår er en “mildere” utgave av den samme prosessen. Jeg tar derfor med meg mine egne erfaringer inn i beskrivelsen av “asylprosessen”.

5.1 Første sekvens

Som nevnt i innledningen kan betegnelsen “asylprosessen” omfatte individets ferd fra avreise i hjemlandet, til asylsøknadens endelige vedtak er effektivt. Etter at *ventemottakene* (asylmottak innrettet mot asylsøkere med endelig avslag) ble lagt ned i 2010, er det ordi-

nære asylmottaket siste ledd i denne prosessen. Jeg har valgt å utvide begrepet for å fange opp erfaringene personer som søker asyl har, eller kan ha gjort seg, før de entrer Norges byråkratiske system for forvaltning av flyktningetilstrømningen.

Hvor personene har reist fra, varierer i sammenheng med konfliktnivåene verden over. De siste tre årene før 2012 har Norge tatt i mot flest asylsøkere fra landene: Afghanistan (5.829), Somalia (5.634) og Eritrea (5.514)⁹. Antallet fra hvert enkelt land varierer fra år til år. Bortsett fra årene 2010 og 2011, hvor det merkelig nok er registrert 979 søkere fra Afghanistan begge årene. Svært mange forskjellige land, deriblant Russland, Irak og Palestina (de statsløse), er opprinnelsessted for en jevn tilstrømning av asylsøkere til Norge.

Det er mange ulike måter å komme seg fra hvor man er i verden til Norge på. Mens noen benytter konvensjonelle transportmåter, benytter mange reisende seg av *menneskesmuglere*. Det vil si mennesker som tar seg betalt for å frakte personer ulovlig over landegrensene. Paragraf 47 fjerde ledd bokstav a lyder: «Med bot eller fengsel inntil 6 år straffes den som i vinnings hensikt driver organisert ulovlig virksomhet med sikte på å hjelpe utlendinger til å reise inn i riket eller til annen stat.»¹⁰ Menneskesmugling er en stor industri, som daglig frakter flere tusen mennesker rundt i verden. For ordens skyld, det er ikke straffbart å benytte seg av menneskesmuglere. De felste som kommer seg helt inn i Norge, melder seg som asylsøkere til politiet – ofte til Politiets Utlendingsenhet (PU) i Christian Kroghs gate i Oslo.

5.2 Andre sekvens, første ledd

Nesten hver dag melder det seg asylsøkere hos Politiets Utlendingsenhet. Det skal ikke mer til enn å møte opp, og melde sin sak. Asylsøkerens bagasje gjennomgås, og personen kroppsviseres. Politiet er gjerne på jakt etter dokumentasjon – identifikasjonspapirer og

---

⁹ <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Asylsoknader-fordelt-pa-statsborgerskap/> Dato: 07.06.12

¹⁰ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/2007-2008/otprp-nr-8-2007-2008-/9/15.html?id=488243> Dato: 07.06.12

flybilletter for eksempel. Kommer personen sent på kvelden, utsettes registreringen til dagen etter. Det er i hvert fall vanlig praksis for de under 18 år.

Kontorene hvor registreringen foregår ligger i kjelleren. I følge med en politibetjent i sivil og en tolk tar man heisen ned i underetasjen. Både i bruk av heisen og ved dørene er man avhengig av kode og kort. En gang fører videre fra heis til kontorene, og nok en dør må åpnes. Det er lavt under taket i kjelleren, murveggene er hvitmalte og lyset når ikke helt inn i alle kroker og krokar. På de forskjellige kontorene sitter politibetjenter, tolker og asylsøkere. Etter hvert kommer vi til et lite, ledig kontor.

Den første samtalen asylsøkeren har med norske myndigheter er *registreringssamtalen*. Om identifikasjon mangler, noe det gjør i de fleste tilfellene, forsøker politiet å få stedfestet asylsøkerens identitet – navn, hvor gammel han er, hvor han kommer fra, etnisk tilhørighet, språkferdigheter. Opplysninger de kan gi om nære relasjoner, hjemstedet sitt, samt hva de kan fortelle om reiserute/måte blir og festet til papir. Kan de fortelle noe om de som organiserte reisen? Hvor mye måtte de betale? Hvor lang tid tok reisen? Hvor mange var de som reiste samlet? Kjenner de noen i Norge? Familie her? Har de søkt asyl i andre Europeiske land enn Norge? Alle relevante opplysninger føres inn i *Datasystemet for utlendings- og flyktningsaker*.

Asylsøkeren føres så ut av kontoret, tilbake langs den smale gangen, og inn i et åpent område. *Asylbeviset* – verifikasjonen på at personen her søkt asyl i Norge og dermed har lovlig midlertidig opphold – blir laget her. Et bilde blir tatt, høyden måles og asylsøkerens signatur blir ført på beviset sammen med alderen de har oppgitt.

Neste steg er fingeravtrykk. Dette gjøres digitalt, og sjekkes opp mot den internasjonale databasen EURODAT – er asylsøkeren registrert i et annet Europeisk land, er fingeravtrykkene hans å finne her. Mens fingeravtrykkene sjekkes, blir asylsøkeren plassert på et avlåst rom. Her er det litt mat, et par sofaer og bord – og gjerne flere asylsøkere som venter på svar på sjekken av fingeravtrykkene. Etter “pausen” avrundes registreringssamtalen med PU. I hvert fall for asylsøkere under 18, er neste steg “velkomstsamtale” hos UDI. UDI har kontorer i samme bygning, et par etasjer opp. Stemningsskiftet fra PUs dunkle lokaler i kjelleren, til UDIs lyse kontorer høyere opp i bygningen er merkbart.

Hva EURODAT viser, og hvilket land man kommer fra, avgjør hvilke behandlingsprosedyrer asylsøkeren faller inn under. Har personen reist fra et land UDI bedømmer som trygt, faller han inn under “48-timersprosedyren”. I så tilfelle gjennomfører UDI et kort

intervju med ham for å finne ut hvorfor han har søkt om beskyttelse. Finner UDI søknaden grunnløs, transporteres han ut av Norge av politiet.

Er personens fingeravtrykk registrert i EURODAT regnes det som ekvivalent med at han har søkt asyl i et annet Europeisk land enn Norge. I så tilfelle faller han inn under *Dublin II- ordningen*. Personen blir ikke intervjuet av UDI, men får tilbud om å bo på (transitt)mottak inntil retur til landet han først ble registrert i er i orden. Hellas er reglens unntak, da det ikke regnes som forsvarlig å sende asylsøkere tilbake dit.

Alle asylsøkere, unntatt de som faller inn under 48-timersprosedyren transporteres etter registreringssamtalen videre til transittmottak. For asylsøkere under 18 gjelder andre retningslinjer.

5.3 Andre sekvens, andre ledd

Neste steg i asylprosessen innebærer et opphold på transittmottak. Her gjennomgår personen blant annet en lovpålagt tuberkulosestest. Er han 15 år eller yngre tas det røntgen av lungene, er han 40 år eller yngre sjekkes mantoux-verdier – mantoux brukes til å diagnostisere latent tuberkulose. Om personen har akutte helseproblemer blir disse behandlet, samtidig som han tilbys en frivillig hiv-test¹¹.

Transittmottakene kan ses som en mellomstasjon, hvor asylsøkerne oppholder seg til *asylintervjuet* er gjennomført. Selve asylintervjuet er viktig, og det er under dette intervjuet asylsøkeren gis mulighet til å fremme søknadens sin. Hver enkelt søknad behandles som nevnt individuelt. UDI bruker kunnskapen de sitter inne med om avsenderlandet og forholdene der, kombinert med hva personen forteller om egen årsak til avreise, for å avgjøre om personen har rett til beskyttelse eller ikke. Behovsprøvingen faller inn under Utlendingsloven, paragraf 28. Denne lyder:

§ 28. Oppholdstillatelse for utlendinger som trenger beskyttelse (asyl)

---

¹¹ <http://www.helsedirektoratet.no/helse-og-omsorgstjenester/minoritets-helse/rett-til-helsehjelp/Sider/helsetjenester-til-asylsokere-flyktninger-og-familiegjenforente.aspx> Dato: 22.12.11

En utlending som er i riket eller på norsk grense, skal etter søknad anerkjennes som flyktning dersom utlendingen

- a) har en velbegrunnet frykt for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning, og er ute av stand til, eller på grunn av slik frykt er uvillig til, å påberope seg sitt hjemlands beskyttelse, jf. flyktningkonvensjonen 28. juli 1951 artikkel 1 A og protokoll 31. januar 1967, eller
- b) uten å falle inn under bokstav a likevel står i reell fare for å bli utsatt for dødsstraff, tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ved tilbakevending til hjemlandet¹².

Noen flyktninger, som *konvensjonsflyktninger*, passerer forbi asylordningen. Deres behov for et nytt land å leve i er allerede stedfestet av UNHCR (FNs høykommissær for flyktninger). Norge bosetter om lag 1.200 konvensjonsflyktninger årlig. Såkalte *Dublinere* får som nevnt heller ikke behovsprøvd søknaden sin i Norge.

For de resterende – *ordinære* – asylsøkerne avsluttes oppholdet på transittmottakene i etterkant av asylintervjuet. Tiden det tar å behandle de individuelle asylsøknadene tilbringes på de ordinære asylmottakene. Den enkelte asylsøker får ikke selv velge hvor de ønsker å vente, om de benytter seg av innkvarteringstilbudet. Har de sterke psykiske eller somatiske plager, blir de overført til mottak med *forsterkede avdelinger* – altså spesielt tilrettelagte enheter. De resterende blir flyttet til mottak hvor det er ledig plass.

Som sagt varierer tiden det tar å behandle en asylsøknad, men det er ikke uvanlig at det går et år før asylsøkeren får brev fra UDI. Ved avslag har vedkommende anledning til å klage inn avgjørelsen for Utlendingsnemnda, for å få søknaden prøvd nok en gang. Normalt behandles klagen innen 10 måneder.

Svært mange asylsøkere klager på avslag fra UDI. Av beboere og ansatte gikk avslaget fra UDI ofte under navnet “første negative” både på Edel og Furu. Lars, lederen på Edel, kunne fortelle at de hadde rundt 100 beboere inne som allerede hadde mottatt sitt “første negative”. De ventet på svar fra UNE. Videre fortalte han at de hadde 20 beboere med endelig avslag på søknaden. Disse ventet på at vedtaket skulle bli effektivt.

---

¹² <http://www.lovdato.no/all/tl-20080515-035-004.html#28> Dato: 08.06.12

5.4 En tredje sekvens?

Asylprosessen regnes gjerne som over idet det foreligger endelig avslag eller innvilgelse. Ved endelig avslag har asylsøkeren klaget inn første vedtak, fått klagen behandlet av UNE, og vedtaket står fast.

På både Furu og Edel oppholdt det seg derimot både personer med endelig avslag, og personer som ventet på bosetting i kommunene. På Furu bodde en mor med sin sønn. I seks år hadde de bodd på mottaket – fra gutten var seks, til han nå var tolv. Hennes endelige avslag hadde kommet for et par år siden, men hun hadde likevel ikke dratt. Avslaget hadde heller ikke blitt effektivt. De to var ikke alene om å være i denne situasjonen. Leder på Edel mottak kunne fortelle meg at de “for tiden huset rundt tyve personer med endelig avslag på søknaden”. Er disse personene ute av asylprosessen?

Også personer med innvilget asylsøknad fortsatte å bo på asylmottakene. Likeledes som ved effektivisering av endelige avslag, kunne bosetting i kommunene også ta tid. Edels leder Lars hadde mulige forklaringer på hvorfor:

“... se på bosetting for eksempel, så er det veldig stor bosetting i desember måned. Veldig mange, og det har jo med at da får kommunene hele tilskuddet for det inneværende året. Kynisk, igjen. Et kynisk menneskesyn. I stedet for at de får betalt for den tiden de har vært i kommunen. Så kanskje vi hadde fått en mer fornuftig spredning gjennom hele året. Da kunne det kanskje vært interessant å bosette folk i januar. Da fikk de godtgjørelse hele året i stedet for å vente til desember. Det er det pengesystemet igjen som fører til en del rare valg. Uten at man tenker på konsekvensen av det. Og da vil det medføre at noen kanskje må bo et helt ekstra år på mottak. Noen kunne fått bosetting i januar, mens de i verste fall må vente helt til desember på bosetting!”

Mottaksbeboerne gjør seg erfaringer gjennom hele asylprosessen. Erfaringene de tar med seg inn i den norske asylordningen, blir grunnlag for erfaringene de gjør seg i møte med systemet. Med andre ord møter de ikke asylordningen uten fordommer, som igjen spiller inn på hvordan de møter og opplever asylordningen. Asylprosessen tildeler den enkelte person den objektive statusen “asylsøker”, som innebærer en “gitt” posisjonen opp i mot asylinstitusjonen (og det øvrige norske samfunnet).

I lys av Smiths tanker om styringspraksisenes objektiverende egenskaper, blir asylsøkernes møte med asylinstitusjonen interessant. Om menneskers bevisstheter objektiveres av styringspraksisenes tanke sett gjennom deres kontinuerlige involvering med dem, gjør dette asylsøkerstatusen til i en spesiell posisjon: 1) Det norske byråkratiets styringspraksiser er for mange ukjente. Styringspraksisene de har med seg gjennom erfaring kan være svært annerledes enn de som er virksomme i Norge, men fungerer samtidig som grunnlag for oppfatninger om styringspraksisene de møter i landet – andre organiserende “sannheter” om stat og myndigheter er allerede på plass i bevissthetene deres. Tiden som mottaksbeboer kan da ses som en prosess hvor nye tanke sett om styringspraksis skal erstatte de allerede eksisterende (en form for *re-objektivering*), under asylmottakenes gitte forhold og asylsøkerstatusens regulerende rammevilkår. 2) Uavhengig om asylmottaket er “et sted å være, eller et sted å lære” er det et sted hvor folk gjør seg erfaringer. Allerede tidlig på 90-tallet var man klar over asylmottakets *institusjonaliserende* potensiale (Wanberg & Berge 1992). Altså at oppholdet på asylmottaket svekket beboernes evner til å mestre et senere liv i normalsamfunnet. Siden den gang har man forsøkt å finne måter å motvirke denne faren ved mottaksoppholdet på.

6 Analyse – Mottakspraksis

Jeg har allerede forklart hvordan man i institusjonell etnografi ser institusjonene vedlikeholdt gjennom objektive og objektiverende styringspraksiser – “the ruling relations” – og hvordan tekst av ulike slag spiller en sentral rolle en form for «institusjonell hukommelse». Videre har jeg gjennomgått hvordan styringspraksisene bidrar til å organisere menneskers hverdagsliv alt ettersom hvordan man møter dem.

Både i teoridelen og metodedelen har jeg forsøkt å flette inn data om mottaksarbeid, mottakspraksis og mottaksindividualitet slik at leseren allerede har en forståelse hvordan asylmottak ses i denne studien, og av hvordan jeg har tilnærmet meg «virkeligheten» på Furu og Edel.

I denne delen av oppgaven skal vi gå nærmere inn på hvordan styringspraksisene er konkrete handlinger. Innkvarteringstilbudet *gjøres* av menneskene i asylinstitusjonen – både av ansatte; i ulike stillinger og med ulike oppgaver, og av mottakenes mange beboere. Jeg var valgt å konstruere to idealer til analyse, hovedsakelig med utgangspunkt i UDIs driftsreglement for mottaksdrift. Først presenterer jeg en samlet oppfatning av mottakenes realiteter, før jeg går igjennom idealene. Deretter ser jeg på hvordan disse idealene ser ut i handling.

6.1 UDIs idealer omformet til mottaksansattes gjøremål

“The key to incorporate texts into the ethnographic mode is to be able to recognize that their reading is situated in an actual time and place; that it is an integral part of a course of action; and that there’s a text-reader conversation going on that involves an actual person (maybe more than one) (Smith 2005:168).”

Asylmottakene er som nevnt mer enn venterom, hvor asylsøkere sitter på hver sin stol og tålmodig venter på sin tur. Mennesker er virksomme på mottakene; enten de er i arbeid der, har sitt privatliv der eller i noen tilfeller gjør en studie der. Fra sentralt hold legges fø-

ringer for hva innkvarteringstilbudet skal være. Hva innkvarteringstilbudet til enhver tid innbefatter varierer noe, men følger hovedsakelig den samme røde tråden. Asylmottakene, tross sin mange ulikheter, kan således være «like» på tross av tid og sted. Man kan si at innkvarteringstilbudet er en bærer asylinstitusjonens objektiverte styringspraksis.

Det finnes bare en måte for en institusjon av asylinstitusjonens dimensjon å formidle all nødvendige informasjon til alle menneskene virksomme i den, og det er gjennom tekst. I form av rundskriv, veiledere, saksdokumenter, informasjonsvideroer, eller selve avgjørelsen på asyløknaden – alt kommer i form av tekst.

Men tekstene er ikke passive. Altså, de er passive i den forstand at de forblir like over tid – som ved at jeg kan lese rundskriv på UDIs nettsider i dag, og forvente at rundskrivet er det samme i morgen. Men de er aktive i den forstand at de leses, for så å settes ut i handling. Innholdet i tekstene entreer bevisstheten gjennom tekst-lesersamtalen (Smith 2005), fortolkes, for så å bli reproduert i form handling.

Ikke alle former for tekst er ment for å omsettes til konkrete handlinger. Skjønnlitteratur, film eller musikk kan gjerne entre bevisstheten med denne som endestasjon. Denne egenskapen har institusjonelle tekster og. De inneholder som nevnt institusjonell diskurs, altså ulike tankesett integrert i selve institusjonen. I form av ordbruk – som ved bruken av ordet «frivillig» om retur eller boalternativer – eller i form av å gi gjøremål en institusjonell mening – som ved handlinger relatert til «aktivisering» av beboere.

Ulike tekster leses forskjellig. Et fellestrekk ved institusjonelle tekster, er at de som regel er ment for å omgjøres til handling, til ulikeinstitusjonelle gjøremål. Rundskrivene, hva jeg har valgt å kalle UDIs idealer, kan sies å være innkvarteringstilbudet i sin tekstuelle form. De er hva driftsoperatører og mottaksansatte skal søke å omgjøre til virkelighet.

Hva jeg observerte da jeg gjorde feltarbeid på Furu og Edel ordinære asylmottak, var innkvarteringstilbudet omgjort fra tekst til handlinger. Da informantene fortalte meg om sine arbeidsdager, om sine erfaringer, var mye av dette om hvordan akkurat de arbeidet mot å sette retningslinjene ut i live. I noen tilfeller

Hva jeg også fikk med meg under feltarbeidet (intervjuene inkludert) var de «utilsiktede» gjøremålene som følger i kjølevannet av rundskrivene og styringspraksisene.

Smith gir ord som *nøktern*, *forsvarlig*, *tilstrekkelig* eller *trygg* fellesbetegnelsen «skall» (Smith 2005:112-113). De er substansløse ord som krever at leseren selv fyller dem med mening. Altså, ordenes betydning er allment kjent. Men akkurat hva som er nøkternt, forsvarlig eller tilstrekkelig blir opp til den enkelte å bedømme (og opp til UDIs ut-

sendte ved det årlige tilsynet). Denne typen ordbruk åpner for forskjellige tolkninger av rundskrivene på Edel og Furu

6.2 Et normalt liv i en unormal situasjon

6.2.1 Mottaket som mikrosamfunn

Det bor henholdsvis 180 og 130 personer på Edel og Furu. Tross sine mange individuelle forskjeller, er de like i sin manglende kjennskap til det norske samfunnet. Mange av mottakenes beboere er nye i Norge. De har vært hos Politiets Utlendingsenhet, de har vært på transittmottak og de har vært hos UDI på asylintervju. Utover dette, har de liten erfaring fra det norske samfunnet.

Av beboerne jeg intervjuet var det få som kunne noe om Norge før de kom til landet. Noen viste litt – for eksempel at landet er medlem av NATO, at det var et rikt land og at menneskerettighetene ble respektert – mens for andre var Norge ukjent helt til de fikk vite at de var på vei dit. Flere kunne mer en et språk da de ankom Norge, men få kunne engelsk og ingen kunne norsk.

Selv om mange av beboerne har tilbragt flere år i mottakssystemet, var det likevel få som hadde tilegnet seg mer enn overfladisk kunnskap det norske samfunnet. Hva de kunne, var i mange tilfeller hva de hadde lært på informasjonskursene. Likeså var språkkunnskapene i norsk også beskjedne. Emma kunne fortelle meg at mange tvilte på at norskkunnskapene deres var gode nok, og at de kviet seg for å prate norsk med nordmenn.

Som følge av blant annet begrensede språkkunnskaper, dårlig økonomi og mangelen på lett tilgjengelige, sosiale arenaer å interagere med nordmenn på, var beboerne på Edel og Furu lite integrert i lokalsamfunnet. Bortsett fra én av beboerne jeg intervjuet var det ingen som kunne fortelle at de selv, eller beboere de kjente til, hadde nettverk som inklu-

derte nordmenn. Tilsynelatende var han, og noen få til, «unntaket som bekreftet reglen» angående mottaksbeboernes inkludering i lokalsamfunnet.

Blant informantene var det også flere som mente nordmenn ikke ønsket kontakt med dem. En av beboerne hadde inntrykk av at nordmenn var redd for utlendinger. Noen mente nordmenn var fordomsfulle. Andre mente, som nevnt tidligere, at nordmenn var høflige, men vanskelige å bli kjent med. Fra deres ståsted virket nordmenn kalde og utigjengelige.

Med få bekjenskaper utenfor mottakene, og en økonomi som ikke åpnet for utskjelser, eller turer for å besøke familie i andre deler av landet, levde de ut ventetiden på asylmottakene. Her var det mennesker i samme situasjon som dem selv, og som snakket samme språk. Her skilte de seg ikke ut.

Mange av beboerne var også slitne av mottakslivet og ventingen. De manglet overskudd, interesse eller vilje til å engasjere seg i noe utenom sin egen situasjon. Fra både ansatte og beboere ble jeg fortalt at en del slet med kraftige psykiske problemer, angst og tunge depresjoner. Beboerne på begge mottakene fortalte meg om mennesker de bodde sammen med som led av depresjoner, angst, eller som rett og slett «ble gale» (folk som hallusinerte og folk som konstant snakket med seg selv). Om folk som isolerte seg helt, om folk som forsvant, om folk som kranglet med alle, og om folk som bare gikk rundt og ødela ting.

Generelt sett var mottakenes mikrosamfunn plaget av betraktelig dårligere psykisk helse enn normalbefolkningen. Begge helsearbeiderne var tydelige på at asylprosessen, sett sammen med et lengre opphold på asylmottak virket svært belastende på menneskene på mottakene.

Mottakene jeg besøkte var ikke alene om å huse asylsøkere med psykiske problemer. Wanberg og Berge (1992), og Lauritsen & Berg (1999) dokumenterer det samme i sine undersøkelser. Bergerapporten (2011) går også grundig igjennom temaet. Generelt sett er dårlig psykisk helse utbredt blant asylsøkere på asylmottak.

Mottakenes beliggenhet og driftsform ser ut til å spille en rolle på for hvordan utviklingen av et mikrosamfunn blant beboerne. På begge mottakene virket relasjonene tetttest blant de fra samme språkgruppe. Dette kan sies å være naturlig, da de har best mulighet for å kommunisere med hverandre, deler etniske fellestrekk og stort sett bor i samme boenheter. Av beboerne jeg intervjuet var det derimot de fra Furu som var mest i kontakt med mennesker fra andre land. Dette kan ha med den sentraliserte driftsformen å gjøre, da den fysiske avstanden mellom de ulike nasjonalitetene er mindre.

Det var store forskjeller i beliggenhet og infrastruktur mellom de to mottakene Edel og Furu. Mens beboerne på Edel hadde tilgang til byens ulike tilbud døgnet rundt, gikk siste buss til Furu i femtiden. Rakk de ikke denne, måtte de finne en annen ordning for natten. En drosjetur fra byen til mottaket kostet om lag 500 kroner, en anselig sum for en mottaksbeboer. Alle beboerne jeg intervjuet på Furu fremhevet busstablens innvirkning på hverdagen deres.

Selv med store forskjeller grunnet beliggenhet, fikk jeg inntrykk av at beboerne på Edel også tilbrakte mye tid i boenhetene. Antageligvis spiller mangelen på integrasjon, dårlig økonomi og den mentale tilstanden asylsøknaden setter beboerne i en like stor rolle som beliggenhet. Oppsummert foregikk beboernes liv mens de ventet på vedtaket, i boenhetene eller på mottakets fellesarealer. De var lite integrert i lokalsamfunnet, snakket lite norsk og hadde lite kjennskap til hvordan det offentlige norske samfunnet fungerer utover systemene de selv var en del av.

6.2.2 Idealet: Et mest mulig normalt liv

Mottakene er et midlertidig hjem for noen, og en arbeidsplass for andre. Hva kan så beboerne forvente av de ansatte på mottakene? Eller hvilke tjenester skal de mottaksansatte yte overfor beboerne?

I RS2011-003, driftsreglementet, setter idealene premissene for hva mottaket skal være for beboerne. Under punkt 2, «Målsetting», får man den første indikasjonen på hvilken rolle de ansatte skal fylle for beboerne. Her står det:» Mottaksansattes rolle skal primært være å veilede beboerne...». Ideelt sett ser det ut til at personalet skal forstå fra å involvere seg nevneverdig i beboernes livsførsel. I den grad de skal bidra, skal det være med råd og kunnskap. Målsettingen er ikke knyttet til spesifikke former for asylmottak, og er derfor å anse som overordnet.

Driftsreglementet er seksjonert inn i typer mottak, og i punkt 2.2, «Ordinære mottak», blir de mottakenes rolle presisert:

«De ordinære mottakene skal bidra til at beboerne kan ivareta egen livssituasjon under mottaksoppholdet, samt forberede de på retur til hjemlandet eller bosetting i Norge. Mottakene skal differensieres slik at det eksisterer ulike boløsninger, bo- og omsorgsløsninger for enslige mindreårige over 15 år og forsterkede avdelinger for personer med særskilte hjelpebehov.»

Den første setningen i utsagnet er viktig. Det er beboernes eget ansvar «å ivareta egen livssituasjon» under mottaksoppholdet. De ansattes oppgave blir «å bidra» til at beboerne kan ta ansvar for livene sine, mens selve ansvaret for livssituasjonen hviler på beboerens skuldre. Sett sammen med den overordnede målsettingen kan det se ut som at de ansatte gjennom veiledning skal bidra til at beboerne kan opprettholde dette ansvaret.

Videre konkretiseres hva mottakene skal være for det beboere i form av tre punkter: 1) «mottaket skal være et mest mulig normalt bosted for mennesker i en unormal livssituasjon», 2) «drives på en måte som gir beboerne muligheter til praktisk deltagelse i og reel innflytelse på saker som angår de» og 3) «ha et beboerrettet arbeid med tiltak som er differensiert i forhold til beboernes behov, bidrar til meningsfylt hverdag og gir den enkelte muligheter til å ivareta sitt språk og sin kultur».

Det første punktet kan forstås som at mottakslivet skal ligne livet utenfor mottakene. Beboerne skal i størst mulig grad mestre livet uten at de ansattes involvering – de ansatte skal derimot bidra til at mottaket skal være et «mest mulig normalt bosted». Punkt 2 og 3 innebærer på sin side en «tykning» av relasjonene mellom ansatte og beboere. Punkt 2 formidler at beboerne skal være aktive brukere av asylmottaket med «reel innflytelse på saker som angår dem». Hvilke områder beboerne skal kunne medvirke på, står presisert i RS2008-034: «Krav til beboermedvirkning...» (Jeg kommer fortløpende tilbake til dette styringsdokumentet). Punkt 3 involverer de ansatte i beboernes hverdag, ved at de ansatte skal bidra til å gi hverdagen mening for beboerne.

Gjennom å tilrettelegge og veilede skal den ideelle mottaksansatte bidra til at beboerne kan ivareta egen livssituasjon, lever et mest mulig normalt liv, tar del i avgjørelser som angår dem, har en meningsfylt hverdag og har muligheter til å ivareta eget språk og egen kultur. Dette er idealet den mottaksansatte skal arbeide mot å utfylle.

Ved siden av driftsreglementet er det tre andre rundskriv som forteller noen om den profesjonelle relasjonen mellom ansatte og beboer. Hvert av rundskrivene kan sies å understreke ulike aspekter ved idealet nevnt ovenfor. RS2008-034 «Krav til beboermedvirkning...» har som målsetting å la beboerne være en ressurs i mottaksdriften. Ved å la beboere ta del i mottaksdriften, på «alle områder som ikke har med ledelse eller kontrollfunksjoner å gjøre, eller der regelverket for databehandling, informasjonssikkerhet og personvern kommer til anvendelse.» skal beboerne gis innflytelse i egen hverdag, og deres individuelle ressurser komme til

bruk. Ideelt sett skal beboere og ansatte fungere som *samarbeidspartnere* på en rekke områder som angår beboernes liv og gjørende på asylmottaket.

RS2009-041 «Krav til informasjonsarbeid...» gir en helhetlig beskrivelse av hvordan informasjonsarbeidet skal gjennomføres på mottaket. Anvendelige arenaer, samarbeidspartnere og oppgavefordeling inngår i rundskrivet. Rundskrivets målsetting har to underpunkter som beskriver informasjonen mottaksansatte skal formidle til beboerne: 1) «kjenner sine rettigheter og plikter, samt får et realistisk bilde av det norske samfunnet og en forståelse av de grunnleggende verdiene det bygger på», og 2) «kan ivareta sin egen livssituasjon under mottaksoppholdet og står best mulig rustet til en fremtidig bosetting eller retur til hjemlandet». Ved siden av bosetting- og retursamtaler, formidles kunnskap på informasjonskursene. Utover disse arenaene skal de mottaksansatte benytte uformelle arenaer til «å utdype og forsterke informasjonen som gi i programmene (kursene), samt «motivere til deltagelse i lokalsamfunnet, som en måte å skaffe seg informasjon om det norske samfunnet på». Målsettingen underbygger den mottaksansattes rolle som veileder.

RS2008-027 «Krav til fritidsaktiviteter...» setter den mottaksansatte i rollen som organisator. Målsettingen er «Tilrettelegge for at beboere kan delta i, og være pådrivere for, fritidsaktiviteter på og utenfor mottaket».

6.2.3 Å veilede og å tilrettelegge – beboerrelasjonen i praksis

De ansatte og beboerne møter hverandre i en profesjonell kontekst – som mottaksansatte og mottaksbeboere. Men samtidig møtes de som mennesker, som personer. De bringer med seg erfaringer og historie til møtene dem imellom. Noen erfaringer stammer fra tiden på mottaket, og noen fra tiden før. Hvordan foregår disse møtene? Og fanges opp i idealet UDIs setter for den mottaksansattes rolle i møte med mottaksbeboerne?

I første instans vil hvordan de ansatte beskriver sitt eget arbeid, og karakteriserer sin egen rolle på mottaket i et innblikk i hvilke funksjoner de fyller for mottakets beboere. Selv om mange av utfordringene de ansatte møter i arbeidet med beboerne kan sies å være felles, er det også en rekke gjøremål som er knyttet til den aktuelle posisjonen de innehar.

En fellesnevner ved begge mottakene var viktigheten av et samkjørt kollegiale. Det var viktig med «en felles front» i møte med beboernes mange krav og «bestillinger», og det var viktig at alle ansatte hadde informasjon om beboernes ulike situasjoner – hva som foregikk i boenhetene, om noen var syke eller hadde psykiske problemer.

Personalgruppene hadde, som nevnt tidligere, arenaer hvor informasjon ble delt, og hvor saker som opptok dem ble diskutert. På Edel var morgenmøtene en slik arena. På Furu hadde de denne formen for «orienteringsmøter» – et om morgenen, et til lunsj, og et før dagen var over.

Her «rapporterte» miljøarbeiderne boenhetene, de økonomiansvarlige bidro med informasjonen hun satt inne med, og mottakenes helseansatte gjorde det samme (bortsett fra taushetsbelagt informasjon). På denne måte visste alle de ansatte hvilke «strømninger» som beveget seg blant beboerne, noe som skapte forutsigbarhet for de ansatte. De visste hvilke beboere som trengte ekstra oppmerksomhet, hvilke som klarte seg bra og hvilke som klarte seg dårlig.

De ansatte orienterte om hvilke gjøremål fore, vedlikeholdsbehov i boenhetene ble formidlet og temaer som kunne tas opp på informasjonskursene ble fremmet. Kort oppsummert ble alle satt inn i medarbeidernes arbeidsdager, gjort klar over mottakets tilstand og gjort kjent med hvilke utfordringer de kunne vente i fremtiden.

Orienteringsmøtene hadde også en annen viktig funksjon, nemlig som diskusjonsforum. De ansatte kunne diskutere sine erfaringer med hverandre – enten det gjaldt beboere eller UDI. Vanskeligheter kunne drøftes, og man kunne komme frem til en tilnærming alle var enige om. Sånn sett skapte møtene samhold og enhet. De ansatte ble enige seg imellom om hvordan situasjonen skulle forstås, og hva som var det riktige å gjøre.

Personalet snakket lite om egne utfordringer i arbeidsdagen. Utfordringene var felles, noe alle mottakets ansatte forholdt seg til. Hvordan «vi» forholder oss til beboerne, ble ofte anvendt i stedet for hvordan «jeg» forholder meg til beboerne. Dette var felles for begge ansattgruppene.

Leder

Lars, Edels leder, hadde valgt en litt tilbakeholden fremtoning i møte med beboerne. Til ham kom beboerne kun hvis det var viktige ting de ønsket å diskutere. På daglig basis var dermed ikke Lars en del av den pågående interaksjonen mellom mottakets ansatte og dets beboere.

Den tilbakelelte rollen Lars hadde valgt var intensjonell, og var grunnet i hvordan han ønsket å bli oppfattet av beboerne. «Jeg har bodd litt i utlandet selv, og har blitt litt kjent med en annen type kultur, hvor sjefen har ikke respekt hvis han blir sett på som en vanlig ansatt, for å si det rett ut. Sjefen skal være litt sånn over de andre. Det har jeg vært bevisst på.» Måten han løste lederrollen på gjorde at han ofte var borte fra mottaket. Mottaket var fremdeles ungt, og han så det som en viktig oppgave å holde byens andre institusjoner vel oppdatert på mottakets tilstand.

Når Lars valgte å involvere seg, var det fordi han så det som nødvendig. Var det beboere som hadde ventet i halvannet år på vedtak uten å høre fra UDI for eksempel, var det gjerne Lars som ringte. Generelt sett skulle ikke mottakets ansatte ringe UDI på vegne av beboerne. En regel driftsoperatøren hadde satt for sine ansatte.

Lik beboere fylte rollen som «høvding» i de ulike boenhetene, ga Lars lederstillingen en lignende karakteristikk.

Økonomiansvarlige

Mottakets andre ansatte møtte derimot beboerne på daglig basis, ofte i kraft av sine ulike stillinger. Økonomiansvarlige og helsearbeiderne skilte seg noe ut fra resten av personalet i denne sammenhengen.

Som økonomiansvarlige satt Christine og Tone med ansvaret for beboernes månedlige utbetalinger. Det var sjelden beboerne hadde bankkontoer, og utbetalingene foregikk dermed ved fysisk oppmøte. Ulike beboere har krav på ulike ytelser i henhold til pengereglementet (RS2008-035). Ved utbetaling av «lønn», slik det var vanlig å kalle ytelsene på Edel, måtte Tone og Christine være oppdatert på beboernes «lønnsnivå». Har han mottatt endelig avslag, eller er han Dubliner, har han «bøter» utestående eller nedbetalingsordninger gående.

Ansvar for beboernes økonomi innebar mer enn korrekte utbetalinger. Hvert halvår skal økonomiansvarlige gjennomføre «økonomikontroll» på alle beboerne – om de har inntekt, formue eller bankkonto. Christine, som fortalte om økonomikontrollen, syntes dette var vanskelig. Hun likte ikke rollen som kontrollør, samtidig som arbeidet var tidkrevende. Tid som gjerne kunne ha blitt brukt til andre gjøremål.

Samtidig bestod arbeidet av forskjellige typer søknader til UDI om ekstraytelser til beboere. Stort sett dreide dette seg om ulike former for medisinsk behandling, biller eller høreapparat eller lignende. Om beboerne hadde rett på ytelsene, gikk søknadsprosessen i for seg greit for seg, mente Christine. I tilfeller hvor det ble søkt om midler beboeren «kanskje ikke har rett på, men du ser at de trenger» kunne prosessen være noe vanskeligere. Da var man avhengig av å ha en god kontaktperson på Regionkontoret. Noe både de ansatte på Edel og Furu var glade for at de hadde.

Tone tok for seg de samme gjøremålene da hun beskrev sin stilling på mottaket. I tillegg supplerte hun med opplysninger om «refusjonsarbeid. Beboernes medisiner, legebesøk og advokatbesøk dekkes av UDI. Hva som skulle refunderes, og hva de skulle dekke selv var ofte uklart for beboerne. Å oppklare for beboerne hva de fikk dekket, samle inn kvitteringer for refunderbare utgifter, videresende originalkvitteringene til UDI og holde orden på beboernes advokatbesøk var også sentrale gjøremål som falt inn under beboerøkonomi.

Satte beboerøkonomi Christine og Tone i en spesiell posisjon overfor beboerne? Var det makt knyttet til posisjonen, eller var det misnøye med utbetalingene? Christine opplevde det ikke slik. Hun hadde fått klengenavnet «Lillesjef» av beboerne, noe de kalte henne med et smil om munnen. Av og til møtte hun sinne og frustrasjon fra beboere i sammenheng med utbetalinger og reduksjoner. Selv hundre kroner kan være mye når totalbeløpet er 3 100 i måneden.

I hovedsak regnet hun utbetalingsdagene som «kjekke dager», hvor hun fikk hilst på mange av beboerne. Utbetalingene, som ble gjort to ganger i måneden, ble beskrevet som dager hvor stemningen blant beboerne generelt sett var god. Samtidig var hun klar over at «avhengighetsforholdet» ytelsene skapte mellom mottaksbeboerne og UDI kunne oppleves negativt av beboerne. I den sammenheng karakteriserte Christine rollen som økonomiansvarlig som en «uriaspost», ettersom beboernes økonomi var et sårbart tema. «Oppgaven er hva du gjør den til» presiserte hun, og beskrev utbetalingsdagene som en anledning til «å komme med et vennlig ord og et smil». På spørsmål om hvilke roller hun trod-

de beboerne tilla henne, var «venn» og oppdrager» hva hun anså som «de mest fremtredende rollene».

Heller ikke Tone følte at økonomiansvarlig var en spesielt utsatt post. Hva beboerne skal ha utbetalt var i henhold til UDIs pengereglement, og eventuelle bøter ble gjort kjent for beboerne av miljøarbeiderne eller av den/de som holdt informasjonskursene. Stort sett var det beboerne som tok initiativ til betalingsordninger om de skyldte penger – enten til mottaket eller til andre. Beboeren kunne ha fått bøter av ulikt slag, eller ha pådratt seg andre kostnader. I så tilfelle betalte hun utgiften for dem, og la inn trekk på utbetalingene.

Derimot følte hun at hennes posisjon som økonomiansvarlig førte til at beboerne ofte kom til henne med spørsmål de kunne spurt «hvem som helst». Hun antok at beboerne kanskje forbandt økonomi med makt, og at hun derfor var mer riktig å spørre enn andre.

Helseansatte

De helseansatte har også en særegen posisjon blant personalet på mottakene. I enda større grad enn mottakenes økonomiansvarlige, har de ansvaret for et domene hvor det øvrige personalet kan bidra med lite. Anne og Jon var begge ansatt av kommunene mottakene lå i, som begge hadde valgt å la mottaksbeboerne innrulleres i fastlegeordningen. De helseansatte er dermed ikke underlagt de rundskrivene på samme måte som de øvrige ansatte. Deres idealer kan i større grad være knyttet til profesjon. Likevel kan det sies at UDIs idealet for beboernes posisjon som mottaksbeboer, og de ansattes mandat var aktive i deres arbeid.

Anne beskrev stillingen sin på denne måten: «Det er som en slags guide, det kan du godt kalle meg. For jeg guider dem inn i det norske helsevesenet. Det er ikke jeg som tar blodprøver, men jeg forteller dem hvor de får gjort de tingene. Så det er en sånn informasjons- og administrativ stilling. Jeg følger dem litt rundt første gangene, hvis de skal til lege, for å vise dem hvor det er. Jeg skriver til legene, sender journaler til legene. Og når folk drar igjen, så er det å melde dem ut av fastlegesystemet, og HELFO og NAV». Anne fortalte videre at det var hennes oppgave å ordne D-nummer for beboerne. D-nummer er et midlertidig personnummer mottaksbeboerne trenger for å meldes inn i folkeregistret. Med D-nummeret i orden kan asylsøkere benytte seg av helsetjenester på lik linje med nordmenn. Dette var et gjøremål som tok mye tid, da det innebar mye papirarbeid.

Jon definerte sin egen rolle på mottaket i tilsvarende former som Anne, og ga en utdypende beskrivelse av hva denne rollen innebar: «Jeg administrer, eller jeg koordinerer helsetilbud inn i systemet. Sånn at de som er gravide blir registrert på helsestasjonen, de som har fått barn skal få en jordmor, sørger for at de får en helsesøster de som skal ha det, hvis de har to år gamle unger for eksempel. Vaksinasjonsprogrammet, henter inn informasjon om vaksinasjonsstatus, gir det til helsesøstrene eller jordmødrene på helsestasjonen. Og så lager jeg nettverk rundt folk som trenger det, folk som har litt spesielle behov. Folk som kanskje... Noen ganger har jeg kontakt med helsestasjonen for ungdom. Jeg tenker ofte sånn, lage rom for folk, så de får et kontor å gå til. Nesten samme hvilket kontor det er på, bare at de som sitter på det kontoret gidder, eller gir deg den oppmerksomheten sånn du føler at du føler at det er noen som ser deg, lytter til deg. Så trenger du ikke være psykiater, ikke sant, du kan bare ha en viss forståelse eller glede over å jobbe som hjelper da, så er mye gjort.» Med beboere i alle aldre og i alle livssituasjoner, er behovet for medisinsk hjelp like variert. At beboernes helse faller inn under sektoransvaret, setter dermed de helsetilbud og beboerne i kontakt med et vidt spekter av samfunnets helseordninger.

I hvilken grad beboernes helse setter sitt preg på mottaket kan sies å være relatert til kommunens helsetilbud, og til kvaliteten på samarbeidet mellom kommunen og asylmottaket. Anne hadde jobbet mange år på et lignende felt i samme kommune. Hun så nettverket hun opprettholdt med ansatte i ulike deler av kommunens helsetilbud som uvurderlig. Jon anså kvaliteten på samarbeidet som personavhengig. I all hovedsak var det bra, men i visse tilfeller var ordningene tungvinte.

Oftest kom beboerne til Jon og Anne med ulike somatiske eller psykiske plager. De kunne møte alt fra influensa, til HIV til tunge depresjoner. Hvis tilstanden var alvorlig fungerte Anne og Jon som «mellomstasjoner» beboerne var innom før eventuell bruk av fastlegen og andre helsetjenester. Om tilstanden var kritisk ble sykehuset eller DPS (distriktpsykiatrisk senter) kontaktet. Både Edel og Furu hadde beboere innlagt på DPS.

Jon fortalte at den psykisk pressede situasjonen beboerne befant seg i kunne resultere i psykosomatiske plager for mange. En hoste kunne bli forstått som tuberkulose, eller hodeverk kunne bety kreft for beboere. Beboernes mentale tilstand førte til at små plager ofte ble store. Likeså førte angst og depresjon til anspenthet og stress. En del av plagene beboerne opplevde var knyttet til situasjonen de var i, slik Jon så det. En av hans oppgaver ble dermed «å lade ut» beboere med psykiske plager

Både Anne og Jon var svært klar over beboernes dårlige psykiske helse, og på begge mottakene ble avslag møtt med økt oppmerksomhet fra de helseansatte (og det øvrige personalet). I slike situasjoner trengte beboerne ofte noen å prate med, noen å dele sin frustrasjon med. Her trådte alle ansatte til, men det var nok de helseansatte som bar den tyngste børen.

Rådgivning og veiledning inngikk også i det daglige arbeidet for mottakenes helseansatte. Beboerne var lite kjent med norsk vinter og det norske helsesystemet. På informasjonskursene og i pasientsamtaler var «hvordan forholde seg til norsk vinter». Alt fra hvordan klær man gikk med om vinteren, til at man må betale legen selv om man ikke mottar medisiner ble det informert om.

Anne kunne fortelle at hun brukte tid på å skape tillit til det norske helsesystemet hos beboerne: «Og jeg bruker faktisk en del tid på å gjøre dem trygge på at de kan stole på en doktor i Norge, i forhold til taushetsplikt. At de må være ærlige i forholdet til doktoren sin. Og hvis de tror de har blitt smittet med et eller annet, så må de for guds skyld si det. Og UDI, de ser på saken din som en sak. Uansett om du har HIV eller hva som helst. Du må ikke tro at du blir kastet ut av bunken til UDI, selv om du har en alvorlig sykdom! Du må ikke tro at det er farlig!».

Både Jon og Anne jobbet aktivt med at beboerne skulle bli selvdrevne – at de selv skulle oppsøke fastlegen ved behov, at de skulle ta vare på seg selv.

Alt i alt var de helseansattes rolle på mottakene svært variert. Administrator, koordinator, rådgiver, sykepleier og «en å betro seg til» inngikk alle i de helseansattes daglige rollerregister. De jobbet lokalt med beboernes helseproblemer, samtidig som de skapte relasjoner mellom beboerne og det offentlige helsevesenet. Begge opplevde de, naturlig nok, at beboerne definerte dem inn i «omsorgsrollen».

Miljøarbeiderne

Miljøarbeidernes oppgaver på mottakene varierer. Adeeb var husansvarlig og tiltakskonsulent. Ettersom han pratet flere av språkene beboerne snakket, var han i tillegg «språkasistent». På Edel hadde alle miljøarbeiderne, i praksis, stillingen «driftskonsulent». Alle hjalp til med å holde informasjonskurs, og hvem som holdt ankomst-, bosettings- eller retursamtaler varierte.

Som hunsansvarlig hadde Adeeb ansvar for et gitt antall boenheter. For boenhetenes beboere var han deres primærkontakt på mottaket. Var det noe de trengte, var det til ham de kom. Som tiltakskonsulent var Adeeb ansvarlig for å aktivisere mottakets beboere. Dette var en vanskelig oppgave: «Egentlig, dette er en av mottakets utfordringer. Å sette beboere i aktivitet. Det er litt vanskelig. I mottaket har vi et beboerråd som består av 8, 9 medlemmer fra forskjellige kulturer med ulik etnisk bakgrunn. Og beboerne har selv valgt dem. Så dem har møter oss, og en av oss skal delta, hjelpe til med å styre møtet så det ikke blir bråk. For de snakker forskjellige språk og de forstår ikke hverandre. Det er de som har ansvar for å finne aktiviteter for beboerne. Aktivitetene blir dekket av UDI, ikke av driftsoperatør, eller ikke fra mottaket. Egentlig, det er motivasjon som er problemet. De lar seg ikke motivere, så som jeg har sagt hvis vi bruker ekstra ressurser, god tid, direkte kontakt så blir det bedre resultater. Hvis vi kun informerer vi dem om en aktivitet for eksempel, så kommer det bare 10, 12 stykker til aktiviteten.»

Å la beboerne bidra gjennom valg av aktivitet var i seg selv vanskelig. Å motivere beboerne til aktivitet var vanskeligere. Beboernes psykiske helse, og deres fokus på asylsøknaden gjorde at Adeeb og Edels andre miljøarbeider måtte legge mye krefter i å få beboerne med. Adeeb fortalte at beboerne, i mangel av arbeid og faste rutiner, ofte snudde døgnet. Det var derfor vanskelig for dem å komme seg opp til aktiviteter som begynte tidlig om morgenen. Dessuten hadde aktivitetene som lot seg gjøre innen budsjettens begrensninger allerede blitt gjort mange ganger fra før av, og «det er få asylsøkere som synes tur i skogen er veldig morsomt» som Adeeb sa.

Deltagelse på aktiviteter er i bunn og grunn frivillig. Men for at beboerne skulle komme seg ut av husene, hadde de på Edel av og til lagt aktivitetene til de obligatoriske informasjonskursene.

Emme, miljøarbeideren på Furu, kunne fortelle om de samme problemene med å få beboere til å delta på aktiviteter. Dette var ikke hennes ansvarsområde, men temaet var noe som frustrerte alle mottakets ansatte (på begge mottakene). Emma var derimot informasjonsansvarlig, og hadde på egen hånd ansvaret for informasjonskursene og ankomst-samtalene. I motsetning til Edel, hadde Furu en tydelig ansvarsfordeling.

Informasjonskursene, som var hennes domene, ble holdt en gang i uken. UDI definerer temaene for kursene, men Emma hadde mye valgfrihet rundt hvordan hun ønsket å formidle budskapet. I begynnelsen hadde arbeidet med kursene tatt mye tid, men etter hvert som hun hadde holdt flere og flere kurs hadde hun bygget seg opp en «temaportefølje».

Vanskelighetene bestod i stedet av å få presset all informasjonen inn på en snau halvannen time. Med flere språkgrupper, som deltok på kursene i rekkefølge, kunne det fort bli hektisk. Behovet for tolketjenester la et ekstra press på at kursene startet til angitt tid.

Et annet problem med kursen knyttet seg til at beboerne ofte ble boende over flere år. Mange av beboerne hadde dermed deltatt på de samme kursene flere ganger, noe som skapte misnøye. Kursene var obligatoriske uansett hvor mange ganger en beboer hadde deltatt på dem.

Både Adeeb og Emma la mye arbeid i å gi beboerne generell kunnskap om samfunnet de nå var i. Adeeb fortalte: «Dette er en liten by. Her er det sånn at alle kjenner alle, så vi tar vare lokalsamfunnet også. På den andre siden gjør vi livet litt lettere for asylsøkerne. De må ikke se dumme ut i en butikk, når det står fire, fem nordmenn i kø og vil betale, så går asylsøkeren rett frem, ikke sant. Så vi må lære dem egentlig, uansett om det ikke er vår jobb, og det er integreringsarbeid. Nei, vi må informere dem, og omskolere dem slik at hverdagen deres blir lettere. Hvis du tenker på de som har bodd her flere år, så er de veldig forskjellige fra de som akkurat har kommet. De nye beboerne har ikke fått nok informasjon, som har satt seg enda. Så de trenger litt tid, og skjønner at informasjonen stemmer. At man lever på denne måten her.»

For nye beboerne er det norsk samfunnet, og nordmenns levesett fremmed. Informasjonsarbeidet de ansatte gjør overfor beboerne, bestod tidvis av basale ting – som køkultur eller hvordan man hilser på hverandre. Fremmedheten og språkvanskene, sett sammen med at det kontinuerlig kommer nye beboere, gjorde behovet for informasjon «umettelig», for å bruke Emmas ord. Både Emma og Adeeb følte at de utfylte «oppdragerrollen» for mottakets mange beboere.

6.2.4 Idealet i praksis

Hva jeg har tatt med er kun et utsnitt av de mottaksansattes arbeid. Likevel kan man se at en rekke gjøremål inngår i å utfylle idealet om veiledning og tilrettelegging. Psykisk helse, asylsøknaden, språkvansker og beboernes manglende kjennskap til norske normer og

norske systemer bidro til at veiledning og tilrettelegging var heltidsaktiviteter for mottakets ansatte.

I den sammenheng ble nok et tema sentralt. Hvor mye skal de ansatte involvere seg, og hvor skal de sette grensen for hva beboerne kan kreve av dem. Sånn sett passer oppdragerrollen, som så mange av de mottaksansatte, definerte seg inn i, som en god betegnelse på de ansattes arbeid med beboerne. De må lære beboerne alt av hvordan det er å leve i Norge, samtidig som de setter grenser for sin egen involvering i beboernes liv, og beboernes rett på deres oppmerksomhet. En del av mottakspraksis ble dermed å sette grenser for beboerne krav.

I denne sammenhengen ble ofte «nærhet og distanse» nevnt av mottakenes ansatte. De ansatte på begge mottakene var mer enn klar over den vanskelige situasjonen beboerne befant seg i. Beboernes bakgrunn er skjult for de ansatte, og de vet derfor ikke mer enn hva beboerne forteller dem. Samtidig opplever personalet mottaksoppholdets destruktive effekt på beboerne – de ser mennesker som sliter, de ser at ventetiden trekker ut, men de skal ikke involvere seg. De ser hvordan dårlig økonomi, trangboddhet og apati nærer psykiske lidelser beboerne hadde med seg, eller har utviklet under oppholdet. Samtidig møter de mennesker med uknuselig livsgnist. Som smiler og er hyggelig uansett hva det står i brevet fra UDI. På daglig basis er personalet på Edel og Furu i kontakt med skjebnene bak asylsøkerstatusen. De tar del i beboernes glede når søknaden blir innvilget, og de føler med beboere som mottar sitt endelige avslag.

Idealet tilsier at beboerne har ansvar for egen livssituasjon, noe som virker som en «bøffer» mellom de mottaksansatte og beboerne. Ansvar for livssituasjonen er plassert på beboernes skuldre.

Derimot møter de ansatte beboerne som mennesker. Det oppstår relasjoner mellom dem som på mange måter bryter ned «asylsøkerstatusen». I praksis er de ansatte involvert i beboernes liv på svært mange områder, og de kan etter hvert ikke unngå å bli kjent med dem som individer. For de ansatte resulterte dette i en evig balansegang mellom nærhet og distanse, mellom involvering og tilbaketrekning.

Sett i lys av styringspraksis kan ansatt-beboerrelasjonen ses som et særegent rollepar. De mottaksansatte er godt satt inn i hva det innebærer å bo på asylmottak. De er kjent med, og tar del i asylinstitusjonens styringspraksiser. De vet hva det innebærer å bo på asylmottak, og de vet mottakets formål (de fleste av de ansatte jeg spurte mente oppbevaring var mottakets primærfunksjon).

Derimot er dette ukjent for nye beboer.. Svært mange vet ikke hvordan systemet fungerer. Mange asylsøkere får sjokk når det første avslaget kommer, fortalte Adeeb: «de trodde det holdt å fortelle historien sin, så fikk man asyl». Og de vet ikke hva det vil si å bo på asylmottak, eller hva de kan forvente av mottakets ansatte. Det tar tid for dem å sette seg inn i denne nye virkeligheten. For de ansatte kan dette innebære at den samme informasjonen kontinuerlig må meddeles til nye beboere.

6.3 Et sted å være

6.3.1 Mens de venter

Vi kommer til et toetasjes hus ikke lang vei fra hovedkvarteret. Det er et grått hus, med hvite vinduskarmer. Huset ser litt medtatt ut, og kunne nok trengt et strøk maling eller to. Men det er vinter, og da ser jo alle hus i byen litt slitne ut.

Jeg er på husbesøk med Ole, miljøarbeider på Edel, og vi har akkurat kommet frem til huset hvor mottakets afghanske menn bor. Oppkjørselen er måkt helt frem til døra, og det står to fulle søppelkasser utenfor. Døra er åpen, og vi går inn uten å banke på. En smal trapp før opp i andre etasje, mens en dør leder videre inn i første etasje. Etter hvert som vi beveger oss oppover trappen siver den, for en student, velkjente lukten av tunfisk mot oss. Med hvert pust kjenner man at det ikke luftes mye i dette huset.

I enden av trappen venter en lang gang, like smal som trappen. Langs den ene veggen er det lukkede dører med et par meters mellomrom. Den andre veggen er bar, før en åpen dør gaper i mot oss – for øvrig gangens eneste lyskilde på dette tidspunktet. Lenger inne gangen skimter jeg flere lukkede dører, nå på begge sider.

Jeg følger i helene på Ole inn den åpne døra, og vi entrer en stue – kanskje 30 kvadratmeter stor. Veggene er det første jeg biter meg merke i. Bortsett fra et verdenskart er de

påfallende tomme. Fargen er «gammelhvitt», på nippet til grålig. Langs den ene langveggen, den som skiller gangen fra stua, står en rekke ubrukne stoler. På motsatt side av rommet står en hjørnesofa i skinn med et kaffebord foran seg. Sammen med en lenestol, et tykt gulvteppe og et bord lik de man finner på seminarrommene på Blindern – i dette tilfellet brukt som TV-bord – utgjør dette stuas inventar. På fjernsynet som står og summer på bordet i hjørnet, viser Al-Jazeera nyheter på hva jeg tror er arabisk

Følger man langveggen kommer man til en halvåpen kjøkkenløsning, hvor kilden til tunfisklukten befinner seg. Det rundt 15 kvadratmeter store kjøkkenet er like minimalistisk innredet som stua, med den samme slitte auraen hengende i veggene. Kjøkkenet består av kjøkkeninnredning, kjøleskap og en komfyr med en ødelagt plate – alt bærer preg ekstensiv bruk over flere år.

Det kanskje mest påfallende med boenheten, er mangelen på personlighet. Stua og kjøkkenet er blottet for personlige effekter. Ingen pyntegjenstander, ingen duker, ingen blomster og ingen bilder på veggene. Vel, kanskje ikke mest påfallende. Den trykkende heten og den innestengte lufta er ikke til å komme utenom.

I denne boenheten bodde det 11 mann fra samme land. Deres nasjonalitet, og at de har søkt asyl i Norge, er deres mest fremtredende fellesnevner. Felles interesser, felles politisk syn og trostillørighet eller tidligere bekjentskap er ikke hva som har ført dem til samme boenhet. Deres kjønn, deres nasjonalitet og deres søknad er årsaken. Botid varierer også, og for disse beboerne var det ikke uvanlig at denne boenheten var deres hjem i Norge i rundt halvannet år. Dette krever tilpasning av den enkelte. Samtidig er det en saktegående gjennomtrekk av beboere i boenheten. Når de «gamles» endelige avslag eller innvilgelse effektueres, kommer nye til. En ny person må tilpasse seg mottakslivets realiteter, mens de «gamle» må finne plass til den nye. En ny person måtte få innføring i boenhetens offisielle (vedlegg til RS2008-31) og uoffisielle husregler.

To og to deler beboerne rom i denne boenheten, de har ett bad i mellom seg, en vaskemaskin og ett felles kjøkkenområde å tilberede maten sin på. Det skulle altså ikke mye til før det ble kø på morgenen, vaskemaskinen allerede var i bruk eller kjøkkenet var opp-tatt. Uten fryser var det heller ikke lett for beboerne å få lagret mat, eller få kjøpt rimelig frysemat på tilbud (på vinteren lagret de mat i snøen utenfor vinduet, fikk jeg vite).

Privatliv var det også lite av. Flere hadde droppet skolegang etter første negative og ingen hadde arbeid. Med litt over 3 100 kroner å leve for i måneden (ca. 100 kroner dagen) var det få av beboerne som i det hele tatt hadde råd til å finne på noe utenfor husets

fire vegger. Med andre ord var det stort sett folk i huset, og uten noe å ta seg til snudde mange beboere døgnet. For mange gikk dagene (og nettene) til å sove, se på TV og diskutere politikk, hendelser i hjemlandet og asylsøknad. Stort mer orket de ikke: «Det er vanskelig.», var gjerne uttrykket beboerne brukte om livet i boenhetene.

Stemningen i boenheten kunne fort snu. Trangboddheten kunne i seg selv føre til at allerede slitne nerver ble overbelastet, og små krangler kunne fort bli store. Med lite plass var det vanskelig å trekke seg unna dem man ikke kom overens med. Kom avslaget, fulgte ofte en depresjon i kjølevannet. Og når flere i samme boenhet lider av depresjoner, angst eller lignende, blir tilstandene smittsomme. Som en av beboerne uttrykte det: «Når halvparten av dem du bor sammen med er lei seg, da blir fort du også det. Det er vanskelig.»

Denne «smitten» kan også ses i lys av koordinering. Majoriteten av mottaksbeboerne har mottatt sitt første avslag, og de vet at sjansen for at UNE omgjør vedtaket er liten. På Edel hadde som sagt 120 av 180 beboere fått sitt «første negative». Den første tiden i Norge er gjerne preget av eufori, skriver Brekke (2001). Reisen er over, søknaden er levert og endelig er man i trygge omgivelser. Men så innhenter virkeligheten asylsøkeren. De begrensede levevilkårene, i fremmede omgivelser begynner å virke inn. Rundt seg har man mennesker som fremdeles ikke har fått asyl, eller som allerede har fått avslag – og som på ulike måter er preget av dette. Tvilen kommer krypende, og blir matet av skjebnene til de rundt. Ens forståelse av virkeligheten som asylsøker – om systemet og om muligheten for asyl -- koordineres med forståelsene til personene man har i umiddelbar nærhet. Som regel var dette mennesker fra samme land, med lignende historier som dem selv

Men det er også kameratskap i boenhetene. Folk blir kjent med hverandre, de har noen å snakke med og de tar vare på hverandre. Om noen fikk innvilget søknaden sin var det ikke uvanlig at man feiret. Da spyttet alle litt penger i potten, og så lagde man festmåltid for alle i boenheten. Lik avslag påvirket stemningen i negativ retning, hadde innvilgelser positiv effekt.

6.3.2 Idealet: «nøkternt, men forsvarlig»

Hva sier så UDIs rundskriv om boforholdene på asylmottakene? Både på Edel og Furu bodde beboerne trangt, i slitte boenheter. Hvilke *idealer* skal mottakenes driftsoperatører og ansatte forsøke å oppfylle når det kommer til beboernes boforhold?

Asylmottakets bygningsmasse og beliggenhet blir naturligvis bestemt ved mottakets etablering. Hvilke kommune som skal være vært for mottakets bestemmes fra sentralt hold, i tråd med i tråd med den politiske tanken om spredning. Deretter lyses driften av mottaket ut på anbud. Her kan kommunale og veldedige, så vel som private aktører delta.

Utover kostnad selvfølgelig, er det to konkurrerende hensyn som gjør seg gjeldende ved UDIs evaluering av ulike anbud: 1) boligene skal ikke være av en slik kvalitet at de tiltrekker seg nye asylsøkere og 2) boligene skal være av en slik kvalitet at «de setter en forsvarlig og trygg ramme rundt familieliv (Bergeutvalget 2011:337)». Lokalene den enkelte driftsoperatør foreslår som asylmottak må altså ha en god nok standard til at det regnes som forsvarlig å bo der, men ikke være såpass fine at det er ønskelig å bo der. Dette ser ut til å være et vanskelig kompromiss å finne en fast standard på, noe som gjenspeiles i den kvalitetsmessige variasjonen på landets asylmottak (Lauritsen & Berg 1999) (Bergeutvalget 2011).

Den samme dualiteten finner man igjen i innkvarteringstilbudet, videreført gjennom målsettingene i UDIs rundskriv – da i form av uttrykket «nøktern, men forsvarlig». I driftsreglementet, RS 2011-003, står det: «Mottaksapparatet skal utgjøre et nøkternt og forsvarlig innkvarteringstilbud, med tilknyttede midler til livsopphold. Mottakene skal differensieres i henhold til fasene i asylprosessen.». Driftsoperatørene pålegges å opprettholde en holdbar standard på bygningsmassen, som ikke gjør det ønskelig å bo der.

I målsettingen til RS2008-31 «Krav til innkvarteringstilbud i ordinære statlige mottak, er uttrykket nevnt nok en gang: «Ordinære statlige mottak skal være et nøkternt, men forsvarlig innkvarteringstilbud som sikrer beboernes grunnleggende behov og den enkeltes behov for trygghet.» Her er grunnleggende behov, og beboernes behov for trygghet også nevnt. Innkvarteringstilbudet og asylmottaket skal altså utgjøre et minstilbud for asylsøkere, som ikke motiverer nye asylsøkere til å velge Norge som destinasjon, og samtidig

dekker grunnleggende behov og «den enkeltes behov for trygghet» for de som allerede har ankommet. Det *ideelle* asylmottaket må være det som finner den riktige balansegangen mellom «for dårlig» og «for bra» fasiliteter, eller «for mye» og «for lite» inkludert i botilbudet. Det er denne balansegangen driftsoperatørene må søke å finne ved etablering, og som de ansatte skal søke å virkeliggjøre gjennom sitt arbeid.

Under målsettingen i RS2008-31 følger spesifikasjoner på hva asylmottaket skal kunne tilby av fasiliteter, og hvilke funksjoner fasilitetene skal inneha. Spesifikasjonene er konkretisert i form av 5 kategorier med krav til mottaksdrift. Disse er: 1) Boforhold, 2) Fellesarealer, 3) Trygghet, 4) Sikkerhet og 5) Utstyr.

Gjennom kravene gis det retningslinjer for hva boenhetene skal inneholde, hvilke typer fellesarealer mottaket skal disponere, hvordan den enkeltes trygghet skal sikres, hvilke sikkerhetsrutiner mottaket skal ha og hvilke typer utstyr mottaket skal ha tilgjengelig til utlån. Med disse retningslinjene sørger sentraliserte arenaer innen institusjonen for at mottakene, spredt rundt i landet, er standardiserte. Hvert enkelt mottak kan, bygningsmessig, tilby beboerne «de samme» boforholdene, tross andre ulikheter. Samtidig bidrar de konkrete kravene med å gjøre mottaksdriften etterrettelig. Ved det årlige tilsynet kan UDIs utsendte se om konkrete krav er etterfulgt.

Mens de fleste kravene er presise i hva de ønsker av fasiliteter og omsatt til handling, er målsettingen «nøktern, men forsvarlig» lite konkret – den åpner for skjønn og tolkning. Annen ordbruk i rundskrivet har den samme egenskapen. Ordet «tilstrekkelig» er for eksempel ofte brukt i sammenheng med kravene (Mottaket skal ha tilstrekkelig med...). I likhet med nøktern og forsvarlig, står ord som tilstrekkelig åpen for lokal tolkning. Hva er nøkternt, hva er forsvarlig, hva er tilstrekkelig og hva er disse i praksis?

6.3.3 «Nøktern men forsvarlig» i praksis

Første steg i å oppfylle idealet er få finne bygninger som tilsvarer UDIs kvalitetsmessige hensyn. Lars ble ansatt som leder på Edel allerede ved opprettelsen av mottaket, og hadde bidratt til å velge ut mottakets boenheter.

Å skaffe boliger til mottaket var egentlig ikke vanskelig fortalte han. Kvalitetsmessig var de på utkikk etter boliger i en annen standard enn konkurrentene på leiemarkedet. Mens andre lette etter boliger å trives i, har ikke trivsel høy prioritet i mottakenes ideale – boligene skal være «nøkterne». Det var derfor sjelden driftsoperatørene og Lars var i noen form for budrunde. Lars sa: «Jeg vet om bare to boliger som vi har fått foran næringslivet, fordi vi ikke krever noen ting. Vi krever ikke at det skal være oppvaskmaskin, vi krever ikke internett, at det skal være ditten, at det skal være datten. Vi krever ingenting.» Målsettingen om nøkternhet åpnet for at boligene Edel tok i bruk var de få andre ønsket i leiemarkedet. Dette satte en hvis standard på husene allerede fra begynnelsen av. Et krav om å leie boliger under en satt sum fremmet av driftsoperatøren, virket sammen med UDIs målsetting om «nøkternt, men forsvarlig» da Edel skaffet boliger til Edel. Så fremt boenhetene tilfredsstilte de fem kategoriene med retningslinjer, ble standarden vurdert etter skjønn.

Vanskelighetene de møtte ved etablering var heller fra lokalbefolkningen og «andre myndigheter» fortalte Lars videre. Det var å møte, og bekjempe, skepsisen fra omgivelsene han så som den største utfordringen ved etableringen. I praksis benyttet Edel seg altså av boliger andre kviet seg for å leie, til bekymring fra blivende naboer. Etter hvert hadde de funnet passende boliger rundt om i byen.

Furus driftsoperatører eide på sin side bygningsmassen. Noe de også hadde gjort før det ble etablert mottak der, for i overkant av ti år siden. Om lokalene stod vakante da kommunen ble bedt om opprette asylmottak, kunne Furus driftsoperatører delta på budrunden med egnet bygningsmasse tilgjengelig. Forskjellene mellom mottakene viser hvor forskjellig idealet og de påfølgende kravene kan omsettes til virkelighet. Særsilt kravene om fellesarealer og en den enkeltes trygghet er forskjellig oppfylt på de to mottakene. Eksempelvis bor kvinner i en egen boenhet på Edel, mens en adskilt seksjon i en av boligene er tildelt kvinner på Furu. Begge løsningene oppfyller kravet om «å i størst mulig grad sikre at kvinner i størst mulig grad ikke blir utsatt for vold, trakassering eller seksuelle overgrep (RS2008-031).» Hva som er «tilstrekkelig», «eller i størst mulig grad» kan se ut til å ha det enkelte mottakets forutsetninger som grunnlag.

Det de ansatte på Edel og Furu derimot hadde til felles var å opprettholde en nøktern, men forsvarlig standard på boligene. Sett i forhold til idealet, innebar dette å opprettholde mot en slags «moderat velvære» ved boenhetene. Ved siden av boenhetenes opprinnelige standard, skapte beboernes bruk av dem arbeid for de mottaksansatte.

På Edel møtte jeg uttrykket «boevne» for første gang. Uttrykket er selvforklarende, og indikerte beboernes ulike evner til å bo i trehus av den sorten vi har i Norge. De fleste av beboerne har ingen erfaring med å bo i slike hus, fortalte Adeeb meg. Beboerne kom fra områder hvor hvordan man bor ofte er annerledes enn i Norge. Mange hadde ikke hatt elektrisitet eller rennende vann tidligere – mange hadde ikke hatt toaletter i huset eller vaskemaskin. På Edel hadde de boenheter hvor alle sov på gulvet, og boenheter hvor alle møblene var ryddet ut og satt på gangen. Jeg fikk høre om tilfeller hvor beboere hadde helt tilitersbøtter med vann på gulvet for å vaske, hvor lufteventiler var tettet igjen fordi det var kaldt og vaskemaskiner som var ødelagt fordi det var helt oppvaskmiddel i såpebeholderen. På vinteren var «overfyring» og manglende lufting et problem. Særlig på badene, hvor det kunne oppstå fukt- og soppskader. Evnen til å bo i trehus, spesielt på vinteren, varierte kraftig. Noe som satte sitt preg på boenhetene på begge mottakene.

Boevne kunne også omfatte beboernes vilje til å behandle boenhetene på en vedlikeholdsmessig god måte. Ved noen tilfeller tok beboere med seg møblement når de dro. Ved andre anledninger ble jeg fortalt om intensjonelt hærverk: for eksempel fjernsyn som ble ødelagt i håp om de skulle erstattes av nye og bedre, eller møblement som ble ødelagt i ren frustrasjon. Eksemplene er hentet fra begge mottakene, som opplevde mange av de samme problemene ved beboernes adferd i boenhetene.

Generelt sett kan det virke som beboerne gjorde lite for å holde fasilitetene de oppholdt seg i ved like. Som Lauritsen og Berg (1999) påpeker, kan ansvaret for fellesområdet «smuldre bort» når mange lever sammen, noe de mener kan være en mekanisme som gjør seg gjeldende på asylmottakene (Lauritsen & Berg 1999:42). Med trangboddhet, manglende eierskapsforhold og ekstensiv bruk blir slitasje uunngåelig.

For vaktmesterne og miljøarbeiderne var det stadig ting å ordne i boenhetene – boevne eller bygningens generelle tilstand. Å holde boligene i adekvat stand var gjøremål som krevde tid og ressurser blant de ansatte. Ved siden av å assistere beboerne på ulike måter, var det stadig småting ved boenhetene som måtte fikses.

På Edel gjorde den opprinnelige standarden på boligene og leieforholdet arbeidet med vedlikeholdsarbeidet vanskeligere. Her hadde mottakets vaktmester hendene fulle. Flere av husene hadde behov for oppussing og modernisering. Dette var derimot utleiers ansvar. For vaktmesteren, men også for de øvrige «husansvarlige» (miljøarbeiderne) innebar husenes standard en evig strøm av vedlikeholdsarbeid. I hovedsak kan man si at disse gjøremålene gikk ut på å holde boligene i forsvarlig stand.

Å holde boenheten ved like inngikk i andre gjøremål ved praksisen på mottakene, og gjennom innkvarteringstilbudet gis mottakets ansatte et par virkemidler for å påvirke beboernes bruk av boenhetene. For det første er «å bo på asylmottak» et tema på informasjonskursene. Her formidles kunnskap om å bo i trehus – blant annet om brannfare, om renhold, om skadedyr og om felles ansvar for boforholdene og fellesområdene. Mye av hva det undervises om her er selvsagt for de fleste nordmenn, men nytt for mange av beboerne.

Et annet virkemiddel er «bøter». Det følger husregler med som vedlegg til RS2008-031. Disse husreglene beskriver hva som forventes av beboerne – det vil si normativ adferd for samboerskap og normativt vedlikeholdsarbeid. Husreglene åpner for « å botlegge » beboerne ved eventuelle brudd på husreglene. Slett renholdsarbeid kostet med andre ord beboerne penger. Om vaskingen ikke er holdbar, kunne mottakets økonomiansvarlige (Tone eller Christine) trekke 100 kroner fra beboerens utbetalinger hver dag inntil vasken var gjennomført. Ved hærverk eller ødeleggelse var «gjæringsmannen» ansvarlig for kostnadene. I så tilfelle lagde Tone eller Christine nedbetalingsordninger sammen med beboeren, hvor de bestemte seg for et fast beløp som skulle trekkes fra beboerens utbetalinger hver måned.

Husreglene åpnet også for beboernes deltagelse på dugnad, hvor vedlikehold av inventar, bygninger og fellesarealer inngikk i arbeidet (organisert av mottaksansatte). Dette temaet var mer aktuelt på Furu enn på Edel fikk jeg inntrykk av. Derimot aktualiserte temaet dugnad spørsmål om asylsøkernes mulighet for arbeid for Edels leder Lars. Hva som faller inn under «lønnet arbeid», og hva som faller inn under «dugnadsarbeid» mente han det var problematisk å få en avklaring på. Ser man til Bergeutvalgets rapport (2011:206-207), ser man at forholdet mellom lønnsarbeid og dugnadsarbeid på asylmottak heller ikke er avklart på byråkratisk nivå. Dette vanskeliggjør mottakenes vedlikeholdsarbeid på bakkenivå.

Vedlikehold av boenhetene hadde som nevnt også et økonomisk aspekt ved seg, og falt inn under hva Christine og Tone kalte for *mottaksøkonomi* (i motsetning til *beboerøkonomi* som bøkene blant annet falt inn under). På Edel måtte leiekostnadene betales, og på begge mottakene måtte forskjellig vedlikeholdsarbeid regnes inn i budsjettene. Utstyr til husene eller til aktiviteter måtte kontinuerlig erstattes – noe som innebar den konkrete innkjøpshandlingen, så vel som økonomisk budsjettarbeid. Begge mottakene tok for øvrig i mot mye brukt utstyr fra gavmilde mennesker i lokalområdene.

Alt i alt innebar «nøkternt, men forsvarlig» ekstensivt vedlikeholdsarbeid for mottakets ansatte. Boenhetene opprinnelige standard, og slitasjen de var utsatt for grunnet ulik boevne og hyppig bruk gjorde vedlikehold til «en kamp mot strømmen». Å holde boenhetene innen ideell standard innebar i hovedsak gjøremål knyttet til «forsvarlig-delen» av idealet. Man kan si at «nøktern, men forsvarlig» praksis gikk ut på at standarden på boenhetene ikke skulle bevege seg mot uforsvarlig. Faren for å overstige en «nøktern» standard var fraværende – den gir seg selv, så fremt man ikke aktivt går inn for å heve standarden.

6.3.4 «Nøkternt, men forsvarlig» – fortolkninger

Edel

Et aspekt er hvordan idealet omformes til praksis – til konkrete gjøremål. Et annet aspekt er det hvordan de ansatte forstår idealet, og hvordan de opplever å jobbe mot det. Med forskjellige forutsetninger å jobbe under, kunne det tenkes at de to personalgruppene på Furu og Edel vektla forskjellige deler av ideale, eller fortolket det på forskjellige måter. Den vage ordlyden som preger idealet og andre betegnelser i rundskrivet åpner for forskjellige fortolkninger. Hva regnes som tilstrekkelig? Hva innebærer «i størst mulig grad»? Er det forskjeller i hva som regnes som nøkternt, og hva som regnes som forsvarlig?

På begge mottakene syntes informantene uttrykket «nøktern, men forsvarlig» var vanskelig å få grep om. For Tone var nøkterne boforhold et hus uten mangler, men ingen luksus: «Nøkternt, men forsvarlig ja. Sånn som jeg ville tolke det er det for eksempel at vi kan tilby våre beboere nøkterne hus da. Ikke sånne luksusvillaer eller slott! Et nøkternt hus er et standard hus med tv, hvitevarer, en seng å sove i, gardiner og... alt det et standard hus har da.» Nøktern ble her tolket i retning av et enkelt inventar, som dekket beboernes basisbehov. Dette er i tråd med boenhetene jeg besøkte, og passer til idealet.

Det var derimot ikke selvsagt hva «et standard hus» har inventar. Anne kunne fortelle at temaet hadde vært opp da mottaket skulle etableres. Fremdeles var temaet opp på hverdagslig basis. Beboerne kom til dem med hva de regnet som mangler i boenhetene, og de

ansatte måtte drøfte seg i mellom: «Skal boenhetene inneholde det i ber om?» Hun sa: «Artig formulering. Dette har jeg spurt om hundre ganger. Noe så enkelt som å si hva en bolig skal inneholde, det var ikke mulig å få ut av UDI. For vi hadde mange runder her da vi starta opp. OK, de skal ha en ovn, de skal kunne lage mat, de skal kunne vaske klær... og så begynte det! Noen asylanter sier: vi vil ha mikrobølgeovn! Er det nøkternt eller ikke? Vi vil ha TV? Er det nøkternt eller er det ikke? Vi vil ha vannkoker! Altså såne helt konkrete ting. Alle skjønner jo at de må ha en seng og en madrass, og en dyne og en pute og et skap til klær... men det er kjempe vagt, jeg synes det er kjempe vagt!»

Nøktern ble et tema idet nye innretninger i boenhetene ble diskutert. Kan hende blir hva som er nøkternt et spørsmål om hva beboerne kan klare seg uten. De trenger en sofa, men trenger de en mikrobølgeovn? De trenger en TV, men trenger de norsk kanaler? Å finne balansegangen mellom «for dårlig» og «for bra» gjenspeilet seg i personalets diskusjon rundt hva boenhetene skal, og ikke skal ha.

«Nøktern, men forsvarlig» kan også tolkes i en bredere forstand, og kan gjelde innkvarteringstilbudet som helhet. Tone uttrykte at «nøktern» også satte standarden for hva mottaket kunne tilby beboerne av aktiviteter og adspredelse. Å ta med mottaksbeboerne i fornøyelsespark for eksempel, ville være for kostbart. Budsjettet ville bare dekke bussturen, som hun sa. Adeeb tolket også «nøktern» i bredere forstand: «Så husene er forsvarlige, ja og nøkterne på den måten at vi leverer tingene likt til alle. Vi behandler dem ikke forskjellig ut i fra nasjonaliteter og sånn ting.» Adeeb leste likhet inn i betegnelsen «nøktern». Den ene boenheten skulle ikke inneholde mer enn den andre. Nøktern var ikke bare standarden på boligen, men dekket også hva beboerne kunne forvente fra mottaket – nemlig at alle fikk like mye (eller lite, om man vil). Men også Adeeb tolket nøktern i retning av at minimumsbehovet var dekket, og sammenlignet med norske husstander: «De har alt de trenger. Hva en norsk husstand har, har også asylsøkerne.»

Adeeb trakk frem et annet interessant tema, som kan fortelle noe om hvordan standarden på boenhetene bedømmes: «Nøkternt i forhold til hva?» Hvilke standarder måler man nøkternt i mot? Mange av mottaksbeboerne hadde reist fra boforhold som var langt lavere enn de asylmottaket kunne tilby. Beboernes subjektive opplevelse av boenheten kunne variere. Dette kan sies å vanskeliggjøre balansegangen ytterligere.

«Nøkternt, men forsvarlig» ble tolket i retning av at husene, sikkerhetsmessig, var i forsvarlig stand, at boenhetene dekket beboernes basisbehov og mottaket generelt sett var tilbakeholdene på med hva de kunne tilby beboerne. Grovt sett virket de ansatte enige om

at mottakets oppgave var å sørge for forsvarlige boenheter, og vedlikehold. Hvordan beboerne valgte å bo var deres domene. Retningslinjene for hvordan de skulle bo var satt av UDI, og de hadde selv valgt å komme til Norge – og å bo på mottak. Beboerne hadde selv ansvar for situasjonen de var i, og hvordan de levde.

Også årsbudsjettet var lagt opp etter en helhetlig forståelse av «nøktern». Et nøkternt botilbud innebærer dermed også begrensinger på hva mottaket skal tilby beboerne utover et sted å bo. Så da det ble bestemt at boenhetene skulle få norske kanaler på TVen for eksempel, måtte midlene tas fra aktivitetsbudsjettet. I det hele tatt ble uttrykket forstått i en praktisk betydning, hvor det var balansegangen mellom «for mye» og «for lite» som stod sentralt.

Furu

Det samme spørsmålet ble stilt til de ansatte på Furu: «Hvordan tolker du uttrykket «nøktern, men forsvarlig»?» Også her fant de uttrykket vanskelig å få klarhet i. Christine sa: «Det fryktelig mye i det begrepet der. Det er alt etter hva en sammenligner seg med. Jeg tenker at det handler om hva en kommer i fra, og at en har fokus på at en kommer hit. En er varm, en er tørr, en er trygg, en har det forsvarlig. Men det der er alltid åpent for diskusjon.» Christine var opptatt hvordan beboerne opplevde oppholdet på asylmottaket. Av praktisk art, var hun derfor rask til å knytte vedlikehold til uttrykket. Boligene var utsatt for hard bruk, og utstyr ble fort ødelagt. Hun fortsatte med: «Men vi vet jo et at hvordan det ser ut rundt dem, det har så mye å si for hvordan de har det. Og vi prøver å ha fokus på det!» Slik Christine tolket idealet, satt det beboerne i sentrum. Hvordan opplever de mottaket? Trives de? Føler de seg trygge? Jeg inntrykk av at «opplevelsen», snarere enn fasilitetene ble fremhevet.

«Nøktern» ble tolket i retning av hvordan beboerne bodde under oppholdet, og her stod trangboddhet sentralt. På Furu var de større boenhetene organisert i en form for kollektiv. Et varierende antall enerom og tomannsrom delte kjøkken, fellesrom og bad. Blant de som delte kjøkken og bad kunne det være uenighet om hva som var ryddig og hva som var rotete, hva som var rent og hva som var skittent (det dreide seg om ulike boevne, for å bruke terminologien fra Edel). Det hadde vært mye krangling rundt dette temaet på Furu.

«Nøktern» gjaldt altså at (for) mange måtte dele liten plass i mellom seg, like mye som det dreide seg om standarden på boenhetene.

Ansvar for standarden på boenhetene falt på UDI, mente Christine: «Jeg tenker at det er UDI som er ansvarlig når de godkjenner våre boenheter, våre boforhold, så det er de som er ansvarlige for at dette er godt nok på en måte. Det er de som har godkjent det. Og da blir det vår jobb å holde det ved like.» Tilsynet fungerte dermed som en bekreftelse på at dette var standarden UDI ønsket

Jon delte dette synet: «Så vi så lenge UDI sier at det her er greit, så er det greit. Og så er det sånn at kommunen har jo også sine instanser, som sjekker skolebygg, offentlige bygg, sjekker støynivået langs veiene, støvnivåer. Ikke sant, og det gjelder her og. Så nå kommer jo kommunen opp hit for å sjekke bygningsmassene her. For å sjekke ventilasjon, fuktighet, sopp, hva som helst, så da er det jo mekanismer i samfunnet som ivaretar den biten da» Både Jon og Christine var enige om at tilsyn og kommunens sjekk av bygningsmassen var bra for mottaket. Det var enkelt å se seg blind på dårlig standard, mente de. Med mye slitasje og hærverk ble også de ansatte vant til en «dårlig standard», det var dette som ble normalen.

Det er også en tidsdimensjon ved forsvarlighet. Hvor lenge kan man la mennesker bo på et eksistensminimum før det begynner å bli uforsvarlig. I rollen som helsearbeider ble Jon konfrontert med beboernes psykiske helse på en daglig basis. Forsvarlighet dreide seg ikke bare om sikkerhet, eller at boligene var vel vedlikeholdt, det dreide seg også om den psykiske påkjenningen beboerne er utsatt for under oppholdet på asylmottaket: «Men når ting begynner å strekke seg ut da, så er ikke det helt greit synes jeg. For da begynner folk å bli slitne. Du blir sliten av å bo på et mottak. Ikke bare av mottaket, men også saken deres og ventinga, og familien i hjemlandet, alle ting da. Men det er forskjell på individer, noen takler det kjempefint, noen takler det svært dårlig.»

Forsvarlighet kan tolkes på flere måter. På den ene siden kan det tolkes i retning av sikkerhet, altså at boenhetene er forsvarlige å bo i. Mens det på den andre siden kan knyttes beboernes ve og vel, altså oppholdets konsekvenser for beboerne. Ut i fra hva de ansatte på Edel og Furu, virket det som om hvert av mottakene lente seg på hver sin tolkning. Dette utelukker ikke at forsvarlighet innebærer begge deler for de ansatte på begge mottakene. Derimot satt «forsvarlig botid» i førersetet i hos Furus ansatte, mens «forsvarlige boforhold» styrte tolkningen til de ansatte på Edel.

7 Avsluttende kommentarer

7.1 Oppgavens hovedfunn

Asylsøkernes tilstedeværelse i Norge har ikke rast ferdig i løpet av tiden jeg har brukt på å skrive denne oppgaven. Og fremdeles sentrerer diskusjonene seg rundt de samme temaene: er asyl å regne som «nok en innvandringskanal» eller er asylsøkere personer med rett til beskyttelse?

Det samme dilemmaet preger asylprosessen fra intervju til effektivering av vedtaket: er du flyktning, eller er du her av andre grunner? Asylmottaket og innkvarteringstilbudet, som er en del av asylsøkerens i brorparten av asylprosessen ser ut til å være formet av denne tankegangen. Denne studiens funn skiller seg ikke nevneverdig ut fra hva tidligere studier av asylmottak har funnet. (Lauritsen & Berg 1999) (Bergeutvalget 2011). Begrensede ressurser til mottaksdrift, begrensede ytelser og den alltid overhengende asyløkningen preger beboernes liv på mottakene.

Hva som overrasket meg, var hvordan retningslinjene generelt sett ikke tok asylprosessen påkjenning i betraktning. Å la beboerne beholde ansvaret for egen livssituasjon er ment for å la beboerne føle mestring av egen hverdag, holde dem aktive og gjøre dem kjent med det norske samfunnet, på systemnivå så vel som lokalt nivå. Samtidig ser prinsippet ut til å skyve ansvaret for den marginaliserte situasjonen de befinner seg i over på deres skuldre – asylsøkerne har selv valgt å komme til Norge, de har selv valgt å bo på asylmottak og de kan selv velge å dra. En slik ansvarsforskyvning kan ses som en legitimering av marginale levevilkår.

Bruken av ordet «frivillig» i den asylinstitusjonelle diskursen understreker denne tankegangen, og dekker alt som ikke er tvang. Ved endelig avslag mister beboeren i prinsippet retten til stønad, og retten til offentlige helsetjenester (utover akutt medisinsk hjelp). Velger asylsøkeren å dra, uten følge av politi, kalles returen fremdeles frivillig. For mine informanter blant de ansatte virket UDIs ansvarsforskyvning – sammen med UDIs målsettinger – til tider som en mestringsmekanisme. De var nødt til å tenke slik, for ikke å føle for mye sympati med beboerne.

UDIs dualisme setter nok et markant preg på mottaksordningen. I motsetning til de fleste andre institusjoner, arbeider man på asylmottaket mot å nå målsettingen «middelmådig». Det er ikke ønsket at beboerne skal ha det så bra som mulig, eller at tilbudet skal dekke mer enn grunnleggende behov. Dette innebærer at de ansatte må finne den riktige graden av middelmådighet. For de ansatte innebar dette en kontinuerlig balansegang mellom nærhet og distanse overfor beboerne.

7.2 Forslag til forbedring

Forskjellige former for mottak har vært prøvd, og ikke alle har vist seg å holde. Asylsøkerstatusen har også vært ulikt regulert. Hvilke forslag står igjen. I første omgang lar jeg noen av informantenes forslag få plass.

Det første forslaget stod Adeeb for: «Hvis beboerne har det bra så er det lettere for oss å styre mottaket. Også for lokalsamfunnet er det bra. Vi har ingen større plass her på mottaket, så de bruker biblioteket som møtested, og det er ikke bra. Hadde vi hatt større lokaler her, så kunne de kommet hit. Med for eksempel fire eller fem datamaskiner og med radio og musikkanlegg og sånt. Og treningssykkel og bordtennisbord og sånne ting. Det kunne vært bedre for oss. Og UDI må kanskje satse på å bruke litt mer penger på aktiviteter. Mange av de gangene vi har tenkt på aktiviteter utenfor byen, så har vi bare råd til to, tre busser. Ikke råd til mat og selve aktiviteten, eller billetter til selve aktiviteten om det koster penger. UDI bør satse litt mer penger på aktiviteter, lage rom for litt alternativer.»

Lars sitt forslag gikk i større grad ut på forandringer i systemet. For det første at utlendingsforvaltningen blir lagt operativt under en styring. Ikke sånn som nå, at politiet skal gjøre en ting, og UDI skal gjøre noe annet, også blir det en skyvning mellom disse to. Det må bli det første. Og det andre må være at offentlige myndigheter må samhandle på en helt annen måte enn den måten de gjør det på i dag.» Det siste forslaget referer til manglende effektivering av vedtak. Asylsøkere som blir sittende på mottakene, enten det gjelder endelig avslag eller bosetting, blir et problem på mottakene.

Christine bifalt Lars sitt forslag til forbedring. Avslag uten konsekvenser var problematisk for de ansatte å forholde seg til. Videre ønsket hun kortere behandlingstid av asylsøknadene.

Litteraturliste

- Album, Dag (1996), "*Nære fremmede: pasientkulturen i sykehues*". Oslo: Tano
- Bergeutvalget (2011) «*I velferdsstatens venterom*». NOU:10. OSLO: Departementets servicesenter
- Brekke, Jan-Paul (2001) «*Velkommen og farvel? Midlertidig beskyttelse for flyktninger i Norge*». Norge: Institutt for samfunnsforskning
- Brochmann, Grethe (2006). «*hva er innvandring*». Oslo: Universitetsforlaget
- Bø, Bente Puntervold (2001) «*Flerkulturell forståelse*». S. 167- 187. Oslo: Universitetsforlaget
- Goffamn, Erving (1961). «*Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Immates*». Oxford: Doubleday
- Grimen, Harald (2001). «*Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*» Oslo: Universitetsforlaget
- Eriksen, Erik Oddvar (2001). «*Demokratiets sorte hull. Om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*». Oslo: Abstrakt forlag
- Esping-Andersen, Gøsta (1990). «*The Three Worlds of Welfare Capitalism*». Princeton: University Press
- Huseby, Helene Gutterød (2008). «*Mellom barken og veden. En antropologisk studie av ansatte ved to norske asylmottak om deres håndtering av ulike rolleforventninger*» Masteroppgave. Universitetet i Bergen
- Jørgensen, Marianne Winther & Phillips, Louise (1999). «*Diskursanalyse som teori og praksis*» Fredriksberg: Roskilde Universitetetsforlag
- Krasner, Stephen D. (1983) «*International Regimes*» USA: Cornell University Press

- Lauritsen, Kirsten & Berg, Berit (1999). «*mellom HÅP og LENGSEL. Å leve i asylmottak*». Norge: ISBN
- Lipsky, Michael (2010). «*Street – Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public services*». New York: Russell Sage Foundation
- Løchen, Yngvar (1965). «*Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus*». Oslo: Universitetsforlaget.
- Lysgaard, Sverre (2001). 3. utgave. «*Arbeiderkollektivet*» Oslo: Universitetsforlaget
- Mathisen, Tina (2007). «*En verden i miniatyr – en mikrososiologisk studie av samhandling mellom beboere i asylmottak*». Materoppgave. Universitetet i Oslo: Det samfunnsvitenskapelige fakultet
- Rua, Marte (2009). «*Fengsel, isolasjon og varetekt sett fra fengselslegens ståsted. En institusjonell etnografisk studie*». Materoppgave. Universitetet i Oslo: Det samfunnsvitenskapelige fakultet
- Smith, Dorothy E. (2005). «*Institutional Ethnography. A Sociology for People*». Oxford, UK: AltaMira Press
- Wanberg, Rune & Berge, Berit (1992). «*Hvem har ansvaret for meg her? Styringsforhold og mål realisering ved statlige asylmottak*». Lysaker: AIM A.S
- Widerberg, Karin (2001). «*Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*». Oslo: Universitetsforlaget
- Widerberg, Karin (2007). «*Among «The Others»: Migration and Gender and the Ethnographic Approach*». Oslo: Universitetsforlaget

Internettsider:

Helse. Og Omsorgsdepartementet: <http://www.helsedirektoratet.no/helse-og-omsorgstjenester/minoritetshelse/rett-til-helsehjelp/Sider/helsetjenester-til-asyloskere-flyktninger-og-familiegjenforente-.aspx> Dato: 22.12.11

JD: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/otprp/2007-2008/otprp-nr-8-2007-2008-/9/15.html?id=488243> Dato: 07.06.12

IOM: <http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/facts-and-figures/lang/en> Dato: 14.06.12

Lovdata: <http://www.lovdata.no/all/tl-20080515-035-004.html#28> Dato: 08.06.12

UDI: RS2008-027: «*Krav til fritidsaktiviteter under opphold på statlig mottak*»: <http://www.udiregelverk.no/default.aspx?path={A05D5F26-311F-4F82-A7AC-41DCD5D8E0CD}> Dato: 29.06.12

UDI: RS2008-031: «*Krav til innkvarteringstilbud i ordinære statlige asylmottak*»: <http://www.udiregelverk.no/default.aspx?path={A7969A83-03DB-46E1-8D7F-70FFE3015904}> Dato: 29.06.12

UDI: RS2008-034: «*Krav til beboermedvirkning i ordinære statlige mottak*»: <http://www.udiregelverk.no/default.aspx?path={A26567B8-1E47-4E9F-9B63-493C1B432072}> Dato: 29.06.12

UDI: RS2008-035: «*Reglement for økonomiske ytelser til beboere i statlig mottak*»: <http://www.udiregelverk.no/default.aspx?path={C7C97936-99F7-4075-B16C-1A73F72EF66E}> Dato: 29.06.12

UDI: RS2011-003: «*Reglement for drift av statlige mottak*»: <http://www.udiregelverk.no/default.aspx?path={922BDDFA-A566-44DC-AAE3-5FF965031679}> Dato: 29.06.12

UDI: <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Beboere-i-mottak/Beboere-i-mottak-2011---fordelt-pa-mottak/> Dato: 28.03.12

UDI: <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Asylsoknader-fordelt-pa-statsborgerskap/> Dato: 07.06.12

SSB: <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/> Dato: 02.06.12

Alle kilder er oppgitt

36 549 ord

Vedlegg 1

Intervjuguide ved intervju av ansatte

Den ansatte:

A)

“Hvor lenge har du jobbet her, og hvorfor valgte du mottak som arbeidsplass?” **introduksjonsspørsmål for å sette i gang praten, samtidig som det gir innblikk i personlig bakgrunn og syn på mottak som organisasjon.**

A)

“Hva er dine arbeidsoppgaver på mottaket? Hvordan løser du dem?” **for å få den ansattes eget syn på hva arbeidet innebærer. Dette spørsmålet dirigerer intervjuet videre. Ulike stillinger skaper ulike relasjoner mellom ansatte og beboere.**

A)

“Legger mulighet for nedleggelse noen premisser for hvordan du tenker på arbeidet og arbeidsplassen din?” **for å snakke om usikkerhet knyttet til asylfeltets svingninger og kostnadsbegrensning.**

Det kollegiale:

A)

“Det er ikke så mange ansatte på mottaket. Hvordan vil du beskrive måten man arbeider sammen på her på mottaket?” **for å snakke om den ansattes erfaringer rundt en felles arbeidshverdag.**

A)

“Som ansatte her møter dere en del av de samme utfordringene i arbeidshverdagen, de samme beboerne og rutinene. Snakker man om utfordringer man møter med kollegaer? Kan du nevne noen eksempler på hva på utfordringer, og hvordan dere har snakket om dem?” **for å snakke om kulturen innad i ansattgruppen.**

Merknad: nevne måter jeg har observert kollegiale samarbeide på (morgenmøter og lignende), la informanten bruke eksempler fra egen arbeidsdag for å illustrere problemområder og hvordan kollegiale gjennomgår disse.

A)

“Hvilken rolle har det kollegiale samholdet i arbeidshverdagen din?” **for å snakke om de ansatte som en enhet. Deres syn på arbeid med asylanter kan bli utforsket gjennom hvordan de ser på seg selv som gruppe.**

UDI:

A)

“UDI legger en del føringer for hvordan arbeid skal gjennomføres på et asylmottak. Kan du nevne noen av disse, og hvordan de har innvirkning på din arbeidshverdag?” **for å snakke om hvordan UDI er tilstede i arbeidshverdagen. Eks: krav i henhold til boarealer, fellesarealer, trygghet, aktivisering og registrering.**

L)

“Angående føringer for drift fra UDI. Hvilke er de som i størst grad skaper utfordringer i arbeidshverdagen din? Er det noen som er vanskeligere å etterfølge enn andre?” **for å snakke om hvordan leder forholder seg til og praktiserer direktiver, og om hvordan de former arbeidshverdagen.**

A)

“Har du opplevd situasjoner hvor retningslinjene fra UDI forteller deg en ting, mens fornuf-ten eller erfaringene dine forteller deg noe annet? Eksempler?” **for å komme inn på mulige diskrepanser mellom teori og virkelighet, og om hvordan den ansatte opplever dette.**

A)

“UDI har satt som målsetning at et ordinært mottak skal være et nøkternt, men forsvarlig botilbud. Hvordan tolker du målsetningen nøkternt, men forsvarlig?” **for å snakke om tolkningsrom innen UDIs føringer.**

A, L)

“UDI har som retningslinje at det skal være et “åpent” kommunikasjonsforhold mellom mottakene og dem selv. Hvordan vil du karakterisere kommunikasjonsforholdet mellom UDI og mottakene? Erfaringer knyttet til god eller dårlig kommunikasjon med UDI ” **for å snakke om den ansattes forhold til ytre påvirkninger på egen arbeidshverdag.**

A)

“Jeg har inntrykk av at behandling av asylsøknader er et tema som i stor grad opptar beboerne. Kan du fortelle om hvordan dette har innvirkning på arbeidshverdagen din?” **For å snakke om hvordan søknadsprosessen påvirker hverdagen på mottaket. Følgespørsmål om konkretisering av hendelser, interaksjon rundt temaet og informasjonsflyt.**

Samarbeidspartnere (kommunen):

L, H)

“Asylmottaket har mange samarbeidspartnere. Samarbeid med en del av disse inngår i arbeidshverdagen din. Hvordan foregår disse samarbeidene? Problemer? Gevinster?” **For å komme inn på hvordan aktiviteter knyttet til samarbeidspartnere kan være formgivende på arbeidshverdagen.**

Merknad: UDI har retningslinjer på et godt forhold til nærmiljøet, derimot er ikke nærmiljøet alltid samarbeidsvillige, en catch 22.

L)

“Samarbeider dere noe med interesseorganisasjoner (NOAS, Flyktninghjelpen, IOM), og i så tilfelle på hvilke områder? Har deres arbeid noen innvirkning på mottakslivet? Hvis ikke, hvorfor?” **for å prate om samarbeid med instanser som ikke kreves av UDI.**

A)

“I hvilken grad har samarbeid med kommunen, eller andre kommuner, en innvirkning på din arbeidshverdag?” **for å snakke om kommunens plass i asylmottakets struktur.**

Beboere:

A)

“Hvordan vil du beskrive den situasjonen asylantene befinner seg i?” **for å komme inn på den ansattes egne fortolkning av asylantenes situasjon. Hva de legger vekt på kan si noe om hvordan de jobber mot beboerne.**

A)

“Hvordan forholder du deg til beboerne og deres situasjon?” **for å snakke om hvordan de ansatte forstår beboerne; deres behov, begrensninger og rettigheter. For å komme inn på posisjonering. Hvem/hva er beboerne i forhold til den ansatte?**

A)

“Kan du beskrive hvordan beboernes forhold til egen situasjon påvirker arbeidshverdagen din? Om det går mye på psykiske plager og lignende, finnes det retningslinjer fra UDI på hvordan man skal forholde seg til dette?” **for å snakke om hvordan beboernes helsetilstand legger føringer for de ansattes arbeidshverdag.**

A)

“Hvilke funksjoner føler du de ansatte fyller for beboerne?” **for å prate om beboernes posisjonering av de ansatte, og om hvordan posisjonering bidrar til å forme de ansattes arbeidshverdag og de ansattes forhold til beboerne. Eks: lærer, oppdrager, venn, fiende.**

M, H)

“Kan vi snakke litt om forholdet mellom nærhet og distanse i arbeid med beboerne? Hvor nært kan man la en beboer komme inn på seg for eksempel?” **for å snakke om de ansattes posisjonering av beboerne.**

Merknad: de ansatte blir kjent med beboerne som har vært der lenge. Noen er høflige og lette å like, andre ikke. Jo nærmere man kommer, jo mer deler man kanskje deres frustrasjon.

A)

“Ville det vært lettere eller vanskeligere å forholde seg til beboerne om de var definert som brukere? Hva om dere kun skulle fungere som vedlikeholdsarbeidere?” **for å snakke om definisjon av relasjonen beboer ansatt i mellom. Eks: lege – pasient forholdet.**

A)

“Dere vet ingenting om asylantens årsak til avreise, og dere har derav heller ingen indikasjon hvem som har en legitim søknad inne. Ville denne kunnskapen endret arbeidet mot asylantene på noen måte?” **for å snakke om de ansattes manglende bakgrunnskunnskap om asylantene som et strukturerende element.**

A)

“Det kan sies at det er valgfritt å reise til Norge, og det kan sies det er valgfritt å bo på et asylmottak, det er et botilbud. Tror du denne valgfriheten påvirker hvordan du/man jobber mot beboerne?” **for å snakke videre om elementer ved beboernes situasjon som kan påvirke den ansattes arbeidshverdag.**

Avsluttende spørsmål:

A)

“Hva kunne vært gjort for å gjøre arbeidsforholdene bedre på asylmottak generelt?”

“I forhold til mottaksdrift?”

“I forhold til samarbeidet med myndighetene?”

“I forhold til samarbeid med nærmiljø og samarbeidspartnere?”

“I forhold til arbeid mot beboere?”

A)

“Hva vil du si er det mest negative ved å jobbe på et asylmottak?”

A)

“Hva vil du si er det mest positive ved å jobbe på et asylmottak?”

Vedlegg 2

Intervjurunde, beboere

Generelt om boforholdene, noe personalia.

“Hvor lenge har du bodd på mottaket? Bor du alene? Med familie? Bor du i kaserne, eller i en av hyttene?” **Konkrete spørsmål om bosituasjon. Om informanten føler seg ubekvem vil spørsmål som disse kunne dveles ved.**

“Man bor ganske tett på hverandre på et mottak. Har du blitt kjent med mange nye mennesker? Fått nye venner? Er det i hovedsak mennesker fra samme sted (land) som deg eller?” **For å åpne for spørsmål om integrasjon i bomiljøet. For å snakke om hvordan det er å møte så mange ukjente mennesker fra forskjellige kulturer på samme tid.**

“Kan du huske hva du tenkte da du først kom hit til mottaket?” **For å la informanten beskrive hvordan han/hun opplevde det å bli plassert på et mottak.**

“Hva pleier dere å gjøre her, utenom skole og obligatoriske aktiviteter? Er du mye sammen med andre beboere? TV? PC?” **For å komme inn på hvordan informanten får tiden til å gå under ventetiden.**

“Du snakker godt norsk/engelsk. Har du tatt noen utdanning før du dro?” **For å komme noe inn på hvilke ressurser informanten har med seg.**

“Er mottaket et hjem for deg, eller er det bare et midlertidig sted å bo?” **For å åpne opp for prat om hvilken rolle mottaket har i beboerens liv.**

Valgfrihet

“Å bo på asylmottak mens søknaden behandles er et frivillig botilbud for asylanter. Vurderte du noen gang andre alternativer enn å bo på mottak mens du venter?” **for å få innsyn i om asylantene følte de hadde en reel valgmulighet. Jeg ønsker å vite hvilke alternativer beboeren vurderte.**

“Hva gjorde at du valgte å bo på asylmottaket mens du venter?” gir innsyn i hvorfor asylanten valgte mottakslivet. Ligger det andre beveggrunner enn de økonomiske bak avgjørelsen? Hvilke?

“Føler du at du hadde noe valg i hvor du ville bo da du kom til Norge? På mottaket eller ikke? Kan man søke seg til ulike mottak? Grad av følelse av selvstendighet kan ha effekt på hvordan beboeren forholder seg til mottaket (og ansatte).

“Ville du tenkt annerledes om å bo på mottak hvis du hadde hatt et reelt alternativ? I så tilfelle, hvordan da?” spørsmålet er avhengig av svarene på de to spørsmålene ovenfor, og er ment for å bedre forstå hvordan beboernes holdning til mottaket preges av om valget føles som deres eller ikke.

Mottaket (som rammeleverandør)

“Hvordan vil du beskrive mottaket du bor på? Hva er et mottak for deg?” Målet er fremheve de elementene beboeren selv trekker frem ved å beskrive mottaket.

“Hvilke regler må man overholde på mottaket? Er det noen straff om man ikke overholder disse?” For å komme inn på mottakets regulering av beboerne.

“Det er visse ting som regnes som obligatoriske på mottaket. Hva tenker du om dette, om at du må gjøre noe ellers blir det trukket penger fra utbetalingen din?” Spørsmålet er ment for å komme nærmere inn på dualismen autonomi/kontroll i beboerens liv.

“Når du bor på mottaket, hvilket ansvar føler du mottaket har overfor deg? Og på hvilke områder er du selv ansvarlig for at ting går greit med deg?” For å snakke om hvordan beboeren opplever mottaket; som formynder, som leverandør, som profesjonelle eller som likestående.

“Man blir kanskje godt kjent med en del av de andre beboere på mottaket. Blir man også godt kjent med de som jobber der? For å komme inn på hva de ansatte representerer for beboerne.

“Hvordan vil du beskrive deres arbeidsoppgaver?” For å prate om beboernes viten om hva de ansatte faktisk gjør. Hvor går de med sine ulike problemstillinger for eksempel.

“Hvordan vil du beskrive forholdet mellom de ansatte og beboerne? Hva kan de hjelpe deg med, og hva kan de ikke hjelpe deg med?” **for å snakke om hvordan beboerne ser de ansatte på mottaket. Hvordan de ser dem gir informasjon om hva de forventer av dem. Hvor lenge de har vært på mottaket kan spille inn her.**

“Hvilken innvirkning har mottakets beliggenhet på livet ditt? På hvilke måter er det dårlig å bo akkurat her? På hvilke måter er det bra?” **For å snakke om mottakets fysiologiske påvirkningskraft på beboerens livsførsel.**

Bomiljø (med mottaket som samværs plass)

“Hvordan er det å bo så mange sammen over så lang tid?” **For å komme inn på forholdet beboerne i mellom.**

“Hvordan påvirkes din hverdag av å bo så tett på andre?” **begrensninger som knytter seg til manglende privatliv. La informanten komme med eksempler på situasjoner som har utgangspunkt i tettheten beboerne imellom.**

“Det er mange her fra ulike steder i verden. Er det noe som er vanskelig med det? Hva er positivt med det?” **For å snakke om hvordan kulturelle forskjeller er med på å forme hverdagen til beboerne.**

“Hvordan vil du beskrive kulturen blant beboerne på mottaket? Er man en del av et fellesskap, eller er man mest opptatt av sin egen sak, sin egen fremtid? Felles rutiner, felles normer, felles holdninger til mottaket, til det norske samfunnet?” **For å la informanten beskrive samværsform på mottaket.**

“Snakker man mye med hverandre om ting som er vanskelige? Om søknaden, historie, politikk, om hverandre?” **For å snakke om hvilken rolle medbeboerne spiller for informanten.**

“Hvordan opplever du situasjonen du er i? Altså det å bo på et mottak mens du venter på at søknaden din ferdigbehandles?” **For å komme inn på hvordan beboeren ser på sin egen situasjon. Leder til neste spørsmål.**

“Jeg kan forestille meg at det er mange har en tung historie bak seg når de kommer hit, og at det er mange som synes det er tungt å bo slik som dette. hvordan blir man påvirket av andre

beboeres psykiske helse når man bor her? Eksempler? **For å snakke om hvordan psykisk helse er med på å forme mottakslivet, ens egen og andres.**

“Hvis noen som bor på samme enhet som deg har det vanskelig, kan det smitte? Er det lett å bli påvirket av stemningen på mottaket?” **For å snakke om gruppentallitet. Hvordan stemning sprer seg og bidrar til å skape dårlig eller bra klima på mottaket.**

“UDI har som retningslinjer for mottaksdrift at et mottak skal være “nøakternt, men forsvarlig”. Altså ikke for bra, men ikke for dårlig heller. Hvordan synes du et mottak bør være?” **For å komme inn på UDI, og for å få beboerens egne mening mottak, generelt. Hva som burde vært tilført, hva som er bra og hva det kan være mindre av.**

Nærmiljøet (verden utenfor mottaket)

“Er du med på noen aktiviteter utenfor mottaket? Skole, jobb, sport?” **Åpner for å snakke om beboernes delaktighet utenfor mottaket.**

“Er det viktig å komme seg ut av mottaket, synes du?” **For å snakke om effekten av å ha andre arenaer enn mottaket.**

“Blir man kjent med norske mennesker da, eller gjør man ting sammen med andre beboere? Hvorfor, det ene eller det andre?” **Hvordan beboerne forholder seg til hverandre utenfor mottaket styrker eller svekker tanken om et mottaksfellesskap.**

“Føler du at du begynner å bli kjent med det norske samfunnet? Eller er det vanskelig å forstå hvordan ting foregår? Eksempler.” **For å snakke om integreringsbarrierer, for å snakke om hvilken rolle “samfunnet utenfor” har i beboerens liv.**

“Dere skal jo bruke helsevesenet på lik linje med nordmenn. Er det norske helsevesenet annerledes enn der du reiste fra? På hvilke måter? Var det vanskelig å forstå det?” **For å få et inntrykk i hvordan det er for beboeren å møte det norske samfunnet.**

UDI, søknadsprosess og majoritetssamfunn

“Hva er UDI for deg, og hvordan forholder du deg til UDI?” for å få innsyn i hvordan beboerne ser på myndighetene, og for å finne ut mer om hvilken rolle UDI har i deres hverdagsliv.

“Hvordan er det å gå å vente på et svar på søknaden om asyl? Hvordan påvirker dette hverdagen din?” for å snakke om hvilken betydning “brevet” har for asylanten.

“Er søknaden og søknadsprosessen et tema man snakker om på boenheten, eller er dette noe man lar være å prate sammen om?” for å snakke om hvordan beboerne i fellesskap forholder seg til at egen og samboeres fremtid er avhengig av søknadens utfall.

“Hvordan er det å være ny i Norge? Hva er vanskelig? Hva er lett?” for å snakke om hvordan asylanten forholder seg til majoritetssamfunnet.